

AIDAI

1959
NR. 8

TURINYS

OCTOBER, 1959

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Second-class postage paid at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1959 METAI SPALIO MĖNUO Nr. 8 (123)

PRIEŠYBIŲ DERINTOJAS STASYS ŠALKAUSKIS

STASYS YLA

TURINYS: 1. Jakšto ir Šalkauskio paralelė. — 2 Šalkauskio paskirtis mūsų tautoj. — 3 Rytų ir Vakarų sintezė. — 4 Gyvenimo ir minties derinimas. — 5. Krikščionybės ir tautos vienybė. — 6. Prigimties, kultūros ir religijos sutartinė. — 7. Katalikų suderinimas vienoje dvasioje.

Stasys Šalkauskis nebuvo pirmasis filosofinių barų puoselėtojas mūsų tautoje. Turėjome filosofų ir anksčiau, jų visą eilę iš 18 ir 19 amžiaus išvardina mūsų filosofijos istorikas Pr. Kuraitis (Tauta ir jos filosofija, Židinys, 1939, N 4, 488). Šalkauskis nebuvo pirmasis filosofas ir naujai atgimstančioje mūsų tautoje. Bet jis neabejotinai yra pirmas žymiausias mūsų tautos filosofas.

1. *Jakšto ir Šalkauskio paralelė*

Prieš Šalkauskį minties baruose stipriausiai reiškėsi A. Dambrauskas — Jakštas. Apie jo filosofiją plačiau buvo rašęs A. Maceina (N. Romuva, 1938, N. 11, 13, 14). Paties Šalkauskio įsitikinimu, Jakštas "bus bene žymiausias minties vadas, kuris turėjo didžiausios reikšmės kultūriniam lietuvių tautos išsivystymui tarp 'Aušros' ir Lietuvos valstybės atsistatymo" (Logos '38, 5).

Jakštas buvo mokytojas ir pačiam Šalkauskiui jo filosofinio brendimo kelyje. Tai pripažįsta pats Šalkauskis: "Prel. Dambrauskas yra pasireiškęs kaip mano mokytojas - vadovas ir mano pažiūrų ir raštų kritikas" (t.p. 1).

Jakštas ir Šalkauskis buvo dvi centrinės figūros, išvariusios giliausią minties vagą ir turėjusios didžiausios įtakos šio šimtmečio pirmoje pusėje.

Jakštas pradėjo reikštis "Aušroje", o Šalkauskis — Jakšto "Draugijoje". "Aušra" tebuvo trejų metų kūdikis, palyginus su "Draugijos" žurnalu, kuris Jakšto rankose brendo ir brandino mūsų tautos kultūrą per 18 metų. Šalkauskis pradėjo reikštis "Draugijoj", tačiau išsiskleidė "Logos" ir "Židinio" žurnaluose. "Židinys" mūsų minties ir kultūros bręsmui vadovavo 16 metų, o Logos — 20.

Šalia žurnalų, Šalkauskis per 20 metų dar turėjo universitetinę katedrą, kai Jakštas akademinį darbą tedirbo palyginti trumpą laiką. Tačiau Jakšto skaitytojų auditorija buvo nepalyginti platesnė, nes išsišakojusi į įvairias mokslų ir menų sritis.

Šalkauskis ir Jakštas buvo žymiausi mūsų sintetikai. Jakšto sintezė nuėjo į platumas, Šalkauskio — siekė gilumų. Šalkauskis be Jakšto nebūtų radęs dirvos, parengtos pagilintam ir sistemingam minties skleidimui mūsų tautoje. "Visas Jakšto, kaip rašytojo, pašaukimas, Šalkauskio žodžiais, yra persunktas filosofine sinteze, kurios jis nėra niekados suformulavęs" (t. p., 4). Šalkauskis, priešingai, buvo sintetikas formuluotojas.

Šalkauskis atėjo pasaulin tada, kai užgeso mūsų tautinio atgimimo "Aušra" (1886). Jakštas buvo įsijungęs į "Aušrą" jau nuo 1884 metų. Šis faktų sutapimas yra reikšmingas. Daugelio žvilgsnis tada krypo į tautinį atgimimą, kuris buvo romantiškai gražus, bet neapspręstas proto, blaškomas svetimų įtakų, audrinamas jauno entuziazmo. Tautai reikėjo savos filosofijos, kuri tą pasinešimą įtikslintų ir įprasmintų.

Medikai vadovavo "Aušrai", ir ją palaidojo; medikai kūrė "Varpą", ir jo minties raida neišlaikė balanso. Ne visada to balanso užteko ir jaunų kunigų vedamai "Apžvalgai" bei "Tėvynės Sargui". Reikėjo filosofų, ir Apvaizda kaip tik tuo metu buvo davusi Jakštą. Jakštas buvo ne tik tautinio atgimimo reiškėjas. Tautinį atgimimą jis rišo į organišką vienybę su dvasiniu tautos atgimimu. Dėl to Šalkauskis vadina Jakštą ne tik "viena iš didingiausių tautinio lietuvių atgimimo asmenybių", bet ir pirmuoju "tautinės filosofinės sintezės atstovu" (t. p. 4). Tačiau Jakštas nebuvo sistemos žmogus. Kurti tautinės filosofijos sistemai Apvaizda pašaukė kitą — Šalkauskį.

Iš tikro, tautai reikėjo savos pagilintos filosofijos. Šitai pastebėjo Pr. Dovydaitis, pradėdamas 1921 filosofijos istorijos kursą Kauno Augštuosiuose Kursuose. Jo žodžiais, "lietuvių tauta, kurdama savo meną ir literatūrą, neapseis nekūrusi ir savos filosofijos. Dėl to negali būti klausimo. Tai rodo natūralus dvasinis tautos sveikumas, jos imlumas, jos kūrybinė galia.... Klausimas tik, kokie bus ryškieji to filosofinio darbo požymiai, kurioj įtakoj, kieno iš praeities ir dabarties galvotojų vadovaujamas eis tas darbas.... ir kiek jis atitiks mūsų tautos dvasią bei galvojimo palinkimus" (Logos 1921 m., n. 1-2, 36). Dovydaitis laikė teisingą Fichtės pažiūrą, kad filosofijos pasirinkimas priklauso nuo žmogaus, koks jis yra. Dovydaitis sutiko ir su Wundtu, kad tai priklauso ir nuo tautos, kokia kryptimi ji bus pasinešusi.

Filosofinė kryptis, kurią pasirinko Šalkauskis, didele dalimi iš tikro priklausė nuo jo paties subrendimo ir nuo mūsų tautos dvasinės padėties.

2. *Šalkauskio paskirtis mūsų tautoj*

Šalkauskis buvo mūsų šviesuomenės atžala, augusi mieste, bet jautusi gyvą ryšį su liaudimi ir jos kultūra. Savo išsilavinimu jis buvo realiųjų ir idealiųjų mokslų atstovas — teisininkas ekonomistas ir filosofas pedagogas. Kultūriškai jis brendo Maskvos ir Friburgo universitetuose, taigi, buvo rytietis ir vakarietis; filosofiniu pažinimu jis buvo platonininkas ir aristotelininkas, augustininkas ir tomistas. Šalkauskis buvo dviejų pasaulių žmogus plačiąja prasme, skirtas tuodu pasauliu derinti pirmiausia savo asmenyje.

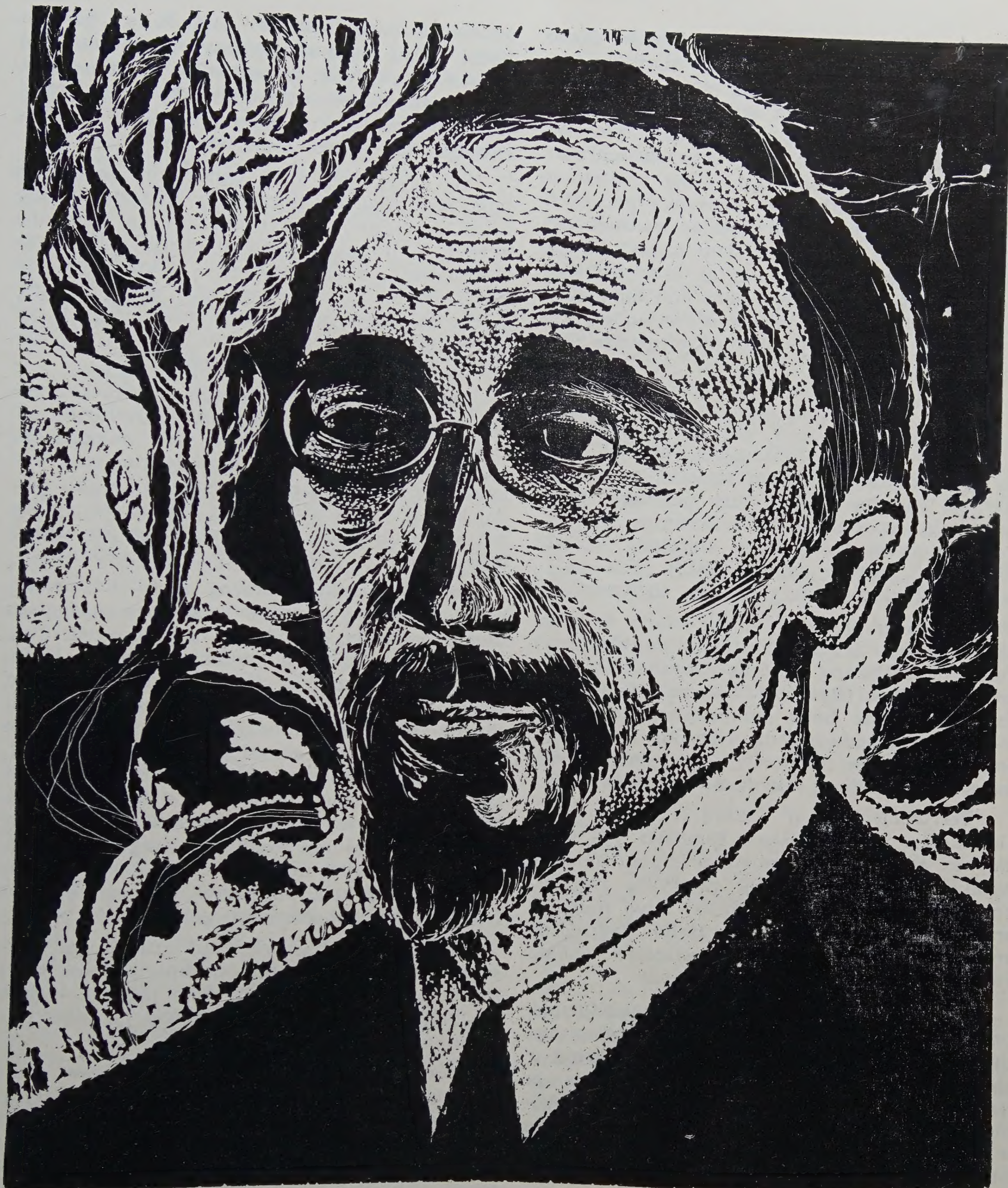
Tiesa, paties Šalkauskio žodžiais, kiekvienas "žmogus stovi tarpusienyje dviejų sričių — materialinės ir dvasinės.... Žmogus faktinai yra savos rūšies jungiamoji grandis tarp materialinio gamtos pasaulio ir nematerialinės srities, tarp realinės ir idealinės buvimo tvarkos" (Kultūros Filosofijos Metmens, Kosmos, 1926, 45). Šitą prigimtinį derinį Šalkauskis plėtojo savo asmeniniame gyvenime ir juo rėmėsi savo filosofijoje. Tuo būdu jo filosofinė kryptis atitiko jo natūralų žmogaus paskyrimą ir specialų jo paties pasirengimą.

Kitas klausimas, kiek Šalkauskio filosofija galėjo atitikti mūsų tautos dvasią ir jos pasinešimus? Šalkauskis buvo sintetikas, tuo tarpu mūsų tautos dvasia kai kam atrodo esanti asintetiška. Šią tezę įdomiai bandė pagrįsti kun. Vyt. Bagdanavičius 1953 Lietuvybės Studijų Instituto paskaitose. Jo galvojimu, mūsų tauta "turi stiprų palinkimą suabsoliutinti išorinės formos dalykus ir labai mažą sugebėjimą daryti protingą ir tikslingą sintezę".

Šis klausimas būtų vertas atskirų studijų. Sprendžiant iš mūsų inteligentijos bręsmo 19 a. pabaigoj ir 20 a. pradžioj, tikrai būta ryškių asintetiškumo ženklų. Būta stipraus pasinešimo atsieti naująją pažangą nuo tautos tradicijos, inteligentinę kultūrą nuo liaudinės, tautinį realizmą nuo idealizmo arba atvirkščiai, tautybę nuo krikščionybės, religiją nuo mokslo ir t.t. Bet ar šie pasinešimai buvo saviti mūsų tautos dvasiai? Ar jie nebuvo atnešti filosofinio anarchizmo, gimusio Vakaruose ir išaugusio Rusijoje?

Šalkauskiui atrodė, jog mūsų tautos dvasia savyje nėra asintetiška, tik jai būdingas vienas bruožas — *reaktingumas*. Tauta, ypač praeityje, veikusi ne tiek pati iš savęs, kiek reaguodama į kitų veiksmą. Ji atsakydavusi į vieną kraštutinumą kitu, tačiau šiuo atsakymu ji jieškojusi tam tikro balanso. Taip laiko bėgyje ji susirasdavusi sintetinį sprendimą. Tokiu sprendimu jis laikė pirmąjį Lietuvos krikštą, Lietuvos statuto atsiradimą ir t.t. Šalkauskis galvojo, kad mūsų tauta savo padėtimi, tautiniu pobūdžiu ir istorine praeitimi siekusi derinti ypač dviejų pasaulių — Rytų ir Vakarų — kultūras.

Kalbėdamas apie sintetišką mūsų tautos linkmę, Šalkauskis vis dėlto pripažįsta, kad pati sintezė dar nėra pilniau pritaikyta. Dėl to jo žodžiais, mums dar "reikia pasisavinti didelės sintezės idėją, ją pamilti, iškelti į augščiau-

STASYS ŠALKAUSKIS
(Ados Korsakaitės litografija)

sią sąmonės laipsnį ir sutapdyti su visa savo pasaulėžiūra.... Filosofija privalo paruošti tautinei mūsų kultūrai plačios sintezės ideologiją" (Logos, N 21, N 1-2, 25).

Šalkauskis matė sintezės kelią toje filosofijoje, kuri buvo išaugusi Rytuose ir pasiekusi augščiausią lygį Aristotelio galvojime. Ši *patvarioji filosofija* (philosophia perennis) atgimu-

si viduramžiais, didingame Akviniečio darbe. Tai įvyko, Šalkauskio žodžiais, "maždaug tuo laiku, kai kūrėsi pirmą kartą (suvienytoji) Lietuvos valstybė... Naujais laikais, beveik vienu metu su tautiniu mūsų atgimimu, ši filosofija vėl atgimsta, kad įtrauktų į savo sintezę naujųjų amžių patyrimus" (t.p.). Dėl to lietuvių filosofams esąs tinkamas uždavinys panaudoti šią sintetiškąją filosofiją savosios tautinės kultūros reikalams. "Tarnauti šiam uždaviniui pagal savo jėgas, sako jis, ir aš esu pasiryžęs, eidamas į šią vietą". Toji vieta jam buvo Kauno Augštieji Kursai, vėliau universitetas. Čia jis 1921. 1. 13 pradėjo skaityti pirmąsias savo paskaitas.

3. *Rytų ir Vakarų sintezė*

Pirmasis pjūvinis Šalkauskio veikalas, skirtas mūsų tautinės kultūros sintezei, pavadintas "Dviejų pasaulių riboje", buvo parengtas prancūzų kalba ir išleistas 1919 Ženevoje. Jo santrauka lietuvių kalba buvo atspausta 1921-22 "Romuvos" žurnale, vėliau (1933) įdėta į jo veikalą "Lietuvių tauta ir jos ugdymas".

Kas tiedu pasauliai, kurių riboje Šalkauskis matė savo tėvynės kultūrinį išsiskleidimą? Tai Rytų ir Vakarų kultūros pasauliai. Dėl šios konkretizacijos (Rytų ir Vakarų) Šalkauskio sintezė kai kam buvo nesuprantama. Galvota, kad jis norįs suderinti du svetimus konkrečius polius, o gi mes norėjome grynai savitos sintezės, kaip Smetona sakydavo, iš savojo molio.

Tikrumoje Rytų ir Vakarų įvardis Šalkauskio minčiai nėra esmiškas. Esmiškas yra kitas dalykas, būtent — *gyvenimo priešybių derinys.* Rytai ir Vakarai tėra tik priešybių įvaizdis, kurį Šalkauskiui gal per stipriai buvo įtaigojęs prancūzų mintytojas Ernestas Hello. Pagrindinė problema šiame lietuviškosios sintezės veikale yra priešybių, kaip tokių, derinimas.

Visas gyvenimas —prigimtinis, kultūrinis, religinis — yra padalintas priešybių dvejopumu. Priešybės sukuria trauką ir įtampą, veiksmą ir atoveiksmį. Iš to kyla gyvenimo įvairumas, jo kova, pažanga, kūryba ir tobulumas. Mokėjimas balansuoti, derinti ir panaudoti priešybes ir yra vienas didžiausių gyvenimo menų ne tik atskiram žmogui, bet ir tautai.

Priešybių derinį Šalkauskis bandė spręsti filosofiškai ir tai jis darė dideliu, stačiai Dievo duotu talentu. Paminėkime vieną kitą jo iškeltą priešybių santykį.

Prigimtinėje srityje Šalkauskis iškelia tokias priešybines būsenas, kaip aktyvumą ir pasyvumą. Jis ima jas ryšyje su mūsų tautos istoriniais pasireiškimais. Ligi 11 a., kaip žinome, mūsų tauta slypėjo savo pasyvume. Staiga ji ėmė aktyvėti, ir per keletą šimtmečių iškilo nepaprasta savo dinamika. Po to, nuo 15 a., ji laipsniškai grįžo į pasyvią būseną, o 19 a. pabaigoj vėl metėsi į aktyvumą.

Šį svyravimą arba bangavimą Šalkauskis laiko natūraliu. Jis jį randa ir žmogaus ir žmonijos gyvenime. Pasyvi būsena yra atotampa, aktyvi — įtampa. Įtampoje energija išliejama, perduodama, o atotampoje — sukraunama, susigrąžinama. Tai yra natūralus energijos apykaitos dėsningumas. Atsigręžimas į išorę ir vėl atsivėrimas į save, Šalkauskio žodžiais, yra nuolatinis mūsų gyvenimo vyksmas.

Antroji būsena yra akcija ir reakcija, veika ir atoveika. Šalkauskis skiria tiesioginę akciją ir reaktyvinę. Iš tikro, mes veikiame ne tik iš savęs, bet ir į ką nors reaguodami. Perkeldamas šį dėsnį į mūsų tautą, Šalkauskis randa, kad ji dažnu atveju yra veikusi ne veikos, bet atoveikos būdu. Toks yra buvęs jos atliepimas į įvairius išorinius istorinius veiksnius.

Čia Šalkauskis primena kitas dvi priešybės — instinktą ir protą. Protas yra tiesioginės veiklos vadovas, instinktas — netiesioginės. Tautos instinktui atitinka liaudis, o protui — šviesuomenė. Šalkauskis teisingai sprendė, kad šviesuomenė ir liaudis, kaip dvi priešybės, natūraliai turėtų susiderinti. Bet mūsų tautoj jos išsiskyriusios, nebesudariusios viena antrai įtampos, neskatinusios viena antros pažangai ir taip sužlugdžiusios mūsų tautos kultūrą. Šviesuomenė nuėjusi vienupusiško aristokratizmo keliu, įsiizoliavusi nuo liaudies, sustingusi ir susvetimėjusi. Liaudis, likusi pati viena, sudemokratėjusi, supilkėjusi, pasinėrusi savo sveiko, bet toli nežvelgiančio instinkto gelmėsna.

Į šias natūralias priešybių būsenas bei veiksenas Šalkauskis žvelgia derinio akimis. Priešingumai, paimti atskirai, sako jis, yra lygstami, reliatyvūs, o sudėti sandoron jie žada pilnutinį išsivystymą.

Vartodamas Rytų ir Vakarų sąvokas, Šalkauskis turėjo galvoje pačių priešybių santykį. Rytų dvasia, pasak jo, yra daugiau pasyvi, o Vakarų —daugiau aktyvi. Rytams daugiau sava intuicija, nuojauta, o Vakarams — realizmas, išskaičiavimas. Rytiečiai suvokia tiesą daugiau vaizdiniu būdu, o vakariečiai —sąvokiniu, idėjiniu. Rytai gyvena daugiau instinktu, fantazija, o Vakarai — daugiau protu ir valia. Rytų žmogus gamtą pergyvena, o Vakarų — daugiau tyrinėja. Rytų gyvenimas nešamas lyg kokio gaivalingumo, o Vakarų — tvarkomas, organizuojamas.

Rytų ir Vakarų vardu Šalkauskis ima pačius priešybinius pradus. Taip jis juos ir vadina — pradais arba pirmapradėmis. Kai kuriose Rytų bei Vakarų tautose šie pradai yra išvystomi į kraštutinimus. Del to jų kultūra stingsta savo pasyvume arba lūžta saiko nežinančiame aktyvume. Šalkauskio sintezės mintis buvo ta, kad mūsų tauta turėtų išvengti kraštutinumų, derindama tuos priešybinius pradus. Suderinti priešybes iš tikro yra pačios idealinės sintezės reikalas, nekalbant apie jokius politinius išskaičiavimus. Tai yra daugiau kultūros pilnatvės ir jos tobulumo reikalas. Šio derinio keliu, Šalkauskiui rodėsi, Lietuva galėtų sukurti tobuliausią kultūrą, nes ji būtų atsistojusi tikrame, teisingame, pilnutiniame kelyje. Aišku, šis derinys suteiktų tautai ir didelės atsparos prieš Rytų ir Vakarų kaimynų kraštutinius pasinešimus. Bet tai būtų jau antrinis laimėjimas.

Žiūrint politiškai, kartais gal reikėtų derinti net prieštarybes (prieštaraujančius pradus). Tačiau Šalkauskis atsiriboja nuo prieštarybių, nes jos savo esme yra išsiskyrusios ir niekad nesuderinamos. Šalkauskis sako: "Tautinės civilizacijos problema Lietuvoje savo esme yra derinimas priešingų, bet niekada ne prieštaringų Rytų ir Vakarų pradų" (Romuva 1, 44).

Jeigu mes tad išbrauktume tuos Rytų ir Vakarų įvaizdžius, Šalkauskio mintis nė kiek nepasikeistų. Mes matome, kokias priešybes jis norėjo išreikšti šiais vardais ir kokias derinti tautinėje mūsų sintezėje. Jo mintis buvo ta, kad mūsų tauta nenukryptų į vienpusišką pasyvumą arba aktyvumą, teoriškumą ar praktiškumą, realizmą ar idealizmą, nesivaduotų vien instinktu arba vienu šaltu protu bei valia.

Kituose veikaluose iš tikro Šalkauskis šių priešybinių pradų nebevadina Rytų ir Vakarų pradais. Jis kalba stačiai apie idealizmo ir realizmo derinį, apie principus ir pareigas, prigimtį ir kultūrą, kultūrą ir religiją, krikščionybę ir tautybę ir t.t. Pagrindinis Šalkauskio sintezės objektas, kuriame sueina daugelis priešybių, buvo gyvenimo ir minties derinimas.

4. Gyvenimo ir minties derinimas

Mintis priklauso idėjų sričiai, ir ji yra daugiau teoriška. Gyvenimas yra praktiškas, tikroviškas. Šalkauskio žodžiais, "blogas teoretikas, kuris nenori skaitytis su praktika, ir blogas praktikas, kuris nenori pažinti teorijos". Tarp teorijos ir praktikos nėra principinio prieštaravimo. Jie vienas antro reikalauja ir, susiderinę, patikrina tobulą sprendimą.

Panašiai derinamas idealizmas ir realizmas. Idealizmas priklauso nuo tikslo ir principų, kuriuos nustato idėjos. Realizmas priklauso nuo uždavinių ir priemonių, idealizmo neįkūnysi be realizmo, ir atvirkščiai. "Veiksmas, — sako Šalkauskis, — negali būti tobulas, jei nėra vieno ar kito".

Politikos gyvenime, kaip žinome, yra pasinešimai, vadinami maksimalizmo ir minimalizmo arba reliatyvizmo vardu. Maksimalizmas siekia augščiausių tikslų, reliatyvizmas — prisitaiko prie realaus gyvenimo. Šalkauskis laiko nelemtu kraštutinumu remtis tiktai vienu arba tiktai antru. Tikrasis sprendimas, pagal jį, yra tas, kad maksimalumas būtų derinamas su reliatyvumu. Reikia turėti programą maksimum ir programą minimum. Pastaroji apriboja ir konkretizuoja pirmąją, o pirmoji įpareigoja ir nustato idealines ribas antrajai.

Šalkauskis gana kietai pasisako prieš diletantinį galvojimą, kuris nepaiso tų dalykų derinio. "Normalus ir sėkmingas veiksmas, sako jis, yra daug sudėtingesnis dalykas, kaip kad jis paprastai atrodo diletantui teoretikui ar diletantui praktikui, sentimentaliam idealistui ar pasenusiam dvasia realistui, revoliuciniam maksimalistui ar su etikos priemonėmis nesiskaitančiam minimalistui" (At-kų Ideologija, 63).

Kalbėdamas apie minties ir gyvenimo derinį, Šalkauskis sako: "Gyvenimas ir mintis yra nuolatinio veikimosi būvyje, ir todėl vienas kitą sąlygoja ir vienas kitą formuoja.... Gyvenimo ir minties sąveika tik tada tegali atitikti tiesą, kai gyvenimas yra tobulos tiesos įsikūnijimo išraiška", be to, kai "mintis nustoja savo abstraktumo, gyvenimas savo iracionalumo".

Šitam gyvenimo ir minties deriniui Šalkauskis randa įkūnytą idealą krikščionybėje, konkrečiai — Kristaus asmenyje. "Kristaus asmenyje, sako jis, nėra jokio priešingumo tarp gyvenimo ir minties. Jame gyvenimas yra minties aidas ir mintis gyvenimo žiedas." Turėdamas šį idealą prieš akis, jis ir pačią derinio kryptį vadina logokratijos vardu. Atseit, Logos — Žodis — Kristus yra tas pavyzdys, bent krikščionims, pagal kurį siekiama šio didžiojo derinio. Logokratijos kryptis, pagal Šalkauskį, kaip tiktai išreiškiama visoje krikščioniškoje pasaulėžiūroje.

5. Krikščionybės ir tautos vienybė

Antrojo Lietuvos krikšto sukakčių proga (1938) Šalkauskis buvo paskelbęs straipsnį "Katalikiškosios pasaulėžiūros reikšmė Lietuvos ateičiai" (žr. "Krikščionybė Lietuvoje" 1938). Straipsnis buvo parengtas po visos eilės kitų jo sintezės ieškojimų, ypač mūsų tautos gyvenime.

Kryžiaus Kelių detalė pranciškonų vienuolyno kieme Kennebunkporte. Pastatas J. Muloko, paveikslai V. Kašubos, nuotrauka V. Maželio.

Katalikiškoji pasaulėžiūra, pagal Šalkauskį, nėra atitrauktas dalykas nuo tautos arba tautai pridėtas. Jo žodžiais, "visos tautos ir visi amžiai dalyvauja katalikiškos pasaulėžiūros kūryboje.... Žmonija nežino jokios kitos gyvos pasaulėžiūros, kuri taip ilgai būtų valdžiusi masinę žmonių mintį, kaip katalikiškoji.... Kiekvieno amžiaus ir kiekvienos tautos tiesa gali būti suimta į katalikišką pasaulėžiūrą, nes ji yra didžiausioji tiesos rankiotoja, kaip ją yra pavadinęs J. Maritainas".

Kokia gi šios pasaulėžiūros reikšmė mūsų tautai? Visų pirma, ji atskleidžia tiesos lobį — visuotinį, visais amžiais ir visų neišskiriant ir mūsų tautos, sudėtą ir dar sudėsimą.

Antra, ši pasaulėžiūra yra vienijamoji; ji "turi nepaprastą galią vienyti žmones". "Įsijungimas į tokią pasaulėžiūrinę vienybę ne tik atskiram žmogui, bet ir visai tautai yra didelis laimėjimas. Tokiu atveju žmogus ar tauta tampa didelės solidarios bendruomenės narys ir ima naudotis šitos bendruomenės laimėtais dvasiniais turtais, visuotinai reikšmingais ir giliai gyvastingais. Tautos, pavėlavusios įsijungti į šitą bendruomenę, yra praradusios daug brangaus laiko savo kultūriniam išsivystimui ir yra net susilpnėjusios grynai tautiniu atžvilgiu. Kaip tik tokį nuostolį teko patirti lietuvių tautai"

Trečia, katalikiškoji pasaulėžiūra ugdanti tautą intelektuališkai, nes teikia jai realybės pajautimą, proto discipliną, sistemą ir metodą. Šioje pasaulėžiūroje susiderina tikėjimas ir įsitikrinimas; pagaliau, čia suseina į derinį teologija, filosofija ir specialieji mokslai.

Šalkauskis ypatingai pabrėžia moralinę šios pasaulėžiūros reikšmę. Šalia realumo, kuris šiai pasaulėžiūrai būdingas, reiškiasi ir moralinis principiškumas. Šalkauskis prisimena šeimų divorsus ir negimusios gyvybės klausimą. Nors kai kurie atvejai, pasak jo, ir kalbėtų kad reikia pakeisti principą, bet kartą jį pakeitus, jis nebetektų savo reikšmės. Gyvybės saugojimas yra principas, ir jis yra augštesnis už atskiro žmogaus gyvybę. Dėl to teisingas principas ne tik teoriškai turi būti gerbiamas, bet ir praktiškai saugomas. Teisingas principas yra nelaužytinas jau vien dėl to, kad jis yra teisingas ir geras. Kartu tas principas yra gyvenimiškas ir gyvastingas, atseit — naudingas žmonių gyvenimui. Šiuo principiškumu katalikiškoji pasaulėžiūra tampanti dorovės veiksniu, saugančiu tautą nuo išsigimimo, patvirkimo, nuo dorinio supuvimo.

Katalikiškoje pasaulėžiūroje Šalkauskis randa sintezės plotį ir gylį, kryptį ir tvarką, pagrindą ir prasmę. Jo įsitikinimu, ši pasaulėžiūra suderina visas vertybes, joms randa savo vietą ir išskiria tik tai, kas pačia dalykų prigimtimi yra išskiriama.

Šv. Augustino jubiliejaus proga 1930 metais Šalkauskis rašė: "Mūsų žemėje nėra kitos jėgos (šalia krikščionybės), kuri įstengtų atstatyti lemtą pusiausvyrą tarp prigimties, kultūros ir religijos, kuri sugebėtų suderinti nelygstamąją asmens vertę su visuomenės pašaukimu, sustabdytų pasibaisėtiną triumfališką ištvirkimo eigą, kitaip tariant —atsispirtų pasaulio dechristianizacijai ir jį rechristianizuotų krikščioniškosios kultūros priemonėmis" (Žid. 1930, N 2).

6. Prigimties, kultūros ir religijos sutartinė

Šalkauskis buvo pirmasis mūsų kultūros filosofas. Jis buvo vienas pirmųjų šios filosofijos šakos puoselėtojų bendrai pasaulyje. Šioje srityje jis ieškojo kultūros derinio iš vienos pusės su prigimtimi, iš antrosios pusės — su religija. Pirmuosius kultūros filosofijos apmatus jis pateikė "Romuvos" žurnale; vėliau juos išplėtojo savo kurse Filosofijos Fakulteto klausytojams ir to kurso santrauką išleido "Kultūros filosofijos metmenų" vardu (1926).

Prigimties plotmėje jis ima tris galias — protą, valią ir jausmus. Šioms galioms, pagal jį, atitinka trys kultūros šakos: protui atitinka žinija (mokslas), valiai — dorovė, o jausmui — dailė, menas. Panašiai ir religijos srityje trims prigimtosioms galioms atitinka trys dieviškosios dorybės: protui atitinka tikėjimas, valiai — viltis ir jausmui — meilė. Kultūrinės vertybės, pagal jį, turi būti derinamos su religijos vertybėmis, nes žinijai atitinka religinė tiesa bei dogminis išpažinimas, dorovei atitinka religijos dorinė tvarka ir dailei — liturginis pasireiškimas bei sakramentinė veikmė.

Žodžiu, Šalkauskis randa ne tik galimą, bet ir būtiną šių pagrindinių gyvenimo sričių susiderinimą. Prigimtis, pagal jį, yra žmogaus veikimo pagrindas, kultūra yra priemonė, o religija — tikslas. Kultūros priemonėmis žmogus pajėgia pasiekti tik prigimtųjų tikslų, bet jis nepagjėgia pasiekti antgamtinių tikslų. Kultūriniam žmogaus veikimui augščiausią normą ir idealą duoda religija. Religija suteikia naują prasmę prigimčiai ir naują reikšmę kultūrai. Įdvasinta kultūra tašo prigimtį ir ruošia ją tarnauti malonės tikslams (plg Romuva, N 1, 51-53).

Šalkauskis ne kartą kėlė tikrojo *humanizmo* prasmę. Ieškodamas giliausio vertybių derinio, humanizmą jis randa tik krikščionybėje.

"Pagrindinė moderniosios civilizacijos klaida, sako jis, buvo ta, kad ji tikro žmoniškumo ieškojo laicizme ir sekuliarizacijoje. Atpalaiduodama žmoniškumą nuo dieviškojo prado, toji civilizacija pastūmė žmogų į gyvuliškumą. Katalikiškoji pasaulėžiūra randa tikrąjį žmoniškumą krikščioniškam ideale, kuris žmogiškąją prigimtį patobulina dieviškuoju pradu. Tiesa, sako jis, krikščioniškasis idealas ne visados buvo katalikų suprantamas gyvenimiškai. Bet šiaip ar taip teocentrinis humanizmas yra vienintelė teisinga tikrojo žmoniškumo koncepcija ....Krikščioniškasis humanizmas geriausiai atsako laiko dvasios aspiracijoms. Kaip tik su krikščioniškojo humanizmo laimėjimais katalikų autoritetas vis labiau auga pasaulyje ir žada katalikams reikšmingų laimėjimų" (T. Kelias 1938 Nr. 2, 119).

Krikščioniškojo humanizmo ugdymą ir plėtimą Šalkauskis matė mūsų laikų katalikškoje akcijoje, skelbiančioje pasaulio rechristianizaciją, ir tame socialinių problemų sprendime, kuris katalikų vykdomas tikrojo žmoniškumo linkme.

7. *Katalikų suderinimas vienoje dvasioje*

Šalkauskis tikėjosi, kad šiam krikščioniškajam humanizmui ugdyti mūsų tautoje labiausiai pasitarnaus ir jo pastaraisiais nepriklausomybės metais pradėtas gyvosios dvasios sąjūdis. Šį sąjūdį jis buvo numatęs visiems katalikams. "Gyvosios dvasios sąjūdis, rašė jis, turi būti universalinio pobūdžio. Bet kuris partiškumas, bet kuris grupiškumas jam turi būti svetimas. Kiekvienas katalikas, pritariąs gyvosios dvasios idėjai, turi turėti galimybę įsijungti į sąjūdį, nepriklausomai nuo to, kokios yra jo politinės, visuomeninės ir šiaip srovinės pažiūros.... Kiekvienas katalikas yra pašauktas būti gyvosios dvasios žmogumi" (t.p. 118).

Nuo filosofinio priešybių derinio, Šalkauskis, kaip matom, ėjo ligi gyvenimiško katalikų bei jų interesų suderinimo vienoje dvasioje kurią jis norėjo matyti gyvą bei gyvastingą. Jis kalbėjo apie katalikų netobulybes, silpnybes ir ydas. Pagrindinę ydą jis matė tą, kad "Lietuvos katalikai, jo žodžiais, nėra tikrai persisunkę religine dvasia. Jiems trūksta religinio entuziazmo, užsidegimo, tvirto pasiryžimo, pasiaukojimo. Inercija, pasyvumas, iniciatyvos stoka, kurie apskritai apibūdina lietuvių visuomenę, reiškiasi taip pat ir lietuvių katalikų gyvenime religijos atžvilgiu. Mažas religinis susipratimas, praktinis nenuoseklumas religijos dalykuose, beveik visiškas neatsparumas religiją ardantiems veiksniams, nesugebėjimas parodyti bent kiek gyvesnės iniciatyvos praktiniuose religinio gyvenimo klausimuose, yra beveik visuotinės lietuvių katalikų žymės.... Visa tai gali būti išreikšta vienu posakiu — gyvosios dvasios stoka."

"Vien žmogiškąja prasme gyvoji dvasia, sako jis, gaivina žmogaus pergyvenimus, pripildo širdis entuziazmu, nuteikia siekti tiesos, paragina veikti, įgalina kurti. O ką jau besakyti apie gyvąją dvasią, kuri Šv. Dvasios įžiebiama, gaivinama, dauginama?.... Katalikas be gyvosios dvasios yra negyvas katalikas, apsnūdęs religinėje inercijoje, nesipriešina blogiui, garbina sustingusią raidę, paskendęs gyvenimo pilkumoje, nesugebąs ginti savo tikybos ir parodyti iniciatyvos kovoje. 'Be dvasios, be širdies — griaučiai, ne žmonės', visai teisingai sako poetas apie tokią žmonių rūšį" (t.p. 113).

Šalkauskio raštai kalba lyg pranašo nerimu: skatina, aiškina, nurodo ir net plaka. Šalkauskis ta prasme yra daugiau nei filosofas.

Kam Šalkauskis nėra rašęs ieologinių gairių? Ateitininkams, skautams, net fizinės kultūros ugdytojams. Visur jis vedė derinio bei sintezės giją. Visur jis nešė šviesos, naujo atgimimo, gyvos dvasios žiburį. Kaip Jakštas, jo antkapio žodžiais, ne savo ugnimi žėravo ir ne savo šviesą liejo, bet didžiosios išminties bei gyvosios amžinos Dvasios, taip ir Šalkauskis. Jiedu liks patys ir šviesūs ir gyvi, net be mūsų didesnio dėmesio, tik kažin, ar mūsų didesniam gėriui, nes jų šviesa buvo skirta kaip tik mums ir mūsų laikams.

HENRIKAS NAGYS

Iš spausdinamos naujos poezijos knygos

Mėlynas sniegas

VANDENYS

Dykumų smėlyj atsiveria žemės akis — mėlyna oazė.
Girių glūdžioj gūdumoj ima juoktis upokšnis.
Pro kietą klintį prasimuša karšto šaltinio strūklė.

Naktį kalniečių sodybose tykiai čiurlena fontanai.
Permatomi kaip stiklas blyškioj mėnesienoj fiordai.
Pilkų vandenynų paviršiuje mirga žvaigždėta migla.

Drumzliną džiunglių žolę neša atogrąžų potvyniai.
Srūva Azijos tyrais iš nuovargio mirštančios upės.
Putodami puola Alpių kriokliai į slėnius žalius.

Lietūs ir liūtys. Ledai ir mėlynas žemės sniegas.
Žveją nuolat masina slaptinga gili sietuva: vanduo.
Neramų jūreivį vilioja nežinomi toliai: banga.

UGNYS

Pirmąjį žaibą tau dovanojo dievai Eladoj . . .
Tu mokėjai laikyti smėlį, gėlę ir irklą.
Jauną ugnį. Tavo ranka išbraižė akmenio sienoj

strėlę, medžiotoją, žvėrį. Iš mirusio medžio
šokančią liepsną. Per nugalėtą naktį ir vandenį
lenktą valtį plukdei, Prometėjau, broli, namo.

Kedrų giria, nepažinusi gaisro, dainavo tau.
Stiklas, dar neatskirtas nuo motinos savo smilties,
glostė tau pėdas. Krematoriumuose nedeginti kaulai,
tyro vandens plaunami, gulėjo balti ant kranto.
Vėjai ir vandenys dar tebebuvo kraujo broliai.
Tu jiems atvežei keistą, laukinę seserį.

Pavadink ją vardu ir palik. Mūsų rankos nemoka
laikyti nei irklo, nei smėlio, nei žiedo. Nieko
nemyli mūsų delnai: nei bangos, nei jaunos ugnies.

Dega mūsų nelaimių laužai vandenų ir naktų pakraštyj.
Naktys auga ir potvyniai užpila liepsną..
Sudegino lengvą luotą dievai Eladoj.

TĖVIŠKĖ

Prietemoj tylios moterys stovi prie atviro lango:
dengia pečius palaidi peleniniai plaukai.
Jievų medžiai žydi ir žiūri į žydrą vandenį.
Teka garuodama tėviškės upė lėta Vaidmena.

Tokia vėsi molinė asla pavargusioms kojoms.
Pro lygų žiogų čirenimą prunkščia arkliai,
panėrę snukius į tamsią ir tykią srovę.
Dėdė niūniuoja dainą apie jievą jievužę.

Glosto gera ir gaivi migla mano veidą.
Medžių melsvi siluetai grimzta į naktį.
Pilkos moterys stovi ir tyli prie lango.
Atsidūsėdami aidi už girių varpai.

LUSTIGE GESCHICHTE IR "MAŽOJI LIETUVA"

JONAS MATUSAS

Imdamas į rankas Lietuvos Vakarų Studijų Komisijos su Lietuvos Tyrimo Institutu išleistą "Mažąją Lietuvą" (New York, 1958, 327 psl.), gyvai prisimenu tragikomišką lustige Geschichte.

— Lustige Geschichte! — man drėbė į akis už mane jaunesnis istorikas Kauno Laisvės alėjoje bene 1937-38 metais. Taip jam atrodė mano pažiūros į Lietuvos pajūrio ir Mažosios arba Prūsų Lietuvos istoriją. Savo nuomonę anuomet labai švelniai pareikšdavau "Trimito" savaitraštyje, trumputėse paskaitose per Kauno radiją ir šiaip įvairiomis progomis. Mano jaunajam kolegai, baigusiam mokslą Vokietijoje ir skaitančiam vokiečių to meto dvasios istorikų ir archeologų raštus, mano pažiūros pasirodė keistos. Jis tiesiog pasakė, girdi, aš taip rašąs, kadangi "taip reikia", vadinasi, dėl pigaus patriotinio efekto. Tuo tarpu, ką aš skelbiau, ką rašiau, tuo buvau giliai įsitikinęs ir vokiečių naujosios kartos mokslininkų ir neva mokslininkų išvedžiojimus laikiau, sakysiu, smilkymu jų kraštą užtvinusiam kunkuliuojančiam nacionalistiniam judėjimui.

Skirtingą pažiūrą į Lietuvos vakarų ir su jais susijusio Baltijos pajūrio istoriją aš išsidirbau, Vytauto Didž. universitete Kaune skaitydamas apie "Lietuvos pajūrį" (2 semestrus), apie "Prūsų žemę" (6 sem.) ir ruošdamas tais klausimais du išsamius veikalus. Kadangi reikalas ėjo apie kontroversinius dalykus, teko išstudijuoti juos liečią archeologiniai darbai (ypačiai vokiečių) ir atitinkami šaltinių rinkiniai, atseit, juos nuo pradžios iki galo peržiūrint, o ne vien tas vietas, kurias buvo pacitavę monografijų autoriai. Apie tokių studijų našumą ir, iš dalies, apie besiformuojančią naują pažiūrą šiokį tokį supratimą duos faktas, jog atradau, kad Nemuno uostas dokumentaliai užfiksuotas kaip Klaipėda (XIII a. vidury), o tik vokiečiai kryžiuočiai ją pradėjo vadinti Memeliu. To nemini Rytprūsių oficialūs ir, sakysiu, rimti istorikai, kaip Lohmeyeris ir Krollmannas, visai nekalbant apie šiaip rašeivas. Vienintelis Klaipėdą turi Babendererde, kurio vardas ir disertacija (apei Rytprūsių susisiekimo praeitį) istorikams beveik visiškai nežinomi.

Augščiau minėtu būdu susidarė 3 tomai "Prūsų Žemės Istorijos", kurios dalis apie "Senovės Prūsų Žemės Nukariavimą" (kariniai faktai) buvo 1939 m. paskelbta "Karo Archyve" (viso veikalo, iš dalies dėl mokslinių intrigų, nepavyko išspausdinti). Kita dalis, apie "Lietuviškas Gimines ir Jūrą" išspausdinta "Lietuvos Aido" dienraščio literatūros ir mokslo atkarpoje (1939 m. 427-454 n.n.).

Augščiau prasitariau apie "skirtingas pažiūras", "smilkymą nacionalistiniam judėjimui" ir "mokslines intrigas". Tai rusiškas tonkij namek na tolstoe obstojateljstvo, atseit, "švelni užuomina apie grubią aplinkybę". Iš tikrųjų, po I-mo pasaulinio karo visa plačiai suprasta Lietuvos vakarų problema atsidūrė kontroversijų bangose: mat, iškilo politinės priklausomybės klausimas Klaipėdos ir, iš dalies, Mažosios Lietuvos Rytprūsių šiaurėje ir Dancigo ir gretimų sričių — pietuose. Tad reikėjo įrodyti tų sričių vokiškumą. Kelią buvo nurodęs prof. Kossina, 1912 m. paskelbęs "Die Deutsche Vorgeschichte hervorragend nationale Wissenschaft". Ta linkme toliau ėjo d-rė Gertrud Heinrich (vėliau ištekėjusi už prof. dr. Hans Mortensen, istoriko-geografo), 1921 m. apgynusi istorinę disertaciją, kuri 1927 m. Berlyne išspausdinta, kaip "Beitraege zu den Nationalitaeten und Siedlungsverhaeltnissen von Pr. Litauen" (tam darbui atsirasti pagelbėjo prof. Alb. Brackmann). Į tą veiklą ilgainiui įsijungė visas legijonas vardų: Martensen, Forstreuter, Hein, Essen, Grotelueschen, Brackmann, Engler, Heym, Hoffmann Jankuhn, Killan, Schindler... Paskutiniai šeši buvo archeologai. Vokiškajam sąjūdžiui vadovavo prof. dr. Hans Mortensen (geografas-istorikas), prof. dr. Albertas Brackmann ir dr. Carl Engel (archeologas). Brackmann ir Engel leido tyrinėjimų seriją "Baltische Lande" (Leipzige), kurios I-mą tomą "Ostbaltische Fruehzeit" suredagavo Engel. Kita serija (su Brackmannu) vadinosi "Deutschland u.d. Osten".

Į Rytprūsių ir kaimyninių plotų mokslines diskusijas gyvai įsijungė lenkų mokslininkai: Lowmianski, Zajączkowski, Kozlowski, Handelsmann, Kamieniecki, Rozwadowski, Kostrzewski... Bekoriguodami vokiečių išvedžiojimus, jie ne vieną kartą yra užkliudę ir lietuvius liečiančias problemas (Palangos — Klaipėdos pajūris, Prūsų Lietuva, aisčių — baltų atsiradimas Pabaltyje).

Lietuvių ir jų gyvenamų plotų problemas yra taip pat gvildenę švedų (Moberg, Nerman), suomių (Tallgren), estų (Moora), latvių (Šturms, Balodis) mokslininkai.

Diskusijų apie Lietuvą bangavimas, kuris po 1933 metų Vokietijoje virto tikra audra, savaime suprantama, negalėjo neatsiliepti pačiame daugiausia interesuotame krašte. A. Salys, 1930 m. doktorizavęsis Leipcige, savo disertacijoje apie žemaičių tarmės ploto istoriją (Die žemaitischen Mundarten, I, Gesch. d. žem., Sprachgebiets, išsp. "Tautoje ir Žodyje", 1930, t. VI) yra įtakoje vokiečių mokslo naujos linkmės, kurios išraiška buvo jau minėtas G. Heinrich veikalas. Bet autorius kritikuoja kai kurias, nors neesmines, jojo pažiūras. Kadangi žemaičių ploto istorikas daro išvadas, priešingas savo profesoriui Kaz. Būgai (kurio tezė, kad kuršiai, slinkdami iš rytų, Baltijos jūrą pasiekę apie 9-tą, o žemaičiai apie 10-11-tą amžių, tad reikėjo jas giliau ir plačiau pagrįsti. Juoba, kad žemaičių ir kuršių problema tarp Lietuvos ir Kryžiuočių ordino kilo 13-me šimtmetyje ir buvo politiškai išspręsta tik 1422 m. (Vytautas pirmą kartą Lietuvos istorijoje panaudojo filologinį argumentą). Būtų reikėję išstudijuoti Lietuvos istorijos literaliai visus šaltinius, ir tai nuo 13-to iki 16-to šimtmečio. Ypačiai būtų pravertę išspausdinti 16-to amž. Žemaitijos dvarų ir kaimų inventoriai, kurie knibždėte knibžda vietovardžiais, asmenvardžiais, neretai ir lietuviškais sakiniais, taip pat dažnai aiškina ankstybesnę padėtį (to nepanaudojimas yra didžiulė yda Rytprūsių visiškai visų Siedlungs-istorikų). Kai kuriais atvejais būtų reikėję pritaikyti teksto kritiką, atseit, nustatyti originalo raidę ir mintį (kalbos istorikams ir kalbiniams argumentams tai privaloma). Pagaliau, vien 13-14-to šimtm. Žemaitijos vietovardžiams lokalizuoti prireiktų geroko tomo. Mat, jie istorijos šaltiniuose rašoma keliais, neretai keliolika įvairių būdų, atseit, kurios autorius buvo tautybės (vokietis, prancūzas, anglas) ir kuria kalba rašė (lotynų, vokiečių, anglų). Labai dažnai nulemia paduoti nuotoliai, ano meto karinė — politinė situacija, administratyvinė santvarka ir dabartinių laikų gyvi vietovardžiai.

Žemaičių kalbinio ploto istoriko (kad 13-me amž. pusėje Žemaitijos iki jūros gyvenę kuršiai) šoko kritikuoti Pryšmantas, Vincas Vileišis, Povilas Pakarklis. Vileišis vėliau išspausdino "Tautiniai Santykiai Maž. Lietuvoje", o Pakarklis — "Vokiečių Mokslas apie Mažąją Lietuvą". Ypačiai kablus buvo pastarasis, "Lietuvos Žinių" dienrašty su dr. A. Saliu polemizavęs atvirų laiškų forma. Į ginčą (kad prūsai buvę lietuvių šaka, o jų kalba — liet. kalbos tarmė) įsijungė ir Lietuvos istorijos katedros vedėjas prof. Ignas Jonynas, kuriam A. Salys atsikirto ("Lietuvos Aide"). Kiek mums pažįstama istorijos šaltiniai, Žemaičių tarmės istoriko išvados neatitinka istorinių faktų (palyg. mūsų str. "Vikingai, krikščionybė Žemaičiuose etc." "Aiduose", 1958 m. nr. 9), be to, tos pačios nuomonės buvo Ignas Jonynas ir Aug. Janulaitis, yra Ad. Šapoka ir, atrodo, Juozas Jakštas, atseit, istorikai vienaip ar kitaip sisidūrę su Žemaitijos istorija. Na, bet prof. A. Salys turėjo pagrindo Vileišiui, Pakarkliui ir Jonynui atsikirsti, mat, jie rėmėsi ne istoriniais dokumentais ir metraščiais, bet senstelėjusiomis monografijomis ir šiaip veikalais. Polemikoje su Jonynu Salys panaudojo sparnuotą sakinį "prisėsti kelnes" (kad įrodžius, jog nebuvę nei prūsų tautos, nei kalbos). Drįstame manyti, jog gerb. autoriaus čia norėjo pasakyti, kad augščiau minėti klausimai dar nėra galutinai išspręsti, tik priešingos nuomonės turi būti visu moksliškumu pagrįstos.

Dabar iš Žemaitijos grįžkime į Klaipėdos kraštą ir visą Mažąją arba Prūsų Lietuvą (kuri apėmė Rytprūsių visą šiaurryčių kampą nuo Labguvos (Labiau) iki Žitkiemio (Szittkehmen) už Vištyčio. Anot augščiau minėtos vokiečių pažiūros, tų vietų lietuviai nebuvę čia nuo amžių, bet atsikraustę 15-16 šimtmečiais, t.y., imigrantai — kolonistai. O kaip apie save mano patys Prūsų lietuviai? Jie visi (net ir Prūsijos vokiečiai iki I pasaulinio karo) savo monografijose ir šiaip veikaluose, kurių visas legijonas, skelbė rašė esą pirmykščiai ir nuolatiniai gyventojai (indigenous). Taip, pvz., visose jų išleistose lietuvių kalbos gramatikose ir lietuviškai-vokiškuose žodynuose. Tokis Chr. Gottl. Mielcke (Littauisch-deutsches . . . Woerter-Buch, Koengsb. 1800) prakalboje juos vadina "iš seno vietiniais" (eingeborne); antroje prakalboje Jenisch liet. kalboje mato Ueberbleibsel der Sprache des Urvolkes an der suedlichen Kueste der Ostsee. Žodyne prieš tekstą yra dar "Draugo prierašas" (Nachschrift eines Freundes), pasirašytas "I. Kant", atseit, visame pasaulyje garsaus filosofo, kuris, atrodo, buvo lietuvių kilimo (net ir patys vokiečiai dabar linksta taip manyti, pvz., rimtame veikale "Die Grossen Deutschen"). Jam tautų keliavimo istorija galinti daryti išvadų "iš dar nesusimaišiusios kalbos vieno seno bei pirmykščio tautų kamieno, kuris dabar ankštoje srityje suspaustas ir kaip ir izoliuotas..." (...aus der nochunvermengten Sprache eines uralten, jetzt in einem engen Bezirk eingeschraenkten und

gleichsam isolirten Voelkerstammes...). Kadangi prakalboje kalbama apie susitikimą su tos tautos prastais žmonėmis, net apie rankos paspaudimą, tad, atrodo, Kanto bendrauta su lietuviais, gal kiek ir kalbėta lietuviškai.

Mums visiems žinomas Vydūnas iš Tilžės (tikroji pavardė Wilhelmas Storasta), visą amžių išgyvenęs Prūsų Lietuvoje (net ir Hitlerio laikais), ne tik buvo asketinis filosofas, bet įsijungė į visos tautos gyvenimą. Vilniuje 1919 m. išspausdinta jo "Litwa w jej przeszlosci i terazniejszosci" (60 psl.), o 1921 m. Tilžėje — "Litauische Geschichte" (150 psl.). Taigi, tas pats Vydūnas, filosofas ir rašytojas, prieš pat II pasaulinį karą išleido "Sieben Hundert Jahre" (apie 700 psl.), kame jau pačia antrašte paskelbia, kad lietuviai Rytų Prūsuose gyvena 700 metų, atseit, nuo 13-to amžiaus pradžios.

Pagaliau Adalbertas Bezzenbergis (1851 - 1922) Karaliaučiaus un-to profesorius, vėliau ir rektorius. Jo, archeologo-kalbininko-istoriko, nuopelnai Rytprūsių, ypačiai Maž. Lietuvos praeities tyrimui, yra milžiniški Beveik jis vienas padėjo pagrindus to krašto archeologijai arba proistorei ir įvedė naujus metodus (pvz., radinių cheminę analizę). Bezzenbergis visur ir visuomet skelbė, kad Maž. Lietuvos lietuviai tose pačiose vietose gyvena nuo amžių, atseit, yra pirmykščiai gyventojai. Dar daugiau. Štai ką jis 1914.I.23 parašė ir 1916 m. paskelbė: kryžiuočių ordinas "įžengė į Lietuvos žemę beveik širdyje dabartinės Rytprūsių provincijos"; "tos tautos ... sienos be jokio abejo anuomet buvo maždaug tokios, kaip srities, kurioje šiandien žmonės kalba lietuviškai — einant linija, kuri eina nuo Labguvos link Geldupės, nuo čia iš pradžių į rytus, paskui į šiaurryčius iki Daugavpilio apylinkių, o toliau supuola su Kuršo pietine siena". (Prof. dr. A. Bezzenbergas, Der Werdegang des litauischen Volkes, žurnale Vierteljahrschrift fuer Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Bd. XIII (1916), Berlin, Stuttgart, Leipzig, psl. 1). Taigi "Lietuva buvo anksti perskelta į dvi dalis" (wurde Litauen frueh in zwei Teile gespalten, tnp. p. 17). Toliau jis pasisako žinąs lietuvių svajones apie autonomiją, net apie lietuvių — latvių valstybę, kas, girdi, labai suprantama. Čia pat mini susitikimą su "lietuviu pirkliu iš Amerikos" (psl. 20, 40).

Bezzenbergeris buvo ne tik vilniškės Liet. Mokslo Draugijos narys, bet 1922 m. išrinktas Liet. universiteto garbės profesorium, už ką padėkojo lietuviška telegrama.

Prof. Bezzenbergerio pažiūra (priešinga Kaz. Būgos teorijai, esą, aisčių — baltų protėvynė Dniepro augštupyje) tų visų giminių centrą lokalizavo prie Kuršių Marių (Zeitschr. f. vergleichende Sprachforschung, 44, p. 258 tol.) Įdomu, jog tokis teigimas esmėje derinasi į archeologijos-proistorės dabartinius duomenis.

O dėl pažiūros, jog Prūsų lietuviai esą kolonistai bei imigrantai, daugių daugiausia galima pasakyti, kad tai kol kas neįrodyta. Vokiečių gausios Siedlungs-Geschichten yra aiškiai ne pakankamos, nors neretai operuoja archyviniais duomenimis. Dalykui galutinai išspręsti dar reiktų keleto rimtų Geschichten: 1. apie Rytprūsių, ypač M. Lietuvos, vietovardžius ir asmenvardžius, 2. apie Wildnis anapus ir "puščą" šiapus sienos, 3. apie Lietuvos vakarinių sričių ūkinę ir administracinę situaciją, pagaliau, 4. apie vadinamų senprūsių ir jų kalbos išnykimą, tą dalyką gretinant su tautų ir jų kalbų likimu svetimųjų valdžioje (airių Anglijoje, lužičėnų Vokietijoje, bretonų Prancūzijos Bretanijoje, olandų Pietų Afrikoje ir t.t.).

Po šitos įžangos, kuriai, tiesą pasakius, geriau tiktų eiti įvadu į "Mažosios Lietuvos" knygą, pagvildensime atskirus straipsnius. Bendrai paėmus, jie neatitinka knygos serijinį antgalvį"Studia Baltica". Mat, suprantant griežtai moksliškai, lot. studium (vok. Forschung, angl. research, rus. issledovanie) reiškia tikra prasme tyrinėjimą, atseit, kurio klausimo aiškinimą pagal pirminius duomenis arba šaltinius, kuomet mokslininkas padaro individualių, nepriklausomų išvadų. Šiai kategorijai daugiausia priartėja J. Lingio ir J. Balio rašiniai. Šiaip gi knygos skyriai bei straipsniai yre referuojamo pobūdžio, vadinasi, atpasakoja įvairių mokslininkų nuomones, kai kuomet pasisakydami, kuri jų atrodo teisingesnė.

Tai rašymas pagal monografijas. Tuo atveju, savaime suprantama, nepasakoma to, ko kiti mokslininkai nėra pasakę. Šis kelias, nors lengvesnis ir dažnai prieinamesnis, yra pavojingas ir, sakysiu, mokslui nenaudingas. Mat, vokiečių tyrinėtojai Lietuvos kultūriniame gyvenime paprastai ieškojo vokiškų elementų, rusai — rusiškų, lenkai — lenkiškų. Ta tendencija mokama įbrukti net į šaltinių rinkinius. Rusai, leisdami žinomus Lietuvos istorijos "Aktus", kiek galėdami, prikaišiojo dokumentų apie rusiškus reiškinius. O lenkų "Akty Unji Polski z Litwą" jau pačia koncepcija yra tendencingas leidinys: skrupulingiausiai surankiota oficialūs dokumentai, kuriais Lenkija sujungta su Lietuva. Tad lietuvio mokslininko švenčiausia pareiga apžvelgti visus faktus, ypačiai gi tuos, kurie pabrėžia lietuviškumą, vadinasi, tai, ką svetimieji paliko patiems lietuviams tyrinėti.

VYTAUTAS REMEIKA
PRIE KRANTINĖS
(aliejus)

D-rės Marijos Gimbutienės "Rytprūsių ir Vakarų Lietuvos Priešistorinės Kultūros Apžvalga" (pp. 11-121) eina pirmuoju straipsniu. Pirmiausia, nėra klausimo pastatymo arba istorijos, būtent, kaip manyta archeologų ir nearcheologų apie jos gvildenamus plotus iki I pasaulinio karo. Jei apsiriboti vien proistorikais — archeologais, kodėl nepaminėta prof. Bezzenbergerio teorija apie aisčių — baltų protėvynę? Nėra nei laiko, kuomet archeologijoje tų tautų gyventų vietų klausimu įvyko posūkis. Neminima nei tilžiškis G. Kossina, archeologijos prof. Berlyne (miręs 1931 m.), kuris dar 1912 m. Vokiečių archeologiją paskelbė eine hervorragend nationale Wissenschaft, vadinasi, nustatė provokišką linkmę.

Kitas trūkumas yra rėmimasis beveik išimtinai monografijomis. Vienu atveju gerb. au-

PEIZAŽAS

Česlovas Obcarskas

Ėjau pasaulyje ilgom, plačiom alėjom;
klajojau miestais ir kaimais;
kalbėjau su žmonėm, su paukščiais ir su vėjais;
mirgėjau tūkstančių kelionių efemeriškais vaizdais.

Ir taip po neramių kelionių, rudeniui artėjant,
aš apsistojau vienoje keistoj šalyje,
kur žmonės buvo vieniši ir tylūs,
kaip pati vienatvė.
Ten džiaugsmas ir vanduo užšalę buvo tvenkiniuos,
ten skambančių dainų
daugiau išgirst nebegalėjau.
Lapai
nuo medžių žemėn liejos, tarytum ašaros didžiulės
iš tragiškų akių skausmingų . . .
Taip palikau gyvent šitoj šaly.

O metai ėjo . . . Kaip vanduo,
užsklęstas užtvarose, aš merdėjau.
Sutapęs su peizažo apiblukusiom spalvom,
tapau jo dalimi, į jį įaugau.
Ten nesiskyrė medžiai nuo žmonių,
nei žmonės nuo peizažo medžių.
Ten sielvartas ir skausmas buvo tik saulėleidžio dalis,
ten žmonės buvo — tik peizažas.

Ir taip krauju savu peizažan įsiliejau,
kaip jo žmonės ir jo medžiai, nelaimingas.

Todėl dabar, kai pradeda peizaže lyt,
kartu ir mano akys lietumi patvinsta;
kai ima vėjai pūst,
kartu ir mano mintys vėjais skrenda;
arba kai audroje linguoja medžiai,
ir aš su jais drauge linguoju;
arba kai jie į tolį žengia,
ir aš su jais drauge žingsniuoju —
čia mano mąstymas man nepriklauso.
Čia mano mintys ir jausmai — tai tik peizažas,
užsklęstas laiko jūroj, su manim suaugęs.

torė jas pavadina šaltiniais. Nors proistorės metodai skirtingi nuo istorijos, vis dėlto manytumėm, tikra prasme jos šaltinius esant archeologinius muziejus arba bent jų eksponatų moksliškas inventorizacijas.

Nesugretinama vokiečių archeologų išvedžiojimų su lenkų to amato žmonių nuomonėmis. Jos ne vienu atveju žymiai skiriasi. Daktarė lenkų pažiūras mini (p. 59-60), bet tik retkarčiais. Ypačiai daug lenkų kasinėjama po II pasaul. karo. Tiesą pasakius, mūsų archeologė nenagrinėja nei vokiečių kontroversinių nuomonių. Tokie išsireiškimai, kaip "gana tendencinga knyga" arba "daugiau (tarnauja) nacionaliniams tikslams, negu mokslui" (p. 16), nieko nepasako. Gal daktarę Gimbutienę galima pateisinti, kad nemini nei vieno vienintelio radinio Mažosios Lietuvos ar Klaipėdos krašto tradicijos naudai, kadangi ji buvo priversta naudotis vokiečių veikalais ir neturėjo galimybės visus tų vietų radinius savarankiškai pertirti.

Negerai, kad gerb. autorė imasi aiškinti ir istorijos šaltinius (o gal jai buvo pavesta parašyti ir istorinę dalį?). Tekstus paduoda ne originaluose, bet vertimuose, kurie kartais netikslūs (Tacito), o kartais klaidiną (Rimbertas). Tacitas nepakankamai indeksuotas (nėra skyriaus, nei puslapio), taip pat Ptolomėjus (nėra vietos), o Jordanes (mini 89 p.), Bavarijos geografas ir Ibrahim-ibn-Jakub visiškai neindeksuoti. Nėra tekstų jokios kritikos (kaip paprastai elgiasi archeologai ir kalbininkai, kas juos nekartą suklaidino).

Dar negeriau, kai proistorikai pagal istorinius raštus ima rikiuoti priešistorinę senovę. Užmirštama, kad rašytinis šaltinis gal kokiais 95% yra protinis — dvasinis kūrinys, o archeologinis radinys — gal kokiais 75% rankų darbas. Dėl to dvasiniam produktui suprasti ir išaiškinti neretai priseina nustatyti jo atsiradimo aplinkybes ir įžvelgti į dvasinį procesą, kaip jis vyko konkretiškai kuriančiame asmenyje. Vadinasi, rašytinio liudijimo negalima taip traktuoti, kaip iš žemės iškasamo, sakysime, kurio kasdieninės namų apyvokos daikto ar įrankio.

Tai ypačiai išeina aikštėn, kai archeologai mėgina visiškai tikrai lokalizuotį istorinių šaltinių paminėtas gimines ir tautas. Apie 10 prūsų vadinamų giminių arba kilčių pirmą kartą iš eilės išskaičiuoja Dusburgas 14-me šimtmetyje. Nors tai nėra kokis dokumentas bei aktas, o tik kronika bei pasakojimas, vis dėlto dr. Engelis (tai darė ir kiti prieš jį) toms kiltims paskyrė apibrėžtas vietas ir nubraižė ant popierio. Gerb. daktarė net linkusi manyti, kad

jos susidariusios dėl "lokalinių skirtumų" (psl. 14, palyg. 49, 88, 111). Prideda ir prūsų kilčių skeminį žemėlapį, nors nenurodo, kas jį darė (p. 12, pav. 1). Kito autoriaus straipsnyje jis vėl paduodamas, bet šį kartą su nurodymu, jog tai Engelio (p. 154).

Reikia stabtelti ties kuršiams paskirta vieta. Gerb. autorė juos lokalizuoja "į šiaurę nuo Nemuno deltos" (p. 111) arba "dabart. Lietuvos ir Latvijos pajūryje" (p. 13). Pagal jos žemėlapį (psl. 12, pav. 1) nubrėžta beveik tiesi linija nuo Klaipėdos iki Ventos, už kurios į šiaurės vakarus pasodinti kuršiai. Žinoma, tai didelė pažanga, kadangi vokiečių tyrinėtojų pora (vyras ir žmona) Mortensen-Heinrich veikale "Die Besiedlung d. nordoestlichen Ostpreussens etc." (Goettingen, 1937-38, I-II) prie II-sios dalies pridėtame žemėlapy kuršius nukelia iki Dubysos. Abejais atvejais reikalas eina apie 12-13 šimtmečius. Čia brėžte pabrėžiame, jog d-rė Gimbutienė sprendžia "pagal 13 amž. istorinius šaltinius" (p. 111). Ji pripažįsta, jog "apie 'tautą' ir 'kiltį' ir jų vardus archeologiniai paminklai absoliutinių duomenų nesuteikia" (p. 11).

Vis dėlto gerb. autorė kuršių sienas išvedė ne taip, kaip reikia pagal šaltinius. Kuršiu ir lietuvių siena 13-to amž. pradžioje atsiremia Baltiją apie Šventosios žiotis, atseit, kiek atokiau į šiaurę nuo Palangos. Autorę (kaip ir daugelį kitų tyrinėtojų) suklaidino vadinama Kuršo vyskupija, įsteigta 13-to amž. pradžioje. Šioji iš tikrųjų užėmė visą pajūrį iki Klaipėdos. Bet vyskupija, kaip niekur ir niekuomet, taip ir šiuo atveju nereiškia, esą ji apėmė tik kuršius. Tai dramatiškai paaiškėjo, kuomet netrukus Mindaugas įsteigė Medininkuose lietuvišką vyskupiją. Tuomet Kuršo vyskupas (manęs įsikurti Klaipėdoje ir ten pradėjęs statyti katedrą), paliko kraštą ir buvo paskirtas Bavarijos Chiemsee vyskupu, taip pat viskas nutilo apie Kuršo vyskupiją (matyt, Romos parėdymu, nes naujoji vyskupija apėmė beveik visą naujoji plotą).

Tai yra mūsų straipsnyje "Aiduose" (1958, n. 9). Bet ir kiekvienas istorikas, išstudijavęs "Livonijos Eiliuotinę Kroniką" (parašytą vokiškai 13-to amž. pabaigoje), "Liv-, Est-, und Curlaendisches Urkundenbuch" pirmuosius du tomus ir 15-to amž. dokumentus apie Lietuvos ir Kryžiuočių ginčą dėl Žemaitijos ir dar kai kuriuos šaltinius, taigi istorikas verčiamas taip manyti. Ana, tokis šaltinių žinovas, kaip buvęs lenkų Vilniaus un-to prof. Lowmianskis, išleidęs du storus tomus "Studijų apie Pradžią Lietuvos Valstybės ir Visuomenės" (Studja nad Początkami Spoleczenstwa i Panstwa Litewskiego, Vilniuje I 1931, II 1932), vadinasi, susipažinęs su dr-o Salio ir vokiečių mokslininkų veikalais, iki 1422 m. visoje Žemaitijoje randa lietuvius ("osadnictwo litewskie" žemėlapyje).

Žinodami d-rės Gimbutienės gabumus, mes neabejojame, kad, jei būtų pati pertyrusi visą atitinkamą archeologinę ir istorinę medžiagą, būtų nevienu atveju priėjusi kitokių išvadų.

Ilgokai užtrukome su archeologiniu straipsniu, kadangi jis yra vedamasis. Matyt, kiti autoriai jį skaitė ir vengė paliesti tai, ko proistorikė nebuvo lietusi ar skelbusi (pvz., ar Prūsų lietuviai nuo seno čiabuviai, ar kolonistai). Juozas Lingis rašo apie "Arklą Baltų Srityse". (123-152), Jurgis Gimbutas — apie "Lietuvių Sodžiaus Architektūrą Mažojoje Lietuvoje" (153-216), Jonas Balys — apie "Mažosios Lietuvos Tautosakos Bruožus" (217-258), pagaliau Juozas Žilevičius — apie "Mažosios Lietuvos Liaudies Muzikos Bruožus" (259-282).

Be to, kas pasakyta apie visus straipsnius įžangoje, štai kas galima pridėti. Kaip apskritai lituanistinių mokslų atstovai yra nesusipažinę su Lietuvos istorijos šaltiniais, tai tinka, su viena išimtimi, ir šiems autoriams. Iš tikrųjų gi ten, daugiau ar mažiau, liečiama lietuvių visas gyvenimas. Visa bėda, kad istorijos šaltiniuose tie dalykai minimi atsitiktinai, atseit, kalbant visai kitokiomis temomis, dėl to prisieina juos nuo pradžios iki galo kruopščiai peržiūrėti. Sakysime, vienoje 14-to amž. kronikoje yra paminėta latvių moterų tautiniai drabužiai. 15-to amžiaus Dlugošas užsimena apie Vilniuje buvusias gėles, o 16-to amž. dvarų inventoriuose paminėti jų vardai, įskaitant ir rūtą (Jablonskio redaguotame "Lietuvos Archyve"). Čia pat kai kurioms vietoms karveliams yra skaičiai ir karvelidės. O ką tarti apie lietuvių senovinę religiją, neišstudijavus visiškai visų mūsų istorijos šaltinių, negalima nei svajoti. Religinių dalykų pilna nors ir dvarų inventoriuose, net archyvų ir bibliotekų inventoriniuose aprašymuose (sakysime, Vilniaus, carų laikais).

J. Lingis, bene pirmas iš lituanistų, panaudojo rusų išleistą milžinišką rinkinį "Akty", Jablonskio "L. Archyvą" ir "Lietuviški Žodžiai etc." Bet, atrodo, būtų pravertę taip pat "Opisanie Rukopisnago Otdelenija Vilenskoj Publičnoj Biblioteki", vyp. 1-5, Vilna 1893-98 m. ir car "Opisj Dokumentov Vilenskago Centraljnago Archiva...", 1-10 vyp. Vilna 1901-13. Čia yra tiedviejose įstaigose buvusių dokumentų gana smulkios santraukos. Pagaliau gal būtų pravertę Codex Diplomacus Prussicus ir kiti Rytprūsių istor. šaltinių rinkiniai.

NUSIDĖJĖLIO TRAGIKA

PAGAL DOSTOJEVSKIO VEIKALĄ "NUSIKALTIMAS IR BAUSMĖ"

ANTANAS MACEINA

1. *Nuodėmingos minties pergalė*

Nuodėmė yra pasiryžimas grįžti atgal. Ji pertraukia žmogaus buvimą, padalina jį į dvi esmingai skirtingas dalis ir virsta *nauja* pradžia, pradžia ne vieno kurio atskiro nusiteikimo, ne vieno kurio atskiro veiksmo, ne vienos kurios gyvenimo srities, bet *viso buvimo*. Nuodėminga būtis pasidaro *kitokia*, negu nenuodėminga. Nuodėmės išnirimas žmogaus sąmonėje ir jos virtimas *jo paties* sumanymu darosi savotiškai panašus į kūrybos dieną, kada žmogus pirmą kartą atsistojo pasaulyje ir kada jo akyse pasirodė nuostaba, taip giliaprasmiškai išreikšta Mykolo Angelo "Adomo sukūrime". Iš Dievo piršto, tarsi iš elektrinio būties poliaus, iššokusios buvimo kibirkšties paliestas, Adomas atveria akis ir nustemba, kad jis *yra* ir kad jis *žino*, jog jis yra. Būtybių begalybė atsistoja prieš jį. Jis pasijunta esąs drauge su jomis. Kažkoks bendras pagrindas jungia jį su visu tuo ką regi nustebusios jo akys. Jo žvilgis yra dar netvirtas, nes jis nežino, kur sustosiąs. Tačiau jame jauti ir padėkos, ir garbinimo, prasidedančios meilės. Adomas išeina iš savęs, kad būtų *drauge* su visu pasauliu, kaip jo būties dalininkas ir sykiu kaip jo sąmonė.

Paverskime visas šias pirmojo žmogaus nuotaikas priešginybėmis ir gausime *nusidėjėlio nuostabą*. Nusidėjėlis atitraukia savo ranką nuo ištiesto dieviškojo piršto. Jis atsigręžia į save. Jis paneigia buvimą drauge, paneigia savo dalyvavimą bendrajame būties pagrinde ir nuodėmingu savo žingsniu mėgina susikurti *nepriklausomą* pagrindą, pagrindą tik sau vienam. Tad ir yra anoji pradžia, anoji pirma jo naujo buvimo diena. Nusidėjėliui ji kelia nuostabos, kaip ir Mykolo Angelo Adomui. Ji supurto jo prigimtį, nes pirmas žingsnis į nebūtį yra nemažiau sukrečiantis, negu į būtį. Sumanymą peržengti save Raskolnikovas nešiojosi jau kuris laikas. "Ši mintis nebuvo vakarykštė". Jis ją buvo išsiugdęs jau senokai. Apie ją jis buvo net kalbėjęs su mirusia savo sužadėtine. Tačiau visa tai dar buvo tik teorija, tik atitrauktas svarstymas apie "augštesnį žmogų" ir apie jo "teisę". Tačiau skaitydamas motinos laišką, kuriame ji aprašo sunkią savo padėtį ir numatomas jos dukters Dunios vedybas su Lužinu, Raskolnikovas pajunta, kad jis turi ką nors daryti, nes šios vedybos jo seserį pražudys, kadangi Lužinas ją veda ne iš meilės, bet tiktai tam, kad turėtų gražią, visados dėkingą, nusižeminusią ir klusnią vergę, išgelbėtą iš skurdo ir gal net iš gėdos. Ir šią akimirką Raskolnikovas atsimena vakarykštį savo pasikalbėjimą su Marmeladovu, kuris pasakė: "Kiekvienas žmogus turi galėt kur nors eiti". Tada anas senas sumanymas atsistoja prieš jo akis kaip tasai kelias, kuriuo jis *gali* eiti. Jis pasisiūlo Raskolnikovui kaip priemonė surizgusiam Dūnios klausimui išspręsti. Iš teorinių svarstymų jis dabar nusileidžia į gyvenimiškas sritis. Teorija virsta jo paties būtimi. Raskolnikovas apsisprendžia griebtis *tikrovinio* žygio, kuris padarytų jį anuo "augštesniu žmogumi", anuo Napoleonu.

D-ro J. Gimbuto straipsniui yra įdomių duomenų "Livonijos Eiliuot. Kronikoje" ir dar keliose, kame suminėta Lietuvos sodžiaus išvaizda 13-me ir 14-me šimtmečiuose. Be to, dvarų inventoriuose tiksliai aprašoma namai.

Tautosakos skyriui būtų labai ir labai pravertę istorijos šaltiniai. Pvz., ką tik paminėta kronika (rašyta 13-to šmt. pabaigoje). Beje, nors gerb. autorius gana kruopščiai surašė veikalus apie Prūsų lietuvių tautosaką, bet nepaminėjo Vydūno vieno straipsnio: Wilhelm Storost, "Wie die Litauer ihre Volkslieder singen", išsp. "Das Litauen-Buch, eine Auslese a. d. Zeitung der 10. Armee", 1918 m., puslapiuose 39-41. Čia autorius aprašo savo girdėtas dainas ir patyrimus, be to, duoda vienos dainos gaidas. To straipsnio nėra nei muzikos skyriuje, kuris eina paskutiniuoju.

Šią valandą senoji mintis kaip tik sukrečia visą jo būtybę. Ji pasirodo "jam nebe kaip sapnas", kaip anksčiau, bet apsireiškia "nauju piktu ir visiškai nepažįstamu pavidalu". Ji atsistoja prieš jo dvasią *kaip pradžia*. Ligi tol ji buvo kažkur anapus jo paties. Ji buvo lyg ir ne jo. Dabar ji atsiduria pačioje jo būtyje, kaip šiosios *būsena*. Ano sumanymo turinys Raskolnikovui buvo seniai žinomas. Šiuo atžvilgiu jis nepatyrė nieko naujo. Tačiau nauja jam buvo šio turinio sutapimas su jo paties būtimi. Tai, kas pirmiau buvo tik atitraukta idėja, dabar įsikūnijo Raskolnikovo būtyje. Tai ir buvo tasai piktas bei nepažįstamas pavidalas, kurį ši mintis įgijo. Pirmiau ji buvo tik žaismas, todėl nekalta ir nepavojinga, kaip ir anam smuklės studentui, kuris teoriškai taip pat sakėsi galįs senę palūkininkę užmušti be jokio sąžinės graužimo, bet kuris čia pat šios teorijos atsisakė, kai tik karininkas pamėgino ją nuleisti į jo paties būtį. Šitaip anksčiau ta pačia mintimi žaidė ir Raskolnikovas. Bet dabar ji virto jo valios apsisprendimu, todėl *perkeitė* jo būtį, nes valia visados keičia žmogų jos prisiimto dalyko įtakoje. Raskolnikovas pamatė, kad pasiryžimo akimirką jis pasidarė *kitoks*; kad atsidūrė *kitokiame* kelyje; kad pradėjo *kitaip* būti. Ir "jam pasidarė tamsu akyse".

Čia mes susiduriame su pirmu nusidėjėlio pergyvenimu būtent su jo *baimės jausmu*. Jau pati mintis, kokiu nors būtį ardančiu veiksmu įrodyti sau "augštesniojo žmogaus" galią, kėlė Raskolnikovui nerimo, kuris iš viršaus apsireiškė net kasdieninių dalykų baime. Sakysime, eidamas pas senę užstatyti laikrodžio, jis bijojo susitikti šeimininkę ant laiptų. Tiesa, šis susitikimas jam niekad nebuvo malonus. Raskolnikovas buvo labai neturtingas, neturėjo kuo užsimokėti šeimininkei už kambarį, ir kiekvieną kartą, ją susitikęs, turėjo išklausyti "grasinimų ir skundų", turėjo pats "atsiprašinėti ir meluoti". Tai buvo grasu ir net priklu. Bet nuodėminga mintis šį nemalonumą pavertė žymiai gilesniu pergyvenimu. Dostojevskis pasakoja, kad Raskolnikovas "jau kuris metas buvo pakeltos ir įtemptos nuotaikos"; kad "jis bijojo kiekvieno susitikimo, ne tik susitikimo su šeimininke". Jam atsirado kažkoks *kitoks* baimės jausmas, žymiai gilesnis, negu paprastas kasdieninis noras vengti nemalonumo. Tai pastebėjo ir pats Raskolnikovas. Laimingai išvengęs šeimininkės ant laiptų, jis gatvėje lengviau atsiduso ir sykiu nustebo, kiek jo baimė buvo didelė. "Aš noriu imtis tokio dalyko, o sykiu bijau tokių mažmožių", prisipažino Raskolnikovas. Ir čia pat iškėlė sau klausimą, kuris atskleidė tikrąjį jo baimės turinį. "Įdomu,—klausė jis pats save,— ko žmonės labiausiai bijo? Naujo žingsnio, naujo žodžio - štai ko jie labiausiai bijo". Šiuo atsakymu Raskolnikovas parodo, kad jo baimė buvo susitelkusi ne aplinkui šeimininkę ir ne aplinkui kurį susidūrimą su žmonėmis, bet aplinkui aną naują žingsnį ir naują žodį, kuriam jis ryžosi ir kurio tikrovinių pavidalų jis pradėjo ieškoti. Eidamas pas palūkininkę užstatyti laikrodžio, jis pajuto, kad šis žingsnis kaip tik virs jo ieškomu pavidalu anai senai minčiai įkūnyti, kad jis bus kaip tik tasai tikrovinis žygis, kuris turės jį iškelti anapus paprastųjų žmonių, anapus utėlių srities ir pastatyti į napoleonų karalystę. Todėl jis ir sudrebėjo. Todėl jame ir pašoko baimė, gilesnė už kasdieninį nenorą susidurti su šeimininke. Tai buvo baimė naujo žingsnio ir naujo žodžio.

Bet ar pats *naujumas* jame šią baimę kėlė? Naujas žingsnis *būties* keliu ir naujas žodis *kūrybos* srityje yra pats didžiausias džiaugsmas ir potraukis. Baimė atsiranda tik tada, kai šitas žingsnis yra naujas žingsnis *atgal*, ir kai šitas žodis yra naujas garsas nebūties tuštumoje. Tuomet juodu abu atliepia klaikiu aidu ir sukelia žmoguje baimės jausmą. Mūsų dienų egzistencinė filosofija yra nemaža kalbėjusi apie baimę. Pagrindinė jos išvada yra tokia: "Baimė apreiškia nebūtį".[1] Ši išvada turi dvejopos prasmės. Visų pirma baimės *buvimas* žmoguje parodo, kad jis nuolatos būna nebūties akivaizdoje, kad nebūtis įsijungia į jo būtį kaip neišvengiamybė. Iš kitos pusės, baimės *atsiradimas*, pažadintas kurio nors atskiro veiksmo, parodo, kad šis veiksmas naikina žmogaus būtį ir veda jį keliu atgal. Šia prasme *baimė yra tikroji ir neišvengiama nuodėmės palydovė*. Savo valia atsisakydamas eiti būties keliu, nusidėjėlis tuo pačiu pasuka atgal į nebūtį ir savaime pajaučia šaltą jos dvelkimą. Tada jame ir kyla baimė. *Nuodėmė ir baimė yra susijusios savo esmėje.* Baimė yra nuodėmės paregėjimas nebūtinio nuodėmės pobūdžio, jos traukos žemyn, jos svorio atgal. Dar daugiau, mes drįstame teigti, kad *baimė kaip nebūties apsireiškimas, visa savo pilnatve atsiskleidžia tiktai nuodėmėje*. Nuolatinis mūsų buvimas nebūties akivaizdoje yra, be abejo, nuolatinė galimybė nebūti. Tačiau šita galimybė čia yra tik *bendroji:* ji yra žmogiškosios būties galimybė apskritai. Bet kai nuodėmingu mostu mes paneigiame savą kelią į Absoliutinę Būtį, tuo pačiu pasisprendžiame *už* šitą galimybę ir bendrąjį jos pobūdį jau paverčiame *asmeniniu* mūsų reikalu. *Nuodėmė yra pasisakymas už galimybę nebūti.* Tai nebūties teigimas. Todėl šios nebūties apsireiškimas

VYTAUTAS REMEIKA ŽEMSEMĖ (aliejus)

baimėje čia ir pasidaro ypatingai ryškus. *Autentiška baimė atsiskleidžia tik nuodėmėje, nes tik čia atsiskleidžia ir autentiška, tai yra mūsų pačių prisiimta, nebūtis.* Žmogus už nebūtį gali apsispręsti tiktai pats. Niekas kitas iš viršaus jam primesti jos negali. Nuodėmė kaip tik ir yra šitoks apsisprendimas, ir baimė - šio apsisprendimo apsireiškimas. Todėl N. Berdiajevas teisingai teigia, kad "baimė yra nuodėmingo gyvenimo pagrindas".[2] Ji esanti drebančios ir puolusios kreatūros būsena".[3] Pirmasis jausmas, kurį Adomas turėjęs pergyventi po nuodėmės, ir buvęs pasak Berdiajevo, baimė. Iš tikro, tasai nuogumo pajautimas, kurį taip prasmingai kelia aikštėn Šventraštis, buvo ne kas kita, kaip baimės apraiška. Ir pirmųjų žmonių pastangos pasislėpti buvo ne kas kita, kaip noras ješkoti atramos daiktų pasaulyje. Šitaip įvyko ne tik Adomui. Šitaip įvyko ir Raskolnikovui, nes ir jo pirmas jausmas, žengiant laiptais pas senę, buvo baimė; ir jis paskui, kaip netrukus matysime, stengėsi ješkoti užuovėjos tarp daiktų ir žmonių nuo ano nebūties dvelkimo. Šitaip įvyksta ir kiekvienam nusidėjėliui, nes nuodėmė yra kelias į nebūtį, o baimė yra šio kelio sušvitimas dvasios akims.

Baimė apreiškia nebūtį. Tačiau kokia yra šio apreiškimo prasmė? Kam žmogui yra reikalinga žvelgti į nebūties bedugnę ir sudrebėti jos akivaizdoje?—Atsakymą į šiuos klausimus duoda Raskolnikovo sapnas, kurį jis sapnavo, užsnūdęs po krūmu Petrovo saloje. Sapne jam atrodė kad jis tebėra dar mažas vaikas ir su savo tėvu stovi gimtojo savo miestelio gatvėje. Iš smuklės išsiveržė būrys žmonių, jau gerokai įkaušusių, ir vieno iš jų, Mikolkos, buvo kviečiami sėsti į vežimą, pakinkytą labai liesa ir menka kumelaite. Visiems buvo aišku, kad toks silpnas gyvulėlis pilno žmonių vežimo patraukti negalės. Bet Mikolka nenusileido. Jis kvietė visus sėsti, o pats pasiėmė botagą ir pasiruošė kirsti. Du jauni vyrukai taip pat išsitraukė po botagą, pasiryžę padėti Mikolkai. Kumelaitė įsirężė ir pradėjo tempti, linkdama po trijų botagų smūgiais. Bet jos jėgos greitai išsibaigė. Tada Mikolka nusviedė šalin botagą ir iš vežimo išsitraukė rungą. "Jis ją užmuš!" — pratarė kažkas. "Mano nuosavybė!" — atšovė Mikolka ir iš visų jėgų smogė kumelaitei per strėnas. Ši susverdėjo, bet

vėl pašoko ir dar mėgino vežimą tempti. "Kirviu! Pribaigti ją!" - pradėjo šaukti vienas iš važiuojančiųjų. Mikolka metė rungą, pasilenkė į vežimą, išsitraukė geležinę dalbą ir pradėjo ja kvoti kumelaitę. Ši neišsilaikė ir parvirto. "Užmuškit ją!" - šaukė įdūkęs Mikolka. Keletas jaunuolių griebė, kas pakliuvo, ir pradėjo mušti stimpantį gyvulėlį. Mikolka kirto geležine dalbe. Raskolnikovas, kuris jau ir pirmiau buvo savo tėvą klausęs, kodėl žmonės muša šią vargšę kumelaitę, dabar nebeišlaikė. Verkdamas jis puolė arkliui ant kaklo, "apkabino jo negyvą, kruviną galvą, bučiavo akis ir lūpas... paskui staiga pašoko ir įdūkęs puolė suspautais kumščiukais Mikolką".

Bet čia įsikišo tėvas apraminti. "Tėveli,kodėl jie užmušė tą vargšą arkliuką? — klausė verkdamas. Tėvas priglaudė jį prie krūtinės, Raskolnikovas pradėjo trokšti, gaudyti oro, sušuko ir atsibudo, visas permirkęs prakaitu. "Ačiū Dievui, kad tai buvo tik sapnas!" — atsiduso ir pakilęs nusvyravo namo.

Ir vis dėlto tai buvo daugiau, negu tik sapnas. Tai buvo žmogiškosios būties atsakymas į Raskolnikovo pasiryžimą. Mikolka, kuris užmuša kumelaitę, yra Raskolnikovas, pasiryžęs užmušti senę. Jis tai supranta ir pats, čia pat po sapno pastebėdamas: "O Viešpatie! Argi iš tikro aš pagriebsiu kirvį ir sutriuškinsiu jos galvą? Ar iš tikro as slidinėsiu po šiltą, lipnų kraują, išlaušiu užraktus, vogsiu ir drebėsiu; susitepęs krauju slėpsiuos; su kirviu... o, Viešpatie, ar iš tikro?" Mikolka yra Raskolnikovo įsikūnijimas. Tai, kas klostėsi šiojo pasąmonėje, sapne įgijo ryškų pavidalą ir atsistojo priešais Raskolnikovo dvasios akis: Mikolkos pavidale jis paregėjo pats save. Bet sykiu čia jam atsivėrė ir antroji jo būties pusė. Dostojevskis labai prasmingai sapne padaro Raskolnikovą dar jaunu berniuku, dar nekaltu vaiku, kuriam gaila viso to, ką žmonės naikina ir kankina. Šis vaikas yra simbolis pirmykštės, jokiomis teorijomis neaptemdintos ir nepaklaidintos žmogiškos būties, kuri savaime žengia Absoliutinės Būties linkui. Ji jaučia aną bendrąjį pagrindą, kuriame *visa* laikosi: ir kūdikis ir vargšė kumelaitė. Ji tad jaučia gailestį viskam, kam tik tenka pakelti buvimo smūgius. Tuo tarpu Mikolka yra simbolis racionalistinės, persimąsčiusios ir todėl paklydusios būties. Jis jau yra atitrūkęs nuo ano bendrojo pagrindo. Šalia jo stovinčią būtį jis pergyvena nebe kaip dalyvę aname bendrame pagrinde, bet *kaip daiktą*, kuris yra jo žinioje ir valdžioje. Todėl Mikolka nuolatos ir pabrėžia, kad kumelaitė yra jo nuosavybė, jo turtas, taigi jis galįs su ja elgtis, kaip tinkamas. Šios dvi tos pačios žmogiškosios būties pusės Raskolnikovo sapne kaip tik ir išeina aikštėn. Pats Raskolnikovas čia suskyla ir apsireiškia dviem pavidalais: Mikolkos, kuris nori žudyti ir naikinti, nes būtis esanti jo nuosavybė ir jis esąs augštesnis už būtį; vaikiuko, kuris gailisi ir verkia ir net puola Mikolką, nes jaučia ryšį su būtimi, jaučia savo dalyvavimą joje ir savo atsakingumą už jos likimą. Naivus nekaltumas ir išdidus nusigręžimas, gailestingumas ir žiaurumas čia prasiveržia iš tos pačios sielos ir sukuria sapną kaip simbolį visos žmogiškosios dramos, vykstančios kiekvienoje prigimtyje. *Raskolnikovo sapnas yra visų mūsų sapnas.* Tai išraiška kovos, kuri vyksta mumyse ir kurią mes ypatingai pajaučiame tada, kai mėginame stabtelti būties kelyje arba net pasukti atgal. Tuomet mes suskylame: viena pusė—tasai nekaltas kūdikis mumyse - nustebusi žvalgosi, ką čia mes darome; ji rauda dėl mūsų veiksmų; ji mus puola ir smerkia. Antra pusė - tasai apsvaigęs, išdidus Mikolka mumyse - aklai eina savo apsisprendimo keliu, visa mindžiodama ir žudikiškais savo mostais rodinėdama savo pranašumą. Tarp šių dviejų pusių kyla didelės rungtynės. Nusileisti nenori nei Mikolka mumyse, nes jis yra apsvaigęs, nei kūdikis mumyse, nes jis savaime suvokia pražūtį, į kurią mus Mikolka traukia. Ir tai visa anaiptol nėra tik sapnas. Tai tikrovinė mūsų prigimties kova. Tai kova už kelią priekin ar už kelią atgal, už būtį ar už nebūtį. Tai Hamleto dilema ant prarajos kranto.

Čia tad glūdi giliausia prasmė baimės, apreiškiančios mums nebūtį. *Baimės prasmė yra pažadinti mūsų vidaus rungtynes;* pažadinti nekaltąją būties pusę kovai su apsisprendimu žengti atgal. Baimė, atverdama mūsų akims nebūtį, nori išjudinti bei sukrėsti aną kūdikį mumyse, kad jis sugniaužtų kumštis ir pultų Mikolką mumyse. Ji nori įkvėpti šiam kūdikiui drąsos ir jėgos. Ji nori, kad jis ištvertų būties kelyje. Apsisprendimas žengti atgal neišvengiamai veda mus į nebūtį. Todėl baimėje savaime atbunda mūsų noras išsilaikyti būtyje, mūsų noras gelbėtis iš nebūties grėsmės. Baimė virsta mūsų įspėjimu. Todėl nors savimi baimė atveria nebūtį, tačiau savo prasme ji yra gilus *būties* jausmas. Nuodėminga ryžtis sukrečia žmogų ir jame pažadina baimės jausmą tam, kad jis paregėtų nebūties šiurpą ir būtų paskatintas pasitraukti nuo šios bedugnės. Raskolnikovo atodūsis po sapno "O, Viešpatie, ar iš tikro?"—yra kiekvieno žmogaus atodūsis nuodėmės akivaizdoje. Tai atodūsis kūdikio mumyse, atodūsis nekaltosios mūsų būties, reginčios nebūties prarają ir todėl ligi paskutinio akimirksnio netikin-

čios, kad mes užsimerksime ir į ją krisime. Baimė verčia mus atidaryti akis kuo plačiausiai ir žvelgti į nebūtį kuo giliausiai. Šiuo atžvilgiu *ji yra mūsų šviesregystė nebūties akivaizdoje.* Ji yra mūsų būties šviesosvaidis į nebūties tamsią gelmę. Čia glūdi jos prasmė. Baimė apreiškia mums nebūtį todėl, kad mes atšoktume nuo jos atgal.

Bet kūdikis mumyse yra nesykį bejėgis. Nesykį jis gali tik raudoti ant Mikolkos darbo griuvėsių. Nesykį jis tik gali prisispausti prie Tėvo krūtinės ir pradėti trokšti. Rungtynės tarp būties ir nebūties dažnai išsisprendžia *nebūties* naudai. Nuodėminga ryžtis savo jėga traukia mus tarsi krumpliaratis, pagavęs mūsų drabužių skverną. Ir mes einame paskui ją. Mes einame ligi visiško sudužimo. Kas tad įvyksta nusidėjėlio sieloje, kai nuodėminga mintis laimi jame pergalę?

Aprašinėdamas vieną iš krizių, kurias turėjo iškęsti Raskolnikovas užmušęs senę palūkininkę, Dostojevskis palygina jį su žmogumi, "kuriam pūliuoja pirštas". Palyginimas yra gilios prasmės. *Tai yra nurodymas į centrinę nuodėmės padėtį žmogaus buvime.* Virtusi veiksmu, nuodėmė savaime paglemžia po savimi visą žmogaus dėmesį, visus jo pergyvenimus, visas jo mintis, tarsi votis, kuri nuolatos tvinksi, kurią nuolatos skauda ir kurios todėl niekad negalima pamiršti. Pasiryžęs nuodėmingu žygiu statyti *savą* pasaulį, žmogus savaime visas šiame žygyje susitelkia ir visas jam atsideda. *Nuodėmė virsta jo buvimo centru,* kuris viską į save traukia ir aplinkui save telkia. Paslėpęs iš senės pagrobtus daiktus svetimame kieme po akmeniu, Raskolnikovas "grįžo išsiblaškęs ir piktai aplinkui save dairydamasis. Visos jo mintys sukosi aplink vieną pagrindinį tašką, ir jis pats jautė, kad tai iš tikro buvo pagrindinis taškas ir kad jis dabar, kaip tik dabar, buvo su šiuo tašku visiškai vienas". Tai ir buvo anoji naujo buvimo *pradžia.* Nusigrįžęs nuo Absoliutinės Būties, žmogus pasilieka vienų vienas su savo pradiniu tašku, vienų vienas su nebūtimi. Kaip anksčiau Absoliutinė Būtis stovėjo centre ir buvo didžiausias žmogiškosios būties rūpestis, taip dabar jos vietą užima nebūtis. Žmogus yra tokia būtybė, kad jis visados žvelgia *tolyn* Jis visados turi turėti ką nors priešais save. Jis turi į kur nors eiti, nes jis iš esmės būna pakeliui. Neturėdamas Absoliutinės Būties, kaip galinio savo kelionės taško, žmogus žvelgia į nebūtį kaip į pradinį savo kilimo tašką. Atsisakęs žygiuoti priekin, jis eina atgal. Kiekvienu tačiau atveju jis nestovi vietoje: jis eina ir rūpinasi, nes tai yra esminis žmogaus apsisprendimas. Nuodėmės atveju šis rūpestis susitelkia aplinkui ją pačią. Nuodėmė virsta žmogiškosios būties skauduliu, reikalingu nuolatinio puoselėjimo ir nuolatinės atidos.

Nebūties atsistojimas žmogaus buvimo centre apsireiškia visai priešingomis išvadomis, negu Dievo centriškumas. Kol žmogus keliauja Absoliutinės Būties linkui, tol jis yra susijęs su visomis būtybėmis: jis jaučiasi taip, tarsi jas visas neštų savo kelyje į Viešpatį. Jis jaučiasi ne tik kaip pasaulio valdovas, bet sykiu ir kaip jo tėvas, kuris būtybėmis rūpinasi, jas myli ir už jas atsako. Kažkokia gili visuotinė simpatija riša žmogų su pasauliu tada, kai jis pats yra susirišęs su Dievu. Jeigu šv. Pranciškus Asyžietis gamtos daiktus galėjo vadinti savo broliais ir seserimis, tai čia buvo kažkas daugiau, negu tik poetiški žodžiai. Čia buvo žmogiškojo buvimo drauge išplėtimas ir į pasaulinę būtį. Dievas, kaip visos būties pagrindas, yra pergyvenamas bei pajaučiamas kiekvienoje būtybėje. Žmogus visur randa bendrą plotmę, kuri jį jungia su bet kuriuo kūriniu, būtent: dieviškasis šūksnis, kuris visa iškėlė iš nebūties tamsos. Visi tad mes - ir sesuo saulė ir brolis vilkas - esame pašaukti ir nuolatos šaukiami. Visi esame pašaukti to paties Dievo. Visi jame laikomės, kaip šaknys dirvoje. Todėl visi esame jungiami šių būtinių ryšių, šios bendros kūriniškumo žymės į vieną didžiulę Viešpaties Karalystę. Tiesa, žmogus yra pastatytas šios karalystės sargu. Jis yra Dievo atstovas pasaulyje Jo vardas ir Jo paveikslas. Užtat jis dar labiau šia karalyste rūpinasi ir dar labiau ją myli. Ryšys su Dievui virsta ryšiu su kiekvienu net ir menkiausiu padaru. Rūpestis Absoliutine Būtimi apsireiškia bei įsikūnija rūpestyje mažiausiu mūsų broliu.

Visai priešingai žmogus elgiasi tada, kai jis nuo Absoliutinės Būties nusisuka, kai pasiryžta kurti savą pasaulį ir kai šį pasiryžimą pradeda nuodėmingais žygiais vykdyti. Nusigrįžimas *nuo Dievo virsta nusigrįžimu ir nuo pasaulio.* Nuodėmė ne tik atsistoja žmogaus buvimo centre, bet ji paneigia visa kita. Visa kita pradeda nebeturėti reikšmės. Dar daugiau, visa kita pradeda nusidėjėliui *nebebūti.* Viskam jis pasidaro abuojas, išskyrus, be abejo, nuodėmę. Aplankęs lovoje gulintį Raskolnikovą ir išgirdęs šiojo žodžius " aš noriu būti vienas, vienas", Zosimovas suvokia, kad "kažkas nepajudinamo, kažkas slėgiančio" spaudžia Raskolnikovo sąžinę. "Ar tu pastebėjai, — sako Zosimovas Rozumichinui, —koks šaltas jis yra viskam, išskyrus vieną tašką, kurį palietus jis tuoj pašoksta? Ir šitas taškas yra žmogžudystė". Iš tikro, Raskolnikovas

visiškai nekreipia dėmesio, kas aplinkui jį darosi. Beeidamas per tiltą, jis pastebėjo, kaip viena moteris perlipo per atramas ir krito į upę. Kilo visuotinis sąmyšis. Buvo pašauktas valtininkas, atsirado policija ir žmonių būrys. Bet "Raskolnikovas stebėjo visa tai nuostabiu abuojumo ir nesidomėjimo jausmu". Kalbėdamasis sykį su motina ir seserimi apie šiosios sužadėtuves su Lužinu, Raskolnikovas priminė, kad kadaise ir jis buvo įsimylėjęs ligūstą mergaitę ir kad tai buvęs "pavasario sapnas". Raskolnikovo sesuo Dūnia mėgino paneigti, kad tai buvęs tik pavasario sapnas. Tačiau Raskolnikovas "neišgirdo jos žodžių arba nesuprato. Paskendęs giliame susimąstyme, jis priėjo prie motinos, pabučiavo ją ir vėl grįžo į savo vietą". "Tu ir dabar ją tebemyli", - pasakė susijaudinusi motina. Bet Raskolnikovas jau buvo pamiršęs, apie ką čia kalbama. "Ją? Dabar? Ak, taip! Jūs kalbate apie ją!"- pradėjo, galop susivokęs. -"Ne! Dabar viskas jau lyg kitame pasaulyje". Ir pasižiūrėjęs dėmesingai į šalia jo sėdinčias moteris, jis pridūrė: "Man rodos, kad aš ir į jus žiūriu iš tūkstančio verstų". Tai yra pats geriausias nusidėjėlio būsenos apibūdinimas. *Nusidėjėlis stebi daiktus iš tūkstančio verstų atstumo.* Jis vaikšto po pasaulį taip, tarsi šio visiškai nebūtų. Visi ankstesnieji ryšiai, net meilė, nutrūksta ir suirsta. Žmogus pasilieka vienas su savo nuodėme. Ir jis *nori* būti su ja vienas. Jis nori šią votį kvaršinti ir mygti, todėl pyksta, jeigu jį kas nors nuo šio skaudulio atitraukia. Nuodėmės atsidūrimas žmogaus buvimo centre ir visų būtybių nustūmimas į buvimo pašalį yra pirmas dalykas, kuris išeina aikštėn, nuodėmingai minčiai laimėjus pergalę žmogaus dvasioje.

2. *Paneigimas buvimo drauge*

Tai, kas kadaise įvyko ties rojaus vartais, yra būdinga kiekvienam nuodėmingam žingsniui. Kai užmušė Kainas savo brolį Abelį, pasirodė Dievas ir paklausė žudiką: "Kur Abelis, tavo brolis?". Tada Kainas atsakė: "Nežinau! Argi aš esu savo brolio sargas? (Gen. 4.9). Kai Raskolnikovas, ugdydamas mintį užmušti senę, padėjo nugirdytai ir išniekintai mergaitei apsiginti nuo ją lydinčio donžuano, staiga jis pajuto kišąsis ne į savo reikalą. "Tegul jis pasilinksmina su ja!" - sušuko jis policininkui, o paskui priekaištavo pats sau: "Kodėl aš čion įsimaišiau? Kam čia man reikėjo padėti? Ar aš turiu tam teisę? Tegul jie gyvi susiryja - kas man rūpi!". Ar šiuose žodžiuose negirdime to paties Kaino? Kainas buvo ne tik pirmas žmonijos piktadaris, bet sykiu ir nusidėjėlio simbolis. Todėl jis yra gyvas per amžius. Jis atgyja kiekviename nusidedančiame žmoguje, ir kiekvienas nusidėjėlis pakartoja nemirštamus jo žodžius: "Argi aš esu savo brolio sargas?". Nė vienas nusidėjėlis nebenori būti savo brolio sargu. M.Heideggeris labai prasmingai vadina žmogų "būties sargu".[5] Žmogiškoji egzistencija, pasak jo, esanti " sargiškumas, vadinasi, rūpestis būtimi".[6] Tai yra sena biblijinė idėja, išreikšta pirmuose Šventraščio puslapiuose. Sukūręs žmogų, Dievas apgyvendino jį Edeno sode, "kad jį įdirbtų ir sergėtų" (Gen. 2,15) *Būti sargu yra pirmykštis žmogaus paskyrimas.* Viešpats pašaukė jį iš nebūties, kad jis būtų drauge su kitomis būtybėmis, bet *drauge* ne paprasto stovėjimo šalia jų, bet *rūpinimosi* jomis prasme. Žmogus turi gyventi, jei čia vėl panaudosime Heideggerio posakį, " būties artumoje". Jis turi būti " būties kaimynas".[8] Jis turi atsakyti už būtį. Todėl rūpinimasis ja, jos saugojimas ir puoselėjimas yra pirmykščiai žmogiškojo buvimo veiksmai. *Būti drauge žmogui reiškia sergėti būti.*

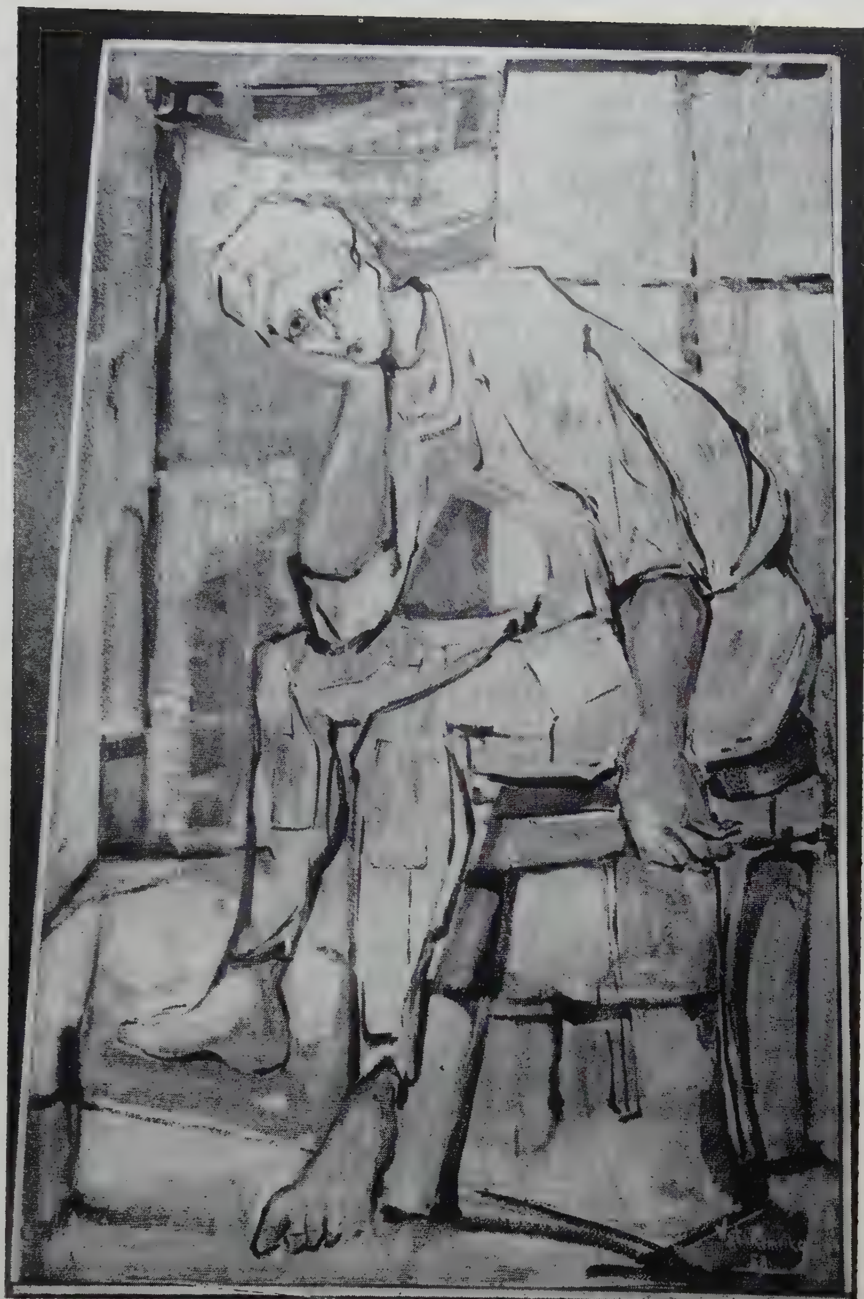
Bet štai Kainas paneigia šį esminį savo sargiškumą. Jis ne tik fiziškai nužudo savo brolį, bet iš esmės išsižada sargo pareigų bei paskirties. "Argi aš esu savo brolio sargas?"-į Dievo klausimą jis atsako taip pat klausimu, kuris tačiau reiškia ne prisipažinimą prie savo sargiškumo, bet gilų jo paneigimą. Kainas *nėra* savo brolio sargas. Jis ne tam pasaulyje yra, kad būtį sergėtų. Būtimi jis nesirūpina. Jis jos nepuoselėja ir neprižiūri. *Jis nebebūna drauge.* Kaino kelu eina ir Raskolnikovas klausdamas pats save "kas man rūpi?" ir taip pat atsakydamas neigiamai. "Tegul jie gyvi susiryja! Tegul jis pasilinksmina su ja!" Tegul nugirdytą ir išniekintą mergaitę dar sykį išniekina ją sekąs donžuanas! Kas Raskolnikovui rūpi. Jis nėra šios mergaitės - sesers sargas. Jis jos negloboja. Jis jos neprižiūri. *Jis nebebūna drauge.* Tuo pačiu keliu eina kiekvienas nusidėjėlis. Pasišovęs napoleoniškai peržengti pats save, nusidėjėlis visų pirma nusikrato savo sargiškumu būties atžvilgiu. Nuodėmingu savo veiksmu jis sunaikina tą ar kitą būtybę—gyvybę, nekaltybę, meilę, tiesą - ir į būties klausiantį šauksmą "kur yra...? išdidžiai atsako: "Nežinau! Argi aš esu sargas?". Iš tikro, *nusidėjėlis nebėra sargas.* Aną pirmykštę pareigą jis paneigia, paneigdams tuo būdu ir buvimą drauge. *Nusidėjėlis būna vienas...* Jo buvimas nebėra sargiškumas, vadinasi, rūpestis būtimi, bet nusigrįžimas nuo jos, jos išvijimas iš savo dėmesio centro, jai durų užtrenkimas į savo vidų. *Nusidėjėlio buvimas yra tiktai buvimas šalia, bet nebe buvimas drauge.*

Kokiais ženklais reiškias šis sargiškumo paneigimas? Kokiais tonais nusidėjėlio gyveni-

me prabyla ši šiurpi melodija:nebūti būties sargu?

Savo sargiškumo paneigimas visų pirma suardo nusidėjėlyje *laiko vienybę*. Jau minėjome, kad Raskolnikovas savo metu mylėjo nesveiką mergaitę ir norėjo ją vesti, bet ji mirė. Taip pat minėjome, kad kai jo motina sykį paklausė, ar jis ją ir dabar tebemylįs, Raskolnikovas atsakė: "Ne! Dabar viskas jau lyg kitame pasaulyje". Ir šis jo atsakymas yra nepaprastai būdingas. Juo Raskolnikovas nori išreikšti anaiptol ne paprastą praeitį, kurią mirtis nusinešė ir kuri daugiau nebegrįš. Tokią prasmę mes išgirstume iš nekaltų mylėjusio žmogaus lūpų. Tačiau Raskolnikovo lūpose šie žodžiai įgyja *ypatingos* prasmės. Jis reiškia, kad tarp anos kadaise buvusios meilės, ano "pavasario sapno" ir dabarties įsiterpė *kaltė*, kuri padarė, kad visa praeitis atsidūrė "lyg kitame pasaulyje". Kaltė nutolino praeitį už šios tikrovės ribų. Ji atkirpo ją nuo dabarties. Ji padarė, kad praeitis virto *tiktai* praeitimi, tiktai *buvusia*, bet jau nebeesančia. Nors laiką mes ir skirstome į praeitį, dabartį ir ateitį, tačiau šiuo skirstymu anaiptol nepaneigiame jo nuolatinumo. *Laikas visados žmoguje yra visas*. Ir praeitis ir ateitis glūdi dabartyje. Į tai atsirėmę, mes keičiame praeitį ir patys kintame ateities įtakoje. Mes laikome laiką savose rankose. Tačiau nuodėmės atveju jis kaip tik iš mūsų išsprūsta. Nuodėmėje praeitis pasidaro nebe mūsų. *Nuodėmingoje dabartyje nebėra nekaltos praeities*. Nuodėmė virsta mūsų buvimo laike cezūra. Tai, kas prieš kaltę buvo *dabar*, kuo mes nuolatos gyvenome, kas mums buvo brangu ir sava, visa tai kaltė nukelia į gryną praeitį, tarsi į kitą pasaulį, iš kurio nebėra kelio atgal į šią nuodėmingą žemę. Todėl ne mirtis nunešė Raskolnikovo meilę į anapus, bet jo nuodėmė. Ne mirtis ją padarė pavasario sapnu, bet jo kaltė. Todėl Raskolnikovo sesuo Dūnia, išgirdus, kad šis savo mirusią meilę vadina pavasario sapnu, sako: "Ne, tai nebuvo tik pavasario sapnas". Dūnia žino, kad tai buvo *tikra* meilė ir tikras apsisprendimas. Todėl jai atrodo lengvapėdiška visa tai pavadinti pavasario sapnu. Tačiau ji nesupranta tikrosios šio posakio prasmės, nes nežino, kad jos brolis jau yra nusikaltėlis. Pavasario sapnas buvo Raskolnikovo meilė ne tuo atžvilgiu, kad ji būtų buvusi netikra, negili, tik aistros blykstelėjimas, tik kūninis įsižiebimas. Ne! Pavasario sapnas ji pasidarė *tik dabar*, kada kaltė nustūmė ją į nebegrįžtamą praeitį, kada Raskolnikovas, nebegalėjo ja gyventi ir ją laikyti sava, kada mirusi mylimoji *jam* galutinai mirė. Raskolnikovo kaltė nužudė jo meilę, nužudė ją jo dvasios gelmėse. Jo gyvenimas pasidarė perpjautas: dalis, buvusi prieš kaltę, virto nebe jo gyvenimu. Nuodėmė, kaip sakėme, visados yra pradžia. Ji pradeda naują žmogaus istoriją, paneigdama tai, kas buvo. Laiko vienybė tuo būdu suirsta. Kaltē sunkiu šešēliu užliūliuoja praeitį ir ją palaidoja. "Dabar viskas jau lyg kitame pasaulyje!" Šie Raskolnikovo žodžiai yra nusidējēlio atsisveikinimas su mirusia savo praeitimi. "Ir taip seniai!", nors tai buvo dar tik vakar, tik šiandien, tik prieš valandą. Bet nuodėmė yra buvimo cezūra, ir kas pasilieka anapus šio sustojimo, yra buvę "taip seniai", be galo seniai, nebegrįžtamai. Peržengimas į kitą istoriją yra įvykęs, ir senoji istorija sustoja, nes tilto tarp šių dviejų žmogaus istorijų - prieš nuodėmę ir po nuodėmės - nėra ir negali būti.

Praeities nutrūkimą laike atitinka visokių ryšių nutrūkimas ir su daiktais ir su žmonėmis. *Nusidėjėlio buvimas pasidaro solipsistinis*. Raskolnikovo pastaba savo motinai ir seseriai, kad į jas žiūri jis "lyg iš tūkstančio verstų", kaip tik ir išreiškia šią solipsistinę būseną. Daiktai ir žmonės pasitraukia nuo nusidėjėlio, kadangi jis atsisako būti jų sargu. Jie pabėga nuo jo ir palieka jį vieną. Sargiškumas jungia žmogų su būtimi. Jis padaro, kad žmogus gyvena pasaulio gyvenimu ir serga jo rūpesčiais. Nuodėmė, paneigusi sargiškumą, tuo pačiu paneigia šį vidinį ryšį, padarydama pasaulį žmogui be galo svetimą ir be galo tolimą. Viskas nutolsta nuo žmogaus už tūkstančio verstų. Žmogus pasilieka tuštumoje. Būties dykuma yra erdvė, kurioje nuodėmė jaučiasi karaliene. Nužudęs senę ir klydinėdamas gatvėmis, Raskolnikovas buvo taip išsiblaškęs arba, jei norite, taip susitelkęs, kad negirdėjo, kaip vežikas jam kelis kartus įspėjamai šūktelėjo, ir atsibudo, tik gavęs botagu per nugarą. Bet ir į smūgį jis nieko neatsakė, tik sugriežė dantimis. Atsišliejęs į tilto atramą, jis pamatė ponią, lydimą mažos mergaitės, stovinčią prie pat jo ir jam sakančią: "Imk dėl Kristaus meilės!". Raskolnikovas paėmė. Tai buvo dvidešimt kapeikų. Suspaudęs pinigą, jis paėjo keletą žingsnių ir tuoj pamiršo, ką turi saujoje. Tik vėliau, mosterėjęs ranka, pajuto, kad saujoje yra kažkoks kietas daiktas". "Atgniaužęs ranką, pažiūrėjo sustingusiu žvilgiu į pinigą, paėmė jį ir nusviedė į vandenį". Tai buvo nusigrįžimo mostas, nusigrįžimo nuo visko, su kuo tik žmogus yra susijęs. Raskolnikovui "atrodė, kad dabar jis nukirpo tarsi žirklėmis bet kokį ryšį, kuris jį jungė su pasauliu; kad jis nuo visko šį akimirksnį atsiskyrė" Tą patį Raskolnikovas pergyveno ir grįžęs iš Sonios, kuriai prisipažino užmušęs senę. Jis sustojo vidury-

VYTAUTAS REMEIKA
SĖDINTIS
(aliejus)

je savo ankšto, į karstą panašaus kambarėlio, apžvelgė pageltusius sienų apmušalus, dulkes ant kanapos; paskui priėjo prie lango, pasistiebė ant galų pirštų ir ilgai bei atidžiai žiūrėjo į kiemą. Kairėje langai buvo atdari. Ant palangių stovėjo gėlių puodai, kabėjo išdžiaustyti skalbiniai. Visa tai jam buvo gerai žinoma. Bet šiandien šie daiktai atrodė jam svetimi. Ir "niekad dar jis nesijautė taip baisiai vienišas". Vienatvė, "tarsi rūkas", leidosi ant jo ir savimi jį supo. Tuštuma grasė jį praryti. Buvimas drauge buvo suardytas. Tolimesnis Raskolnikovo gyvenimas virto nebe sargo pareigų ėjimu, bet beprasmiu klaidžiojimu šiame už tūkstančio verstų nutolusiame pasaulyje. Savo kūniškumu daiktai buvo čia pat: reikėjo tik ištiesti ranką ir juos paimti, kaip jis paėmė aną dvidešimtį kapeikų. Tačiau pačia savo būtimi jie pasidarė Raskolnikovui svetimi: *jie buvo nebe jo*. Jie degino jam delnus savo palytėjimu, kaip ir anas ponios jam įspraustas pinigėlis. Todėl jis bėgo nuo visų šių daiktų, o negalėdamas nuo jų pabėgti kūniškai, stūmė juos nuo savęs priešišku savo žvilgiu ir savo širdies neapykanta. Pasaulis nebebuvo jo

tėviškė, jo buveinė, ir jis nebebuvo josios sargas. Pasaulis virto jo kalėjimu, ir kiekvienas akmuo rodė jam savo sunkumą.

Tas pat buvo ir su *žmonėmis*. Ne tik į motiną ir seserį Raskolnikovas žiūrėjo iš tūkstančio verstų. Ir visi kito jo artimieji bei pažįstamieji pasidarė jam svetimi. Dar daugiau, susidūrimas su žmonėmis žadino jame kažkokią nedrąsą: anas "augštesnis žmogus", anas Napoleonas pasijuto, "kad šią akimirką jis kuo mažiausiai buvo nusiteikęs kam nors pasaulyje, vistiek kam, pažvelgti į akis". Jis mėgino užeiti pas savo draugą Razumichiną, norėdamas tuo parodyti kad viskas pasiliko po senovei. Bet vos spėjęs prabilti, tuoj pastebėjo, kad čia jam nevieta. "Klausyk,—kalbėjo Raskolnikovas savo draugui, aš atėjau pas tave, nes be tavęs nepažįstu nieko, kas man padėtų, pradėti... nes tu esi geresnis, negu kiti, kitaip sakant, išmintingesnis ir gali spręsti. Bet dabar matau, kad nieko nebereikia, visai nieko...jokios pagalbos ir užuojautos... Aš pats vienas... gana! Palikit mane ramybėje!". Senasis draugiškumas buvo nuodėmės nukirptas. Razumichinas nieko negalėjo padėti Raskolnikovui, nes šis jau buvo perėjęs į kitokią istoriją. Juodviejų buvimo plotmės nebebuvo tos pačios. Tas pat pasirodė ir Raskolnikovo pasikalbėjime su atvykusiomis jo aplankyti motina ir seserimi. Motina tuojau norėjo pradėti pasakotis savo vargus. Bet Raskolnikovas ją nutraukė, pastebėdamas: "Gana, mama! Mes juk dar turime laiko išsikalbėti!". Bet čia pat jis suvokė, kaip "baisiai jis pamelavo, nes jis ne tik kad neturės jokios progos išsikalbėti, bet negalės niekad, su nieku ir apie nieką kalbėtis". Ir šitas jausmas jį taip prislėgė, kad "akimirką jis visiškai užsimiršo", kur esąs ir ką darąs. Nusikaltimas įsiterpė tarp jo ir jo artimųjų ir jį nuo jų visiškai atskyrė. Todėl kiekbienas pokalbis ateityje suvaržytas.. Kiekvieną žodį stebės ir seks nuodėmė iš centrinio savo guolio ir užčiaups jam lūpas, kai tik jai kas nors nepatiks. Širdies atverti nebebus galima. Susidūrimas su žmonėmis bus pažadintas tiktai reikalų, tik kasdienybės, bet ne ano gilaus noro būti drauge su kitu. Nuodėmė ne tik paverčia pasaulį kalėjimu, bet ji suardo ir socialinį jausmą. Ji pakerta šaknis anos visuotinės meilės, kuri žmones jungia į bendruomenę ir padaro juos vienas kitam artimus bei brolius. Žmonės, kaip ir daiktai, pradeda nusidėjėlį kankinti ir slėgti. Jie pasidaro jam sunkūs pačiu savo buvimo šalia jo. Nusidėjėlis pamato, kad jis nieko iš jų gauti nebegali; kad jų pagalba jam yra nereikalinga." Palikite mane ramybėje!" —šie Raskolnikovo žodžiai gali būti užrašas ant kiekvienos nuodėmingos buveinės.

Nutrūkimas ryšių su daiktais ir su žmonėmis savaime pažadina nusidėjėlyje *vienatvės pasiilgimą* ir norą nuo visko pabėgti. Paneigęs savo sargiškumą, žmogus palieka būties bendruomenę, nes jon jis buvo pastatytas, kad būtų sargu. Šiuo atžvilgiu kiekvienas nusidėjėlis eina to paties Kaino pėdomis. Atšovęs Viešpačiui, jog nežinąs, kur dingęs Abelis, Kainas buvo Dievo prakeiktas ir pažymėtas ypatingu ženklu, kad sutikęs jo kas nors neužmuštų. Tada išėjo Kainas į pasaulį ir "apsigyveno *kaip pabėgėlis* į rytus nuo rojaus"(Gen.4,16). Šis pastarasis Šventraščio posakis yra nuostabiai gilus. *Kiekvienas nusidėjėlis yra pabėgėlis, ir kiekvienas pabėgimas yra nuodėmė.* Žmogaus susijimas su bendruomene - su šeima, su tauta, su žmonija- yra toks gilus, kad jį sunaikinti gali tik nuodėmė. *Tik nuodėmė gali išstumti žmogų iš buvimo drauge:* iš bendros laimės ar nelaimės, iš bendro vargo ar džiaugsmo, iš bendros kančios ir bendro atsakingumo. Kiekvienas žygis, kuris ardo šį buvimą drauge, yra nuodėmingas. Kiekvienas žmogus, kuris arba kitą iš šio buvimo išplėšia arba pats iš jo išsiplėšia, yra nusidėjėlis, yra pabėgėlis, apsigyvenąs "į rytus nuo rojaus", nuo anos savos tėviškės, kurią dėl kaltės priverstas palikti. *Nuodėmė ir pabėgimas nuo buvimo drauge yra esmingai susiję.* Štai dėl ko Šventraštis Kainą ir vadina *pabėgėliu.* Jis užmušė savo brolį, jis suardė savo buvimą drauge, jis išstūmė pats save iš bendruomenės ir virto klajokliu. Erdvinis jo atsiskyrimas į platų pasaulį buvo tik išraiška vidinio jo atsiskyrimo per nuodėmę. Šituo keliu eina ir kiekvienas nusidėjėlis. Kiekviena nuodėmė yra paneigimas buvimo drauge, kiekviena tad stumia nusidėjėlį tapti pabėgėliu, vadinasi, atsiskirti nuo kitų ir užsisklęsti savo vienatvėje. Kai Raskolnikovui negaluojant ir gulint lovoje, susirenka būrelis jo draugų pabūti sykiu su juo ir paplepėti, Raskolnikovas nebeišlaiko ir pradeda šaukti: "Palikit mane! Ar jūs paliksite mane galų gale vieną! Aš jūsų nebijau! Aš dabar nieko nebijau! Šalin nuo manęs! Aš noriu būti vienas, vienas!" Tas pats pasikartoja, Raskolnikovui kalbantis su motina ir seserimi, kai buvo sprendžiama tolimesnė jų ateitis. Raskolnikovas staiga pajunta nenugalimą norą pasilikti vienas. "Aš norėjau pasakyti..., kad būtų geriau, jegu mes kurį laiką atsiskirtume... Aš apie jus mąstysiu, nes aš jus myliu. Palikit mane! Palikite mane vieną! Aš nutariau vistiek kas su manimi atsitiktų, ar aš žūčiau ar ne, bet aš noriu būti vienas. Pamirškit mane

visiškai! Geriau . . . jus pasišauksiu. Bet dabar palikit mane... kitaip... aš pradėsiu jūsų nekęsti; aš tai jaučiu...sudiev!". Net ir nutaręs prisipažinti ir jau eidamas į policiją, Raskolnikovas tebejautė, kad "jam buvo baisiai nemalonu susidurti su žmonėmis"! Žmonių bendruomenė jį slėgė, jis mėgino iš jos pabėgti. Jis mėgino pasilikti vienas su savimi ir su savo pasauliu. *Vienatvės troškulys yra apraiška nenoro būti būties sargu.* Vienatvė atveria aną tuščią būties dykumą, kurioje karaliauja nuodėmė. Ir nusidėjėlis trokšta šios dykumos, nes joje tikisi galėsiąs pasistatyti naują savo buveinę, kaip Kainas į rytus nuo rojaus "pasistatė miestą" (Gen. 4,17). Amžinas pabėgėlis ir klajoklis žmogus negali būti. Jis turi vėl kur nors prisirišti, jis turi kur nors įaugti, įleisti šaknis. Todėl jis ir statosi naujas buveines anoje vienatviškoje dykumoje. Todėl jis ir bėga nuo žmonių, kad jam nereiktų kęsti jų svetimumo ir nuolatos jausti pabėgėlišką savo būseną. *Pabėgėlis užsimiršta tik dykumoje. Dykuma yra antroji pabėgėlio tėvynė.* Vienatvės ilgesys yra šios dykumos ilgesys ir sykiu troškimas vėl pasijusti *gyventoju.* Paneigęs buvimą drauge, nusidėjėlis iškrinta iš bendruomenės, atsiduria tuštumoje ir čia kaip tik mėgina statytis miestą, vadinasi, vėl iš naujo įsikurti, vėl iš naujo grįšti į bendruomeninį savo buvimą. Atsisakęs būti būties sargu, jis tampa nebūties kaimynu, *nebūties sargu* ir imasi nebūtį sergėti dar pavydžiau, negu būtų sergėjęs būtį. Būti drauge ir būti sargu yra esminis žmogaus apsprendimas, kuris neišnyksta nė nuodėmėje. Nuodėmė tik duoda šiam apsprendimui kitokį turinį ir kitokią prasmę. Užuot sergėjęs būtį ir buvęs su ja drauge, nusidėjėlis turi sergėti nebūtį ir pasilikti vienas su savo nuodėme. Vienatvės troškulys kaip tik ir yra šio perkreipto buvimo drauge prasiveržimas.

Bet kaip tik čia darosi aišku ir kitas nusidėjėlio pergyvenimas, kurį galima pavadinti *daiktų ir žmonių troškuliu.* Nuodėmę padaręs žmogus pasijunta nuo visko atsiskyręs, išsijungęs iš bendruomenės, bėgąs nuo savo artimųjų ir sykiu—norįs būti tarp daiktų ir tarp žmonių, norįs maišytis minioje, norįs viską matyti, girdėti, lydėti. Tai priešingas jausmas vienatvės troškuliui. Bet jis yra nusidėjėlyje taip lygiai stiprus, kaip ir pirmasis. Vienatvės troškulys stumia nusidėjėlį į būties dykumą. Daiktų ir žmonių troškulys veda jį į būties pilnybę, į aną senąjį pasaulį, kurį jis savo nuodėme paneigė ir paliko. *Nuodėmę daro žmogus vienas.* Net ir turėdamas bendrininkų, jis vis dėlto jaučia, kad tai yra *nepadalinamas jo turtas.* Todėl po jos nusidėjėlis ir bėga nuo žmonių ir nori pasilikti pats vienas toli nuo viso pasaulio. Tačiau esminis apsprendimas būti drauge jį grąžina nuolatos atgal. "Žmogus gėdisi, bet grįžta",—šis Razumichino posakis išreiškia iš tikro nuostabų nusidėjėlio svyravimą pasaulio bei žmonių atžvilgiu. Raskolnikovas, nepaprastai trokšdamas vienatvės ir visus vyte vydamas nuo savęs, vis dėlto "brovėsi į minią ir žiūrėjo visiems į akis". Jis net "sustojo prie didelio moterų būrio". Jį domino iš smuklės sklindanti daina, triukšmas, juokavimai. Dostojevskis prasmingai atkreipia mūsų dėmesį į tai, kad "Raskolnikovas nebuvo prie minios: pripratęs". Jis jos vengė ir mielai pasilikdavo vienas savo kambarėlyje. "Bet dabar jį kažkas traukė į žmones. Jame atrodė vyksta kažkas nauja, ir jis juto savyje žmonių troškulį". Jau sakėme, kad eidamas į policiją prisipažinti jis nenorėjo susidurti su žmonėmis. Ir vis dėlto "lyg tyčia jis vis ėjo ten, kur daugiausia žmonių buvo". Čia pat Dostojevskis paaiškina, kad Raskolnikovas "viską būtų atidavęs už tai, kad galėtų būti vienas; bet jis pats jautė, kad nė vieną akimirką jis neturi būti vienas". Jis jautė, kad jam reikia kabintis į visą aplinką, kaip į atsvarą prieš atsivėrusią nebūtį. Todėl Raskolnikovas spraudėsi ne tik per žmonių spūstį rinkoje, kad pajustų jų bent fizinį artumą, bet jis nuėjo dar sykį į nužudytosios senutės kambarį ir viską atidžiai ten apžiūrėjo. Jis matė, kad kambariai yra naujinami. Ir tai jį nustebino nes, jis "tikėjosi visa rasiąs taip, kaip, tada buvo palikęs". Jis tikėjosi, kad nuodėmė bus pakeitusi tik jį patį, bet palikusi pasaulį tokį, koks buvo anksčiau. Tačiau senutės kambaryje jis pajuto, kad nuodėmingas jo žygis prasiveržė ir į aplinką; kad senoji vieta nebebuvo ta pati: "sienos buvo nuogos, jokių baldų, keista!". Tuščio kambario simboliu Dostojevskis kaip tik ir išreiškia tą didį perversmą, kurį nuodėmingas žygis padaro pasaulyje. *Nuodėmė būtį apiplėšia.* Ji apnuogina ją, ji suskurdina ją, ji suardo aną seną jaukumą, kuris buvo tarp susigyvenusių savyje daiktų ir žmonių. Nusidėjėlis stebisi, matydamas visas šias pakaitas. Jis stebisi iš jo darbo išaugančiu *nauju pasauliu* ir pradeda jo nebekęsti. Senutės kambario sienos buvo išmušamos iš naujo. Raskolnikovas "žvelgė į išmušalus priešišku žvilgiu, tarsi jam būtų skaudu, kad čia taip viskas pakeista". Jam iš tikro buvo skaudu. Jam buvo skaudu matyti anąžlugusią būtį, kurią suardė jo kirvio smūgis. Jis gailėjosi senojo gyvenimo ir jo ieškojo.Jis nuėjo į kitą kambarį, kurio sienų išmušalai dar buvo tie patys; apžiūrėjo vietą, kur kabėjo ikonos; grįžęs prie durų patraukė tris kartus varpelį. Varpelis tas pat ir skambėjo tuo

pačiu geležiniu balsu. *Prarastos būties ieškojimas yra priežastis, kodėl nusikaltėlis grįžta į savo nusikaltimo vietą*, kodėl jis savaimingai braunasi tarp žmonių, žiūri akiplėšiškai į akis ir juos kalbina; kodėl jam atrodo, kad "jis kabinasi už visko".Žmogaus prigimtis purtosi prieš atsiveriančią nebūtį ir mėgina grįžti atgal - į būtį. Šita tad giliausia būties apspręsta prigimtis ir stumia nusidėjėlį į daiktus ir į žmones. Ji pažadina jame daiktų ir žmonių troškulį. Nebūties pasaulis pradeda žmogų dusinti. Būties dykumoje nusidėjėlis pradeda trokšti. Išmąstęs ligi galo mintį, kokiu būdu žmogus gali peržengti pats save, Raskolnikovas pradėjo nebeišsitekti šiame napoleoniškame buvime. "Jis norėjo bent vieną akimirką pakvėpuoti kitame pasaulyje". Todėl ėjo į smuklę, nežiūrėdamas jos nešvaros; mėgino padėti nugirdytai mergaitei; rūpinosi suvažinėtu Marmeladovu ir tt. Tai buvo pačios būties šauksmas. Suardytas buvimas drauge buvo mėginamas atstatyti bent šitokiais viršiniais veiksnais, bent kūniniu susilietimu su pasauliu. Buvimas drauge nusidėjėlio būsenoj virsta pastanga bent kūniškai susiliesti su būtimi, nes dvasiniai saitai čia yra jau žlugę. Negalėdamas būti *drauge* su kitais, nusidėjėlis mėgina būti bent *šalia* kitų.

Čia tad ir yra pagrindas, kodėl nusidėjėlis vienatvės trokšta ir sykiu jos bijo; kodėl jis žmonių nekenčia ir sykiu jų ieško; kodėl jis pasijunta nuo visko atsiskyręs ir sykiu visko nepaprastai ilgisis. Noras pakvėpuoti kitame pasaulyje, pasaulyje paliktame ir suardytame, kaip tik ir pažadina šią šiurpią priešginybę nusidėjusio žmogaus dvasioje.

---

[1] M. Heidegger, Was ist Metaphysik?, 29 p. Frankfurt a.M. 1949. [2] De la destination de l'home, 227 p. Paris 1935. [3] Op. cit. 228 p. [4] Op. cit. ibd. [5] "Der Mensch ist der Hirt des Seins". Ueber den Humanismus, 29p. Frankfurt [6] Op. cit. ibd. [7] Op. cit. 26 p. [8] Op. cit. 29 p.

(Bus daugau)

ANTANAS GUSTAITIS

UŽRAŠAS
ANT ŽINOMOJO LIETUVIO KAPO

Užgimęs užaugo, užaugęs paseno,
Tarp lopšio ir karsto taurelėm stukseno,
Daug matė, girdėjo, kalbėjo, galvojo,
Daugiausia gi — plojo, kai kitas kovojo.

O priešų tėvynės taip baisiai nemėgo,
Kad bėgo, ir bėgo, ir bėgo, ir bėgo.
Pabėgęs kentėjo, kentėjo, kentėjo,
Kol jau neiškentęs per jūras atėjo.

Atėjęs čia narsiai ant kranto sustojo,
Ką buvo pasakęs, kartojo, kartojo,
Vis veržės į Vilnių, į protėvių pilį, —
Ir galvą paguldė už automobilį.

Priesaika

ALOYZAS BARONAS

Petras Kalkys dirbo, lošė kortomis ir gėrė. Ir ką jis daugiau galėjo daryti, nes jis buvo be kojos, o jo pilkame veide buvo didelis randas. Nepasakytume kad dėl to jis būtų buvęs negražus, tačiau būti be kojos buvo pakankama priežastis nerasti merginos, ar keliauti ligi artimiausios nuo darbovietės ar namų. Bet tai man neturi reikšmės. Aš jį tebemėgstu ir šiandien, nes jis mano vaikystės draugas.

Jis buvo trejetą metų už mane vyresnis ir man buvo autoritetas. Petras mokėjo iš bertoleto druskos, sumaltos anglies ir sieros padaryti parаką, o iš šovinio tūtelės — revolverį. Išeidavo už miestelio į žydų kapines ir šaudydavo. Jis pirmas įlipdavo į varpinę ir kartais sugaudavo varną. Mes lakstydavome žiemomis, susitikdavom. Anksti pavasarį mus išsiveždavo kailiniuoti ūkininkai ganyti jų karvių. Rudenį mus parveždavo kaip pėdus ant užganytų grūdų maišų, ir mes džiaugdavomės, kad esame namie ir kad nebereikia anksti rytais keltis. Reikia pasakyti, kad mes nekęsdavom ūkininko. Jis derėdavosi su mūsų tėvais dėl atlyginimo, jis bardavo mus, kai nepastebimai karvė įsilinkdavo į vasarojų, jis buvo mūsų laisvės priešas. Mes nesupratom, kad kalta santvarka. Mus globojo ūkininkas, ir jis mums atrodė visų mūsų nelaimių kaltininkas.

Žiemomis mes, tie buvę piemenys ar pusberniai, pasidalydavom įspūdžiais, kuris ūkininkas buvo geresnis, mes pykdavom ant jų, sakydavom nebeisią tarnauti, tačiau pavasariais mus tėvai tiems patiems ar kitiems parduodavo.

Praėjo metų eilės. Esi laisvas, tačiau nebegali matyti saulėtekių ar saulės laidų, nematai šokančios ilgakojės kielės ir nebegirdi švilpiant volungės. Tuos dalykus vaikystėje matei daug kartų, tačiau trūko laisvės jais grožėtis. Dabar žvelgi į tuos metus ir, rodos, norėtum išgirsti vėjo šlamėjimą alksnyne tylią vasaros pabaigos dieną ir pergyventi vienas lauke perkūno trankymąsi. Tačiau sentimentalumas yra žmogaus priešas, ir todėl vėl mes grįžkime prie Petro Kalkio kojos.

Nors ir labai nenorėtum, tačiau reikia pasakyti, kad mes, vaikai, svajodavom apie laimę ir kuo būsime, kai užaugsime. Kalkio tėvas buvo miręs kažkada seniai, ir jis gyveno su motina, sudžiūvusia ir pamaldžia. Ji ravėjo daržus, nešė žydams vandenį, žiemą verpė ūkininkams linus ir vilnas. Turėjo mažą namuką, o tai jau buvo laimės dalis, apie kurią mes dar vaikai, kalbėdavom. Mano tėvas buvo mūrininkas, žiemomis teko gyventi iš vasaros uždarbio, tačiau aš ir mano brolis buvome geriau už Kalkį aprengti. Tad maniau, kad didžiausia žmogaus laimė yra būti laiškanešiu, bet Kalkys buvo realesnis. Jis kartą, žiūrėdamas į mano naują švarkelį ir grubios odos naujus batus, tarė:

-Aš būsiu mūrininkas.

Praėjo vaikystė. Piemenys pavirto pusberniais. Mūsų vietas ganyklose užėmė kiti neturtingi vaikai. Augom mes ir problemos, keitės laikas ir mintys apie laimę. Mane išsiuntė tėvas į apskrities miestą mokytis šaltkalvystės, vėliau pradėjau dirbti fabrike ir aš rečiau besutikdavau Kalkį, kuris iš pusbernio išsimušė į bernus. Tačiau jis ir tada nuoširdžiai tebenorėjo siekti tos pačios laimės — būti mūrininku. Vis manė susitaupyti, įsigyti dviratį, pinigų ir, vis eidamas paskui plūgą, švilpė kartu su vėjais ir volungėmis.

Miestely gyveno ūkininkas Brazdžius. Jis buvo turtingas ir šykštus. Jo sodyba buvo graži, o laukai buvo už miestelio. Namas buvo dengtas skarda ir jo languose kabėjo užuolaidos. Mes maži norėdavome pažvelgti, kas yra už jų, tačiau tik daug vėliau tai padarė Kalkys. Brazdžius buvo šykštus, jis vyte vijo centą, ir tai gal bubo jo laimė. Jį žmonės vadindavo činičibaru, tai kažkokia karti medžiaga, kuri, kaip vėliau sužinojau, auga Australijoje ir vartojama vaistams gaminti. Niekas nenorėdavo pas jį bernauti, nes jis spausdavo prie darbo ir prastai maitindavo. Brazdžius buvo tikras buožė, kokių Lietuvoje pasitaikydavo, šalia ir žemę ir žmogų mylinčių ūkininkų.

Ir Kalkys nenorėjo tarnauti pas jį, bet Činčibaras Brazdžius turėjo vieną gerą ypatybę: jo sodyba buvo toj pačioj gatvėj, kur Kalkio namukas. Kalkys galvojo, kad tam tikra prasme tai labai patogu, nes dažniau galės aplankyti

VYTAUTAS REMEIKA
BERNIUKAI SU SVIEDINIAIS
(aliejus)

motiną, prižiūrėti namuką ir konkrečiau pasvajoti laimę, mūrininkyste vadinamą.

Kalkys pradėjo tarnauti. Jis buvo jaunas ir stiprus, tačiau dar per jaunas tam darbui, kurį reikėjo dirbti. Svarbiausia, kad jo buvo daug. Kalkio sąnariai kumpo, rankos ir kojos tirpdavo, veidas, nugairintas saulės ir vėjo, įgavo kažkokio sukietėjimo ir nušiurimo, lyg pjūklu išpjauta ir neobliuota lenta. Motina tai matė ir pasakydavo:

-Petriuk, užkankins jis tave. Mesk ir išeik.

-Ne, - sakydavo Petras žiūrėdamas pro mažą langą, -aš ištarnausiu. Tai paskutinieji metai, nes šauks į kariuomenę. Jei nereiks dėl to, kad tu našlė, tada eisiu mokytis mūrininkystės, mama.

Buvo vasara. Trumpanaktė. Lijo lietūs ir augo žolė. Giedojo vieversiai, liejosi rasa ir prakaitas. Skambėjo dainos, dalgiai ir keiksmažodžiai. Skubėjo dangumi debesys, besileidžianti saulė spindėjo upelio veidrodėlyje ir melžėjų kibiruose, skambėjo naktimis lakštingalos ir rišamų arklių grandinės.

Vidury Brazdžiaus laukų stovėjo daržinė, į kurią kartais suvarydavo gyvulius, kartais įveždavo šieno vežimą, jei matydavo, kad prieš lietų nepasieks sodybos, priešpiečius valgydami pasislėpdavo nuo saulės. Netoli buvo žydų kapinės, o dar truputį už jų miškas, Girele vadinamas. Jis tęsėsi siaura juosta tolyn, kažkur įsijungdamas į didžiuosius miškus. Kalkys tebeturėjo tą patį vaikišką norą šaudyti. Jis taip pat tebegamindavo paraką ir taip pat vamzdį užkišdavo popieriu ar pakulom. Prie daržinės sienos prikabindavo sąsiuvinio lapą ir taikydavo į jį arba papildavo šratų į pastogėj besimušančius žvirblius.

Nuskambėjo rugiapjūtės dainos, ir liūdnos rugienos pakvipo rudeniu. Laukai pasidarė pilni graudulio ir daug platesni. Buvo žengiama rugsėjin, žvaigždžių rieškučias bebarstančiam.

Kalkys kartojo pūdymą. Širmas ir geras arklys lengvai traukė plūgą. Basas paskui jį sekē Kalkys, o paskui jį ējo kovarniai, ir jų sparnai žvilgėjo, kaip drėgna vaga.

Pažvelgęs į pusiaudienio saulę, Kalkys sustojo. Jis pastatė gale arimo arklius ir nuėjo į daržinę. Ten iš sienos plyšio ištraukė savo pistoletą ir, užkimšęs jį popierium ir šratais, išėjo į lauką. Švietė vagos pusiaudienio saulėj ir kovarnių sparnai. Kalkys ilgai taikė į vieną arčiausiąjį. Drikstelėjo šūvis, timptelėjo plūgą arkliai, ir pakilo, nevikriai plasnodami, paukščiai. Pro šalį buvo daugiau vietos ir Kalkys, eidamas į taikymo vietą, galvojo, kur buvo klaida. Tačiau iš už daržinės kampo išėjo Brazdžius. Jis basas, švarios drobės baltiniais apsivilkęs, rankoj laikė lazdą, kuri, kaip ir jo galva, kretėjo, kai jis šaukė:

-Pusgalvi, arklį nušausi. Tu nedirbi, tu valkiojies, Dieve brangiausias. Gyvuly, tu ėdi ir miegi. Aš tau algos nemokėsiu, aš tave išvysiu.

-Aš pats galiu ir išeiti, - pasakė ramiai Kalkys ir, įsikišęs pistoletą į namų audeklo kelnių kišenę, nuėjo arklių link.

-Aš tave išvysiu, aš tave išvysiu, tu arkly neraliuotas. Dieve brangiausias, susimylėk ant tokių gyvulių — drebino žilą galvą ir lazdą Brazdžius ir keikė, pasišaukdamas Dievo ir nelabuosius talkon.

Kalkys arė tylėdamas. Senis Brazdžius vis burbėjo, vaikščiojo po lauką, rėkė dėl kai kurių nelygių vagų ir pagaliau į pavakarę, eidamas namo, pasakė:

-Žiūrėk tu man. Aš tave policijai atiduosiu

-Atiduok,- pasakė Kalkys, drebėjo visas iš apmaudo ir nuoskaudos, norėjo trenkti seniui į pasmakrę ir nueiti lauku, kaip buvo matęs kažkada sovietiniam filme, tačiau jis bijojo. Jis nebijojo, bet buvo kažkoks keistas paklusnumo instinktas, įgyvendintas per eilę metų tų, kurie apsprendžia tavo ateitį. Kalkys tyliai sekė arklius ir, sukandęs dantis, tramdė savyje pyktį. Ir jam atrodė, kad nieko daugiau jis šiuo metu nenorėtų, o tik tai, kad galėtų atsisēsti senio Brazdžiaus vietoj ir dešimteriopai pakartoti visas nuoskadas, kurias Brazdžius buvo padaręs jam. Jis tai įsivaizdavo, padedamas revoliucinio filmo, ir nebuvo taip skaudu. Tos mintys buvo lyg šaltas vanduo ant nudegintos vietos.

Vakare nukinkė prie daržinės arklius, pririšo dobilienoj ir pėsčias parėjo į miestelį.

Brazdžiaus namo kitame gale gyveno teisėjas. Ten buvo trys švarūs kambariai, kurių jam ir jo senai žmonai pilnai užteko. Kartais Kalkys sutikdavo teisėją, ir šis visada ištardavo pasisveikino žodį. Teisejas buvo senas ir išdžiūvęs, atrodė piktas ir nesimpatingas, tačiau Kalkys jam jautė pagarbą vien už tuos pasisveikinimus, į kuriuos stengdavosi kaip galint mandagiau atsakyti, nevykusiai palenkdamas ant nudegusio sprando negrakščią galvą.

Kai grįžo į kiemą Kalkys, teisėjas su žmona sėdėjo sodelyje ant suolo ir kalbėjosi. Teisėjas rankoj laikė knygą, kurią jis, matyt, neseniai skaitė. Oras buvo ramus. Nuskambino bažnyčios varpai, kažkur nudardėjo miestelio rinka ratai, prašūkavo gatve vaikai, sukeikė merga, varydama į tvartą karves.

Vakarienę virtuvėj valgė jis, merga ir Brazdžiaus penkiolikos metų sūnus Povilas, kuris buvo išvytas ar priverstas išeiti iš gimnazijos, už kaž kokius neaiškius reikalus su mokyklos žurnalu. Rudenį jis turėjo važiuoti į technikos mokyklą. Su tuo sūnumi Kalkys beveik draugavo. Jis nebuvo toks kietas kaip senis tėvas, negerbė pinigo ir atrodė, kad viską lengvai išmėtys, ką tēvas krovē, save ir kitus išnaudodamas. Su Povilu pakalbėdavo apie šaudymus, plėšikus, moteris ir tolimus kraštus.

Kalkys ir merga srėbė žirnienę sriubą vos užbaltintą, žilą, kaip sakydavo samdiniai, o čia pat sėdėjo Povilas ir gėrė pieną, užkąsdamas pyragu. Šito skirtumo Kalkys nepavydėjo. Jam tada atrodė, kad žirnienė stipriau. Jeigu tik duodavo neblogos sriubos, pakankamai duonos ir gabalą mėsos, nejausdavo alkio. Jam atrodė, kad nuo pyragaičių darosi bloga ir šleikštu.

Kumpis su krienu, naminio alaus stiklu užgertas, buvo karališkas valgymas. Po vakarienės Kalkys pastebėjo, kaip sode su teisėju kalbasi policininkas. Tai nebuvo pirmas kartas, ir Kalkys nieko nepagalvojo, bet, jį pastebėjęs policininkas priėjo artyn ir tarė:

-Prašom užeiti į policiją.

Kalkys krūptelėjo. Policijos niekada nemėgo. Žmogus, buvęs policijoj, jam atrodė sergąs užkrečiama liga, kurio reikia vengti. Policija tik mušeikom, arkliavagiam ir komunistam.

-Einam, dabar. Paaiškinsiu raštinėj.

Abu ėjo iš kiemo. Kalkys stengėsi eiti lygiagreičiai su policininku, kad niekas nepamanytų, jog jis varomas. Ir jie prietemėjant abu išėjo pro vartus. Kalkys jaudinosi, atrodė, trūko oro, ir jis giliai jį traukė. Gaivus diemedžių kvapas gaivino, lyg būtų išėjęs iš tvankios smuklės į vėsios vasaros naktį.

Policijoj degė lempa. Elektros stotis vasaros metu neveikdavo. Prie lango sėdėjo budintis policininkas ir nuobodžiai žiūrėjo į miestelio pilką ir tuščia aikštę.

-Tu laikai revolverį be leidimo,-pasakė atvedusis. -Mes gavom skundą.

-Taip, bet tai vaikiškas, pakulom užkemšamas,-Kalkys pasakė ramiai.

Jam policijos raštinė visai nepasirodė tokia baisi. Kambary buvo pora stalų, ilgas suolas ir keletas kėdžių ir atrodė panašesnis į smuklę, negu į vietą, iš kur ateina visi įsakymai.

-Gerai, bet ir tokiu nešaudyk, - tarē policininkas, kažką braižė ir patylėjęs pasakė: -Vaikiškas ar ne, nešaudyk. Nes kai suimsim po raštiško skundo, tada vistiek gerai nepraeis. Ir tokiu galima nušauti, ar sužeisti, ar trobą padegti.

Po dešimties minučių Kalkys ėjo namo. Nebijojo, bet jį ėmė apmaudas. Brazdžius skundė dėl niekų, dėl niekų turėjo eiti į policiją, su kuria sakėsi neturėsiąs reikalų visą gyvenimą. Jis atsigulė daržinėj ant šieno ir ilgai niršo. Galvojo, kad paims Brazdžių už apikaklės ir daužys jam antausius, kol tas pasakys, jog duos gerai valgyti, nesuks algos, užmokės gerais grūdais, o ne pasturlakom, nesikabins dėl nieko. Jam ši mintis buvo saldi ir, rodos, užteko to kvailo svajojimo kerštui.

Rytą Brazdžiuvienė jį pakėlė saulei tekant, kaip buvo įprasta. Brazdžius stovėjo kieme. Sode čirškė žvirbliai, pakluonėj garavo prūdas, ir jame kurkė vieniša varlė.

Brazdžius nematė tos romantikos, jis piktai, net žili plaukai kratėsi, užpuolė Kalkį:

-Tave po policiją tampo. Matyt, ką nors vogti užsimanei. Šaudai, uždegti nori. Išvysiu, kad po akim nematyčiau.

Kalkys lėtai raivėsi. Jis buvo apsipratęs su tuo, o antra, jis dar buvo miegūstas. Minutę jis pagalvojo, kad tikrai gali išvaryti, nes sunkieji darbai nudirbti, ir ką jis veiktų, jei išvarytų.

Bet staiga jį užliejo pyktis:

-Ne, dėde, nieko nepavogiau. Tu pats tai nuo visų suki. Įmanytum, gyvam kailį nunertum.

-Ką, aš suku?-nustebo Brazdžius, net jo žodžiai užsikirto. Jis vapėjo, mosikavo rankomis ir atrodė, kad kris, tačiau šūktelėjo staiga, lyg pagavęs oro: -Ką aš suku, vagiu?

-Neduodi valgyti, vagi samdinių sveikatą ir miegą, visi taip sako, -pakartojo Kalkys dažnai girdėtus žodžius.

-Tu vagis, plėšikas. Išeik,-rėkė Brazdžius.

Vaginimas įžeidė iš naujo Kalkį. Jį užpuolė graudulys ir pyktis. Jis prisiminē visas nuoskaudas. Argi jis todėl visada kaltas, kad neturtingas. Kalkiui sprogo širdis. Jis dabar norėjo verkti. Slėgė nuoskauda, ir todėl pasakė:

-Aš nenoriu pas Činčibarą tarnauti. Apkarto jau,- ir nuėjo vartelių link.

Kai parėjo į savo trobelę, motina dar tik kėlėsi:

-Kur tu dabar nuo ankstaus ryto?-paklausė ji.

-Su Činčibaru susibariau. Išėjau. Nebegaliu. Ėdė ir ėdė kasdieną,-ramiai aiškino, žiūrėdamas pro lango kryžminį į geltonplaukes saulėgrąžas. Ant jų didelių lapų spindėjo rasa, ir atrodė, kad jos prausėsi.

-Negerai padarei, reikėjo baigti vargti, bet nesakau, kad grįžtum,-tarė motina.-O ką veiksi? Ar sumokės?

-Padieniais eisiu. O sumokēt turi.

Tačiau Brazdžius nemokējo. Jis sakē, kad Kalkys pats išējo — paliko darbymetyje ūkį. Tai įstatymais draudžiama. Brazdžius visus įstatymus, kurie gynė jo turtą, žinojo. Tačiau Kalkys nuėjo pas šunadvokatį, šis parašė už tris litus prašymą, ir Brazdžius vėliau rudenį atsidūrē teisme. Kalkys stovējo prieš daug kartų matytą teisēją, ir atrodē, kad šis toks pat, kaip ten ant suolo po obelim, ramiais pavakariais. Kalkys mąstė apie tuos pasisveikinimus ir susitikimus su teisėju ir netikėjo kalboms, kad teisėjai gali būti neišmintingi ar paperkami.

Brazdžius rimtai ir nuosekliai dėstė ir beveik įrodė, kad už viską kaltas bernas, kad ūkiui pridarē nuostolių, bet, nežiūrint to, jis

Kalkiui duosiąs tris centnerius rugių. Kalkys priešinosi, tačiau teisėjas tuos tris centnerius ir tepriteisė.

Po pusvalandžio prie Kalkių trobelės Brazdžius išmetė tris maišus suplėkusių grūdų, ir jo sąžinė buvo rami kaip nuplaktas šuo.

Aš tada buvau namuose. Mane tėvai nusiuntė pas Kalkį pasiklausti, kaip baigėsi teismas. Diena buvo rūškanota. Krito geliantis rūkas. Daržuose virkščiais ir sudžiūvusiais stagarais ramiai ir įkyriai zliaukė vanduo. Mažos gatvelės grioviai buvo pilni vandens, o prie jų sustoję apgenėti medžiai liūdnai purtė savo drėgnas galvas.

Buvau jau paaugęs, man atrodė, kad visa Kalkio trobelė sumažėjusi. Visi daiktai buvo įgavę mažesnes formas, lyg susitraukę į savo skurdų apipavidalinimą, kad kuo mažiau kliūtų ir kuo ilgiau galėtų būti neišmesti iš to mažo kambario. Ant lango vazonėlyje augo vešlios gėlės ir kambarį darė dar tamsesnį. Aš maniau, kad verkia tik moterys, vaikui ir išgėrę. Bet tad apamačiau, kaip Kalkys storom plaštakom šluostė savo ir motinos ašaras.

-Vaikeli, vaikeli, nedovanos jam Dievas, nei Brazdžiui, nei teisėjui,-raudojo motina,-už tavo vargą. Į ką tu buvai panašus, taip tave varė dirbti,-sakė ji vis ir, rodos, nematė manęs. Tačiau Kalkys iš graudulio perėjo į pyktį:

-Ne, Dievas gailestingas, gal dovanos, bet aš nedovanosiu. Neverk mama,-kalbėjo jis, jo akys degė, o veidu riedėjo ašaros, skaidresnės ir retesnės negu lango stiklu. -Neverk, mama, aš prisiekiu, tau, kad atkeršysiu, jei ne seniui, tai jo vaikui. Už tave ir už save, mama. Mirsiu neužmiršiu. Pamatysi.

-Bjaurybė. Dievas nedovanos,-sakė motina.

Buvo liūdna, ir visa tai derinosi prie dienos, pažliugusios gatvelės ar pašiurpusių, apdraskytomis skaromis, medžių.

-Sakiau, neverk. Aš vistiek kam nors iš jo giminės nulupsiu odą, jei ne jam pačiam,-pasakė Petras.

Mes išėjom į prieangį ir pro atviras duris žiūrėjom, kaip didėjo gatvėj balytės, kaip drumstė jas šonais užliejantis vėjas, sugarbanodamas kaip avinėlių nugarėles, apsiblaususį paviršų.

Ėjo žiema. Kalkys kapojo malkas žydams, padieniavo ir vertėsi. Žiemą mirė motina, ir Petras jos laidotuvėm išleido paskutines santaupas. Pavasariop mirė teisėjas. Jį palaidojo su iškilmėm, ant kapo miestelio inteligentai pasakė tuziną prakalbų. Kalkys, pamatęs iškilmingas laidotuves, spjaudė. Mirtis atėmė progą atkeršyti už nepalankiai išspręstą bylą. Teisėjo kapą apdėjo gėlėm, tačiau po nakties jos buvo išdraskytos ir kapo žemės suverstos. Policija suėmė Kalkį, bet šis liudininkais įrodė nekaltumą. Teisėjui kas nors kitas bandė atlyginti. Viena pusė visose bylose būdavo vis nepatenkinta. Po to Kalkys rado ant slenksčio padėtą laikraštį, kuris kvietė mušti buržujų.Perskaitė ir numetė. Sutiko, kad reikia kovoti, bet nekentė visa to, kas įstatymu buvo draudžiama. Jam motinos lūpose bolševikas buvo keiksmažodis.

Ramiai ėjo mažo miestelio dienos. Jame nebuvo fabrikų, žmonės turėjo daug laiko, o maža pinigų. Bet staiga ir šis ramus gyvenimas subangavo. Atėjo bolševikai. Kalkys metė mūrininkystės amato pradžiamokslį ir nuėjo dirbti į koperatyvą. Jis nešiojo dėžes ir važiavo arkliais į apskrities miestą prekių, kurių beveik nebebudavo. Kvietė tarnauti į paštą ir policiją, bet jis nėjo. Jis nekentė Brazdžiaus ir tų, kurie jį mažą ganyklose kūlė, jis su skauduliu, su kažkokia graudžia, širdį užgniaužiančia romantika prisimindavo laukus, mėšlavėžį ir po prakaite išmaudytos rugiapjūtės vėsų upelio vandenį. Jis prisiminė visas nuoskaudas ir palaimintas valandas. Tačiau kam jis dabar galėjo keršyti. Jis įsitikino, kad motina buvo teisi, kad bolševikas tikrai yra keiksmažodis. Kalkys pamatė, kad komuna nebuvo tokia tiesa, kokią jis savo varganoj ir žiaurioj širdy nešiojo, kokią buvo grubiu protu išmąstęs.

Vieną vasaros pavakarį, grįžęs iš koperatyvo sėdėjo ant namų slenksčio. Jis mąstė apie ateitį. Sakė duosią žemės. Ar jis galėjo ją imti? Jam buvo nesuprantama ir keista. Žemė buvo brangi. Dėl vienos vagos palei ežią bylinėjosi gaspadoriai. Atrodė kažkas netaip. Tas paskelbtas dalinimas. Tai buvo plėšimas. Motina buvo teisi.

Ir tą pavakarį leidos saulė, skambėjo varpai, lingavo daržely našlaitės ir kregždės rėkavo, vydamos saule besidžiaugiančią musę. Kalkys sėdėjo ant slenksčio ir galvojo, kad būtų gera iškirsti didesnius langus ir uždengti skarda stogą. Ir apie vienas akis svajoje. Žemės ūkio mokyklos mokinės. Jis žiūrėdavo kiekviena proga į ją, ir ji tai žinojo. Ir nusišypsodavo ji, nes gera žmogui patikti. Ir taip svajojant atėjo Brazdžius. Jis atsistojo prie nepasikeliančio nuo slenksčio Kalkio ir tarė:

-Matai, aš sakau, gal tau tada ir skriauda buvo. Mums irgi sunku. Va, sakau, gal tegu užmirškime viską, aš tau karvę duosiu ir dar šieno vežimą pridėsiu. Ir vilnos audeklo rietimėlį.

Kalkys mąstė. Jis neatsakė iš karto. Jis žvilgterėjo į patvoryje siūbuojančias dilgines, mojuojančias savo nuodingais dantimis, jis prisiminė teismą, teisėją, atvežtus grūdus, iš kurių motina kepė susmegusią duoną, ir krauju, lyg upelių drumzlės, nutekėjo buvusios skriaudos atsiminimas. Jis buvo prisiekęs motinai, kad atkeršys. Dabar tas žmogus, išsigandęs, šlykščiai lenda, bijodamas keršto. Bet juk jau visiems atkeršijo bolševizmas. Brazdžių baimė veja kaip šunį. Jis laižosi. Kalkiui buvo priklu, bet nejautė jokio keršto troškulio. Tai visa buvo seniai. Nebėra motinos, nebėra teisėjo, bėra tik netikra ateitis ir šis drebantis senis.

-Taip, tu man skolingas, aš neužmiršau, — tarė staiga atsistodamas Kalkys, net Brazdžius žengė žingsnį atgal. — Aš nenoriu karvės, Tu man arklį. Širmąjį. Su juo aš galėsiu uždarbiauti.

Brazdžius pradėjo mykti:

-Kaip arklį? Juk man reikia.

-Gerai, eik namo, nieko nenoriu.—Kalkys nusispjovė ir pažvelgė į dangų. Jis buvo mėlynai pilkas. Taip, kažkur tose begalinėse erdvėse yra dangus. Ten yra Dievas, ir jo motina ten. Ir ką jie pasakytų, jei taip dabar Brazdžiui jis sumaltų snukį.

-Gerai,-išsigando Brazdžius,-duosiu arklį, o tu mane, kai reikės, užtarsi.

-Ne, neužtarsiu, nes aš nei skundžiu, nei užtariu,- pasakė kažkaip graudžiai Kalkys, net Brazdžius įtartinai pažiūrėjo.

Kitą dieną Brazdžius prie Kalkio vartų pristatė širmį, pakinkytą į šieno vežimą, ir nuėjo. Ir jam staiga senio pagailo. Tačiau žinojo, kad vistiek dar daug ką iš Brazdžiaus atims, o antra, Brazdžius juk turėjo atsilyginti.

Kalkys vežiojo prekes ir žmones. Arklį jis mylėjo labiau kaip žmogų, nes jis tegalėjo tik kentėti. Jis galėjo būti pliekiamas botagu ir vilkti ratus, sukandęs dantis, ir mirti ant grindinio, nepavilkęs vežimo. Arklys Kalkiui buvo samdinio brolis.

Nuskambėjo komunistų prakalbos ir karo šūviai. Nuskrido dangumi lėktuvai, kaip audros debesys. Kažkur toli dundėjo, bet miestelyje buvo ramu. Galvotrūkčiais išbėgo bolševikai, o kurie neišbėgo, tie mirė. Žmonės, kurie kartais užmušdavo rusą arkliavagį, negailėjo bolševikų. Arkliavagis prieš bolševiką buvo tik vaikas, atimąs iš mažesnės sesers žaislus. Atėjo vokiečiai.

Po kelių dienų pas Kalkį atvyko Brazdžius. Jis, matyt, jau tikėjo, kad frontas nebesugrįš. Buvo diena dulkina, karšta ir šviesi. Brazdžius pravėrė trobos duris ir, jų neuždarydamas, tarė:

-Parvažiuok, vagie, širmį namo. Bolševikų nebėra Lietuvoj.

-Aš tave užmušiu, - šoko artyn Kalkys, - aš tave seniai turėjau užmušti,-rėke jis, akis įbedęs į žilą kretančią Brazdžiaus galvą, ir nuleido rankas

Dabar buvo per vėlai. Jis nurijo didelį skausmo krešulį, lyg didelį kąsnį pusiau prinokusio obuolio, sprangiai ir su prievarta, skaudant prieširdžiui ir sprogstant akims. Kalkys prisiminė verkiančiai motinai duotą pažadą, kad jis atkeršysiąs. Ir mintyse atsiprašė jos. Jis buvo praleidęs lengvą progą. Dabar pažadėjo pasitaisyti ir ramiai tarė:

-Pats atvažiavai ir pats gali išvažiuoti.

Brazdžius apsisuko. Iš paskos išėjo Kalkys, parodė ratus ir arklį ir vėl įėjo į vidų. Jis atsisėdo ant suolo. Pro atviras duris veržėsi musės ir tūpė ant stalo. Gulė ant langų ir zirzė, negalėdamos išskristi. Kieme čirškė žvirbliai ir dėl kažko mušėsi dulkėse. Nuo rūtų apvalaus kelmelio, lyg gražiai apkirptos galvos, ėjo kartus kvapas. Siūbavo jurgino jauna, nepražydusi galva, o varnalėšos tingiai, lėtam vėjuje, purtė nuo savo gyslotų lapų dulkes.

-Mama, aš pasižadu atkeršyti, jei ne Brazdžiui, tai jo sūnui,- kalbėjo ašarodamas Kalkys ir spaudė dideles ir grubias rankas.

Niekada nieko nebuvo padaręs motinai bloga. Kartą išdaužė mokykloj langą ir tada verkė, nes motina turėjo užmokėti du litus, savo dienos uždarbį. Jis tada jos atsiprašinėjo ir taip pat atsiprašė jos ir dabar. O buvo skaudu, nes jos nebebuvo, ir vienatvės beviltiškumas spaudė, lyg nešamas ąžuolinis karstas, kurio tegali atsikratyti, tik pasiekęs kapus.

Laikas ėjo skubiai ir lygiai. Mažas miestelis nejautė Europoj karo. Kalkys ir toliau dirbo koperatyve, nešiojo dėžes ir jautėsi pakenčiamai. Galima sakyti-puikiai, jeigu nebūtų galvojęs tapti mūrininku, nes koperatyve jam atrodė laikinas, jokio mokslo neraikalingas ir todėl nepastovus darbas.

Praējo dvi vasaros, rudenys ir žiemos. Buvo pavasaris. Kažkur virš dirvų ir klonių skraidė lėktuvai ir sviediniai ir balti vienadieniai drugeliai. Senis Brazdžius pats arė dirvą. Sūnus kažką veikė mieste, vis maisto siuntinių paprašydamas. Pavasaris ėjo gražiai. Dygo ir stiepėsi žolė, upelis tekėjo vis lėčiau ir lygiau, lietaus šuorai palaistydavo laukus, vėjas supo grakštaus liemenio šviesiaplaukę svėrę.

Brazdžius arė. Nuo žydų kapų ir miškelio ateidavo šlamėjimas ir gaivus vėjas. Iš paskos, kaip visada, sekė paukščiai. Brazdžiui buvo liud-

V. K. JONYNAS
SOPULINGOJI MOTINA
(piešinys)

na. Jam vis rūpėjo, kaip baigsis visi karai, ir sėdamas vis mąstydavo, ar jis dar pjaus. Ši problema dažnai atimdavo ne vienam norą dirbti, ir tik amžinas įpratimas išvarydavo į laukus. Vakare senis nukinkė arklius, suvedė juos į daržinę, pririšo ir padėjo pernykščių dobilų. Saulė buvo arti laidos, rausvai ir aštriai spindėjo miestelio stikluose ir stoguose. Senis apsigrįžo prie daržinės durų, dar kartą žvilgterėjo į arklius ir jau norėjo eiti, bet staiga krūptelėjo ir vos neapalpo. Nuo sumestos praeitų metų krūvos šieno ėjo trumpu odiniu apsirengęs vyras ir šūktelėjo:

-Seni, palauk.

Brazdžius sustojo. Jo akys agpultos tūkstančių raukšlių, buvo išplėstos, tačiau jis tematė, kad vyras turėjo per petį persimetęs automatinį šautuvą. Brazdžius neįsižiūrėjo net jo veido. Net nematė, ar kada nors kur nors matytas. Brazdžius labai bijojo.

-Seni, -tarė vyras, prieidamas žingsnį artyn, tačiau jis dar buvo mažiau matyti, nes jį užstojo durų šešėlis, -nebijok, tavęs nekarsime, nors mes ir bolševikai. Rytoj, eidamas į čia, atneši tris kepalus duonos, paltį lašinių, pora puodynių sviesto ir radijo aparatą su baterijom. Ir nie-

kam apie tai nesakyk. Kitaip žinai, -pagrasė automatu,- visą šeimą ir trobas sudeginsim. Mes niekų veltui nekalbam. Rytoj ateisim atsiimti. Atmink, kad esam pora metų išbuvę miške.

Tik dabar Brazdžius įsižiūrėjo, kad tai miestely pora mėnesių buvęs policininkas, padėjęs bolševikams žmones vežti į Sibirą. Senis bijojo, ir jis būtų viską pažadėjęs.

-Gerai, atnešiu ir čia padėsiu,- tačiau jis matydamas, kad vyras jo nešauna, įgavo drąsos ir ėmė derėtis,-va, kad duonos ir lašinių daug neturim. Vokiečiai atima.

-Gerai, tada nieko nereikia, -atsakė vyras su šautuvu.

-Aš nesakau, kad neatnešiu, bet vokiečiai mūsų irgi neglosto.

-Kadangi ginčijiesi, tai pridėsi dar skilandį ir kumpį. Dabar raitas jok namo, kad rytoj turėtum kuo atvežti.

Brazdžius atkabino arklį ir išėjo pro duris. Jis nesėdo ant jo, o ramiai vedė ir mąstė. Saulė buvo jau nusileidusi, staiga temo. Miestelis buvo tamsus, ir Brazdžiui pirmą kartą, einant šiais nuo vaikystės žinomais takais, buvo baisu.

Senis bijojo, tačiau jis buvo činčibaras, ir todėl šykštumas ir nepaykanta nugalėjo baimę. Jis nuėjo į policiją ir viską papasakojo. Jaunas policijos viršininko padėjėjas liepė nugabenti kokį nors maišą, nors ir akmenų, ir palikti.

Brazdžius kitą dieną įsidėjo porą kepalų duonos į maišą ir nuvežė į daržinę. Ten jis vėl arė dirvą ir jau po pietų nukinkė arklius ir išjojo namo. Senis, bijojo. Buvo šviesu, giedojo, kaip visada, vieversiai, ir lojo šunys, miestely skambėjo varpas, bet senis bijojo. Buvo kažkokia keista diena.

Policijos viršininko padėjėjas paėmė pora savo vyrų ir pakalbino dar pora miesto ūkininkų ir Kalkį.

-Žinot, mes toj daržinėj juos susemsim, nežiūrint, kiek jų beateitų. Sugulsim iš vakaro vagose ir grioviuose apie daržinę.

-Už šito velnio šykštuolio Brazdžiaus puodynę sviesto aš turėsiu gulėti purve, suk jį velniai, ne, -pasakė Kalkys.

-Juk čia kova su bolševikais, su jų partizanais,- pyktelėjo padėjėjas.

-Žinoma, tam šykštuoliui aš pats kada galvą nuimsiu. Šlykštus buožė, bet bolševizmas dar biauresnis. Tai mano motinos ir mano paties žodžiai. Gerai, aš tą vietą puikiai pažįstu.

Kalkys jau anksčiau apsaugai buvo gavęs šautuvą. Jis kartais išvykdavo pašaudyti. O šaudyti jis mėgo. Ir ginklas jam patiko. Nereikėjo nei bertoleto druskos, nei sieros, nei pakulų.

Sutemus visi išėjo. Kalkys atsigulė netoli žydų kapų po krūmokšniu. Kiti penki atsigulė vagose ir grioviuose. Naktis buvo tamsi. Mėnulis tekėjo vėlai. Pūtė nuo kapų vėjas. Buvo gūdu. Šlamėjo medžiai, kažkur skambėjo daina ir grandinės, gulė ant pečių šaltas rūkas. Kalkys galvojo apie daugelį dienų, kada jis taip gulėjo pievose, o jo kūnas traukė vėsumą. Dabar buvo kažkaip kitaip, asmeniškai laisviau ir geriau, bet kažkodėl netaip. Jam neatrodė, kada taip buvo bloga, nors kentė rudenio lietų, pavasario šalnas ir širdy nuskaudėdavo piktas žodis.

Jis išgulėjo po žvaigždėmis visą naktį. Kalkys jautė nuovargį. Jis atsigręžė į miestelį. Bandė įžiūrėti bažnyčios bokštą. Virš jo degė mažoj debesų properšoj žvaigždė. Ir miestelio gale taip pat viena. Mažytė. Vis žibanti. Ir staiga Kalkys atsistojo. Jis nuėjo prie kitų ir parodė mažą švieselę. Aptemdytame mieste ji buvo lyg blizganti saga, lyg per lentos iškritusią šaką prasiveržiąs spindulys.

Vyrai apskaičiavo, iš kurio namuko ėjo šviesa. Lango užuolaida buvo truputį pradengta. Senį nusivarė į policiją ir parai užrakino. Be abejo, senis buvo perspėjęs. Policijos viršininko padėjėjas paskambino apskrities viršininkui, tačiau vokiečiai liepė patiems susitvarkyti.

Kitą vakarą vėl visi sugulė tose pačiose vietose, po vasarėjančiu dangumi ir palšais debesimis. Žemė buvo drėgna ir keistai kvepėjo.

Po vidurnakčio iš žydų kapų išėjo du šešėliai. Jie beveik ramiai slinko daržinės link. Kalkys jautė, kaip jį krėtė drebulys. Jis nesuprato, kas jį purtė. Spaudė šautuvą ir laukė. Draugai turėjo pradėti, plėšikams išeinant iš daržinės. Kai žengė vyrai tuo trumpu nuo kapų ligi daržinės keliu vienas jų Kalkiui atrodė kaip neseniai pas Baltrėną tarnavęs rusų belaisvis. Šešėliai iš kapų tačiau nėjo pro daržinės duris. Jie, matyti, vienoj sienoj anksčiau buvo atlupę lentą. Kai jie su pora maišų išėjo iš daržinės, nuskambėjo šūviai. Pora šviečiančių nubrėžė žibančią ir nejaukią sekundžių liniją. Ir staiga vėl buvo ramu po tuo palšu pavasario dangum. Dar beveik ramiau negu pirma.

Kalkys pašoko ir ėmė skubiai bėgti daržinės link. Iš kapų nuskambėjo sausas automato traškėjimas, kaip kosulys. Ir vėl visa staiga nutilo, lyg jokio garso nebuvo, o tik kažkur pasąmonėj atsikartojo girdėtas garsas. Kalkys nepajuto, kaip atsisėdo. Kojoj jautė keistą tirpimą, o palietęs blauzdą, pirštus sušlapo gličiu krauju. Dešiniam skruoste jautė aštrų nubrėžimą.

Atbėgę vyrai nunešė Kalkį. Po poros dienų jam nupjovė koją, kuri buvo suaižyta sprogstamos kulkos.

-Nebegalėsiu būti mūrininku,— pasakė šypsodamasis Kalkys, — ir va, praradau koją, gelbėdamas to prakeikto Činčibaro turtą. Tačiau kaip bebūtų kartus činčibaras, bet bolševikas kartesnis. Kapitalistinis išnaudojimas tik žaidimas prieš bolševikų vergiją, suk velniai.

Ir kada aš Kalkį aplankiau ligoninėj, pasakiau jau:

-Tu neturtingas, tu galėjai komisaru būti.

-Ne, komisaru būti reikia būti ne vargšu, bet beširdžiu. Vot, Brazdžius galėjo komisaru būti, suk velniai, toks žmogaus kietumas. Dėl to kietumo ir koją praradau.

Nuėjo vasara. Šviesi. Nulijo lietūs krikštoliniai, nusidraikė rudenio voratinkliai, nusnigo žiema, nuskambėjo kažkur šūviai ir rogių varpeliai. Tą žiemą ir mirė Brazdžius. Jis į ūkį teišeidavo tik vidudienį. Baimė jį sugraužė. Ir kada laidojo Brazdžių, Kalkys stovėjo ant kooperatyvo slenksčio pasirėmęs lazdomis ir sakė vedėjui, rodydamas į pravežamą karstą:

-Va, kad gyvas būtų, tai ta lazda užduočiau. Dabar jau ne tik neatkeršijau, kaip motinai pažadėjau, bet dar ir koją jo šykštumui paaukojau. O tiek jis man prakaito ir ašarų ištraukė

Paskui vėl į Lietuvą atėjo bolševikai. Kalkys pabėgo nuo jų, kaip ir daugelis. Ir jam buvo lengviau bėgti, nes jis buvo be kojos. Jį visi paveždavo ir negriebė vokiečiai į darbus.

O dabar toli nuo namų, nuo Brazdžiaus lankos, nuo mažytės pirkelės slenksčio, nuo anų drėgnų ir gyvybe kvepiančių dirvų. Amerikon atvykęs Kalkys pragerdinėjo laiką ir pinigus. Ir jis laisvą, o ir nelaisvą laiką prasėdi bare.

Aš pažįstu Kalkį. Ir teisingai visi šaukia, kad jis nemoka gyventi. Jei mokėtų, argi būtų praradęs koją už tą, kurį sau ir savo motinai buvo prisiekęs užmušti.

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

KNYGA APIE LIETUVĄ

Alfred Erich Senn— THE EMERGENCE OF MODERN LITHUANIA. Columbia U. Press, New York 1959 (Russian Institute Studies), XIV-272, $6.

Viršelio atlapuose aiškinama, kad "šios amerikiečiams mažai žinomos nedidelės Pabaltijo šalies iškilimas nepriklausoma valstybe atspindi du svarbius moderniąją istoriją dominančius dalykus: nacionalizmo augimą ir Rytinės Europos politinį susigrupavimą" (panaudota "alliance"—gal vieton alignment).

Autorius įvade, pažymi kad Lietuva "kaip tautinė valstybė iškilo iš sąmyšio, kuris sekė Rusijos imperijos sugriuvimą 1917 m.", ir kad "ši studija mėgina nupasakoti, kaip Lietuva tapo valstybe."

Studijos schemą vaizduoja turinio padalinimas į skirsnius: I. "Lietuviško nacionalizmo išsivystymas; II. "Nuolatinė ir Tvirta Sąjunga," 1917 rugsėjis — 1918 lapkritys; III. "Mums Nereikia Stambios Kariuomenės", 1918 lapkr.-1919 sausis; IV. "Stovimos Vietos Užpakaly Prie Sienos", 1919 sausis — balandis; V. "Su Savo Sostine Vilniuje", 1919 balandis—birželis; VI. "Didesnioji Konferencijos Politika," 1919 birželis—rugpjūtis; VII. "Sovietinis Žaltys", 1919 rugp.—spalis; VIII. "Šauni Izoliacija", 1919 spalis—1920 sausis; IX. "Nepriklausoma Lietuvos Valstybė", 1920 sausis—gegužis; X. Lietuva kaip Tautinė Valstybė. Galop — Chronologija; 1917-1920 Lietuvos nacionalistinės ir komunistinės vyriausybių asmeninė sudėtis; 19 psl. Bibliografijos Indeksas, 2 žemėlapiai.

Skirsnių pavadinimai, imti iš paskirų pasisakymų ir šabloninių šūkių, veikalo pirmieji ir paskutinieji žodžiai—rodo pastangas mokslinius metodus panaudoti eilinio skaitytojo smalsumui sužadinti ir surasti įvykių skiriamuosius etapus. Pasirinkimas pagrįstas grynai įvykiais pačiame krašte. Manding, reikėjo atžymėti, kad Lietuva pasidarė "tarptautiniu klausimu" 1918 m. kovo mėnesį (tam duomenys surinkti mano disertacijoje apie "Valstybinių Santykių Užmezgimą tarp Lietuvos ir J.A.V."

Autorius nurodo, kad jo studijoms—ir matyt, disertaciją rašant—vadovavo (rusiškų reikalų institute) prof. Philip E. Mosely. Dėkojama profesoriams Oskarui Haleckiui, Chas. E. Seymour (abudu labai autoritetingi istorikai) ir Otakar Odlozilikui, Witoldui Sworakowskiui ir prof. Alfredui Senn. Iš lietuvių talką teikę profesoriai Mykolas Biržiška ir Juozas Kaminskas, dr. Julius J. Bielskis, (gen.) konsulas Jonas Budrys, Anicetas Simutis, dr. Vincas Maciūnas ir dr. Kostas Ostrauskas. Naudotasi bibliotekų ir archyvų šaltiniais Amerikoje, Londone, Paryžiuje ir Varšuveje. Dėkojama ir "Lietuvių Dienų" žurnalui. Bibliografijos net 19 psl., bet tik nežymi dalis panaudota išnašose.

Pirmieji veikalo žodžiai: "Kai laikrodžiai Vilniuje išmušė vidunaktį 1918 m. lapkr. 2 d., Lietuvos Taryba baigė trečiąjį ir paskutinį Lietuvos Laikinosios Konstitucijos skaitymą." Taryba, "laikinoji Lietuvos valdžią, savo pretenzijas į suverenumą pagrindė nepriklausomybės paskelbimu, kurį ji išleido 1917 m. gruodžio 11d., ir Vokietijos vyraiusybės suteiktu tos deklaracijos pripažinimu 1918 m. kovo 23 d." Taip esą, pagal Jurgio Šaulio archyve turimas "mimeografuotas stenogramas", lietuvių konferencijoje Lozanoje 1918 m. rugsėjo 9 d. pareiškė Smetona (be vardo ir be titulo). Tarybos mandatas betgi nebuvęs bendrai pripažįstamas, iš dalies dėl jos pobūdžio (p. 1). Tarybos nariai sekė "tradicinį lietuvių kursą" rytinės Europos politinių ir tautinių konfliktų sūkuriuose (p.2).

Veikalą baigdamas, autorius išveda, kad Lietuvos atsisteigimas buvo (1) rusų revoliucijų atžala, (2) pirmojo pasaulinio karo šalutinis produktas, (3) 20-jo amžiaus demokratybės ir tautinio apsisprendimo **Zeitgeist** (laiko dvasios) atspindys, ir (4) tautinio sąjūdžio kulminacija (221). Tautinė Lietuvos valstybė 1918-1920 m. laikotarpy "iš 22 vyrų be aiškaus autoriteto išsivystė į tvarkingai sudarytą ir išrinktą vyriausybę" (222). Kitur Tarybos narių priskaitoma 20. Vilniuje šeimininkavę komunistai gyventojus nuo savęs atstūmė daugiausia dėl savo žemės ūkio politikos, ir "kai vokiečių—lietuvių pajėgos ir lenkų armija ėmėsi ofensyvos vėlai 1919 m. žiemą, komunistai nepajėgė prieš juos atsilaikyti" (222). Neįstengę ginklo jėga išlaikyti Lietuvos ir "kitų vakarinio pasienio sričių", bolševikai stengėsi diplomatinėmis priemonėmis suskaldyti opoziciją ir pasiūlė taikos derybas. Bolševikų pasisekimas Lenkijoje 1920 m. būtų Lietuvai atnešęs Gruzijos likimą, tačiau "Vyslos stebūklas ratifikavo Maskvos sutartį, nors tuo pačiu metu radikaliai perrašė teritorinį sutvarkymą" (222).

Susumavęs lenkų nusistatymų skirtumus Lietuvos atžvilgiu, vokiečių ir Santarvės politikos raidą ir rusų bolševikų žaidimus, autorius pažymi, kad bolševikinis režimas Vilniuje "galėjo ir nesubyrėti, jei nebūtų prieš jį pajudėję lenkai ir lietuvių-vokiečių daliniai, betgi yra beveik tikra, kad jis negalėjo laikytis be pagalbos iš Maskvos." Taigi, esą, "intervencija iš lauko" reiškėsi abiejose pusėse, tiktai intervencija iš Maskvos atėjo pirma. Maža šalis negalėjo atsikelti be pagalbos iš svetur, ypač kai trys stambūs kaimynai turėjo savo užmačių dėl Lietuvos atei-

ties. "Rusijos sugriuvimas, Vokietijos pralaimėjimas ir Lenkijos suveržymas iš Santarvės pusės buvo esminiai veiksniai Lietuvos gimimui. Betgi nereikia nepastebėti, nei perdėti pačių lietuvių įnašo". Lietuviai esą linkę numažinti svetimos pagalbos svorį, kadangi nei viena didžioji valstybė "nerėmė tiesiogiai lietuvių reikalavimų kaip tokių" (229).

Lietuviai nemėginę smurtu dominuoti gudams ir žydams, ir nuolaidomis laimėjo jų savanorišką pritarimą. "Lenkai buvo vienintelė tautybė, su kuria lietuviai negalėjo pasiekti tiesioginio susitarimo." Galutinėje išvadoje, "lemiamu veiksniu buvo...1918-20 m. rytinėje Europoje vykusi titaniška galybių kova". Lietuviai nebūtų pajėgę atsilaikyti be pašalinės pagalbos, tačiau valstybės įsteigimas priskirtinas užsieno intervencijai, tik padarius rezērvaciją, kad "jeigu Lietuva būtų kritusi 1919 m., tasai kritimas irgi didžiąja dalimi būtų įvykęs dėl "užsienio intervencijos"... Kaip Voldemaras patyrė 1918 m., Lietuvos likimas nebuvo tik paprasta vidaus problema." (231-2). Tai paskutiniai veikalo žodžiai.

Bibliografijoje galima pasigesti kai kurių reikšmingų veikalų svetimomis kalbomis. Autoriui būtų pravertusi Dr. Stanley W. Page disertacija (Harvarde) apie Lietuvos, Latvijos ir Estijos susidarymą tame pačiame 1917-1920 m. laikotarpyje.

Autoriaus savarankiškas samprotavimas išvystytas paskutiniame skirsnyje, ir todėl teko plačiau ties juo apsistoti. Mokslinė metodika išlaikyta visame veikale ir atpasakojimas atrodo apsčiai dokumentuotas. Įsigilinus ir patikrinus nurodytus šaltinius, pastebima ir nepagrįstų dalykų. Įtikinamumas nukenčia daugiausia dėl propagandinių leidinių dėstymo lygiomis su rimtais šaltiniais, dėl svetimos spaudos nurodymo šaltiniais tais atvejais, kai yra išleisti oficialūs dokumentų rinkiniai ir archyvinė medžiaga; dėl Mykolo Sleževičiaus per dažno vertinimo augščiau kitų. Vietomis prasiveržia jaunatviški per griežti teigimai, o bendrai imant—bent aš pasigendu iš autoriaus pusės meilės ir pagarbos nagrinėjamam reikalui. Pvz. autorius pažymi lietuvių rodomą "stiprų tautinės vienybės jausmą, siekiant savo politinius kivirčus laikyti grynai šeimyniniu reikalu. Netgi dabar, po veik 40 metų, labai mažai apie vidujines politines varžybas už valdžią yra atskleista svetimomis kalbomis... Gabrys buvo gal vienintelis lietuvis nacionalistas, kuris buvo tarptautinėj plotmėj žinomas prieš 1919m. ir yra reikšminga, kad jisai buvo vienintelis, skelbęs savo nusiskundimus vakarietiška kalba" (230). Na, dabar jau nebeliks pagrindo tokia stoka nusiskųsti.

Nemažinant—ir neperdedant—veikalo vertės, tenka atkreipti dėmesį į pastebėtus abejotinus teigimus ir netikslumus. Veikalo apie Lietuvą pasirodymas svetima kalba yra pakankamai rimtas ir retas reiškinys, kad nekreipus "mikroskopinio dėmesio" į jo turinį: autoriaus pasėtą sėklą ne jam teks ravėti ir studijoms jo veikalą naudojančius įspėti...

Aptardamas lietuviškojo nacionalizmo raidą prieš 1917 m., A. Senn teigia, kad Muravjovo ir jo sukcesorių režimas "netiesiogiai pagelbėjo tautiniam sąjūdžiui per savo politiką, kuri drąsino lietuvius atsiskirti nuo visa ko, kas lenkiška" (p.5 "Rusų vyriausybės" vykdomas katalikų religijos persekiojimas "sujungė kunigus su liberalais ir netgi su antiklerikališkais radikalais opozicijai prieš caristinį režimą" (8-9). Manding, pačių rusų valdymosi forma nedarė skirtumo kovoje už žmogaus ir tautos teises.

"Po 1905 m.... vietiniai rusų pareigūnai žymiai daugiau simpatizavo lietuvių aspiracijoms, rasdami jas kaskart naudingesnėmis prieš lenkus, ir jie padarė ypatingų pastangų parūpinti lietuviams darbų Vilniaus ir Kauno gubernijose.... Nepaisant to atolydžio, lietuviai gyvai dalyvavo 1905 m. revoliucijoje Rusijoje. Jie užsiėmė plačiai paplitusiomis riaušėmis, tiek politiniais ir ekonominiais sumetimais, kaip ir vien dėl patriukšmavimo (and just for the sake of rioting) kurstant vadinamiesiems **giltininkams** (death gangs)" (9). Tokiam aiškinimui pagrįsti nurodoma Roemerio "Litwa".

Partijų užuomazgą aprašant, socialdemokratai vadinami internacionalistais su stipria nacionalistinių sentimentų priemaiša, o liaudininkai tebuvę "rusų narodnikų lietuviškoji versija" (12). "Bendrai imant, po 1905 m. lig pirmojo pasaulinio karo prasiveržimo, lietuviai laikėsi bendradarbiavimo su Rusijos vyriausybe" (13). Po to seka Antanas Smetona (jau su vardu), pasisakymas prieš smurto veiksmus ir už kultūrine veiklą, ir Pogodino 1909 m. pareikšta nuomonė, kad rusai galėtų "po savo sparnu priglausti" tautinį lietuvių sąjūdį, tik atmesdami rusifikaciją, "kuri tikrumoje padėjo skatinti separatistinius sentimentus". Dr. A. Senn prideda: "Šiame vertinime esama daug tiesos". (13).

Eidamas prie Maž. Lietuvos klausimo, autorius pažymi, kad nors lietuviai teigia, jog lietuviai Rytprūsiuose gyvenę dar prieš Ordino įsigalėjimą ten, "tačiau esama įrodymų, jog lietuvių sodybos ten išaugo tiktai po 1422 m., dėl riterių vestos kolonizacijos politikos, kviečiant naujakurius iš Lietuvos" (14). Šaltiniais autorius nurodo nacių Gertrudą Mortensen ir Lenkijoje gyvenusį Lietuvos emigrantą Wielhorskį.

Nesiskaitydamas su ano meto istoriniais duomenimis ir be tikro pagrindo Vilniaus kanceliarijos "jezyk ruski" gretindamas su baltgudžių kalba, autorius pažymi, kad Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė, nors jos vadai buvo lietuviškai kalbėję lietuviai, turėjo slavišką gyventojų didžiumą ir netgi savo oficialia kalba naudojo slavišką kalbą, giminingą baltgudiškai" (17). Priminęs vėlybesnį lenkų kalbos ir kultūros paplitimą, dr. A. Senn "istorinį" lietuvių argumentą regi esant silpną. Jisai cituoja Kolarzo "Myth and Realities" nuomonę: "Tuo būdu, esama ne vienos ar dviejų, bet keturių Lietuvos istorijos interpretacijų—lenkiškos, lietuviškos, baltgudiškos ir didžiarusiškos, kurių visos keturios gali būti panaudojamos pretenzijoms pareikšti šiandien" (17). Tokį teigimą reikėtų gana žymiai aptvarstyti rezervais dėl DLK istorijos laikotarpių ir dėl kitų trijų tautybių vaidmens ar pretenzijų į tam tikras DLK teritorijų vietas. Pvz., ar gali kitos tautybės pretenduoti į pagoniškos Lietuvos istoriją? ar gali didžiarusiai pretenduoti turėję vaidmenį Lietuvos vidaus reikaluose prieš 18-jo amžiaus įvykius? ir tt.

Karui prasidėjus, Rusijos kariuomenės vadas pažadėjo Lenkijai autonomiją. Dr. A. Senn rašo, kad "lietuviai šį mostą stebėjo su įtarimu, bijodami 1772 m. sienų atstatymo" (20). Šaltinis nenurodomas kaip ir tokios "baimės" apimtis. Regis, 1772 m. sienos buvo ir rytuose su Rusija, ir savitarpy tarp Lenkijos ir DLK.

Vokiečių okupacinės politikos motyvai "neabejotinai buvo labiau antilenkiški, nei prolietuviški" (21). Šaltiniai: Colliander knyga ir "New York Times" 1916.8.13. Patikrinus K. V. Baltramaičio "Lithuanian Affairs" New York Times skiltyse indeksą—ta data užtinkame: "Karas nusiaubė Lietuvą 6 kartus; tyrinėtojai iš J.V. pasakoja apie jų užtiktą skurdą krašte; vokiečiai atstato Kauną; gubernatoriaus Izenburgo planas aneksuoti provinciją į Lenkiją sukelia smarkų protestą. (Kun. dr. M. Bartuchkos ir dr. J. J. Bielskio pranešimas)". Kažkas čia nesiderina. Tačiau dr. A. Senn tęsia:

"Bendrai, vokiečiai favorizavo lietuvius, nors vokiečių rateliuose buvo kiek abejojimų (misgivings) dėl šios politikos realizmo po to, kai 1916 m. gyventojų surašymas parodė žymiai stambesnį lenkiškąjį elementą, nei

ligi tol buvo tikima esant Lietuvoje" (21). Išnašoj autorius prideda gen. Hoffmanno pastabą, kad lietuviai tiek pajėgia valdytis, "kiek mano dukryte Ilzė save mokslinti". Autorius nemini tilžiečio komendanto Pohl atsišaukimo, užėmus Vilnių. Atsišaukime Vilnius buvo vadinamas "Lenkijos vainiko perlu". Autorius nemini ir to, kad Lietuvos provincijoje vokiškai okupacijai atstovavo lenkiškai kalbą poznaniečiai— nors pastarąjį faktą dr. A. Senn kiek vėliau, 43 psl., pamini kaip "lietuvių teigimą".

Rašydamas apie Tarybos sudarymą, autorius josios pirmininką Ant. Smetoną apibūdina kaip gerai žinomą publicistą, nusimanantį problemose ir uždavinių planavime, bet visuomet dvejojantį "būti savimi". Tęsdamas pasakojimą apie šį 1917 m. rudens įvykį, dr. A. Senn prideda:

"Jau buvo pasakojama, kad jį dominavo jo žmona, inteligentiška ir ambicinga moteris" (26). Išnašoj— šaltiniu nurodomas 1919 m. vasaros "Rigaer Zeitung".

Tarybos pastangos ir Vasario 16 akto gimimas nesusilaukė tikslaus nušvietimo. Kartojamos bolševikų pasakos apie pastangas 1918 m. pavasarį sukurti lietuviškus raudonuosius dalinius ir apie tariamąsias bolševikų "konferencijas" vokiečių okupuotoje Lietuvoje 1918 m. liepos—spalio laikotarpy (34-35), ir minimas Uracho kildinimas iš karaliaus Mindaugo (37).

Aptardamas 1918 m. rugsėjo konferenciją Lozanoje, autorius vėl nurodo Smetoną teigus, kad Tarybos pretenzijos į suverenumą bazuojamos 1917 m. gruodžio 11 aktu ir Vokietijos suteiktu pripažinimu (38). Savo vardu dr. A. Senn išvedžioja, kad "Tarybos atsisakymas pripažinti sau lygų organą Vakaruose arba save įjungti į didesnę tarybą su centru Vakaruose rimtai laikytinas (might well be considered) stambesne politikos klaida, atsižvelgiant į reputaciją, kurios-pagrįstai ar ne- ji įsigijo tarp tų Santarvės autoritetų, kurie pastebėjo jos egzistenciją" (39). Karinės okupacijos valdomam krašte toksai su priešu susisaistymo mostas vargiai būtų įmanomas.

Jau nusikėlęs į 1919 m. sausio konferenciją Kaune, dr. A. Senn grįžta prie Uracho išrinkimo atšaukimo ir pastangų sukurti kabinetą. Čia pat, užuot aprašęs lietuvių pastangas krašte, autorius griebiasi plačiau dėstyti tikras ir fiktyvias bolševikų pastangas rusų okupuotoje krašto dalyje, netgi pasaką apie Lietuvos ir Baltgudijos kompartijos "pirmąją konferenciją" Vilniuje 1918 m. spalių 1-3 dd., kurioje dalyvavę "34 delegatai, atstovavę 60 celių ir 800 narių" (42). Šaltinis: Kapsuko 1929 m. veikalas, o išnašoj pastebima, kad "šiuo metu" (taigi 1918 m. spalio m.) atskira organizacija Baltgudijai nebuvo planuojama. Pastarajam teigimui pagrįsti šaltinis yra 1919 m. vasario 4d. "Pravdos" žinia apie Baltgudijos Sovietų Kongreso rezoliuciją. Norisi pastebėti, jog kapsukiados klausimo ekspertas J. Vlks š.m. rgp. 26 d. "Keleivyje" cituoja 1922 m. Komunaro" Nr. 2, kad 1918-1919 m. komunistų ir jų simpatikų Lietuvoje buvo nedaugiau kaip 700 asmenų.

Dr. A. Senn pažymi, kad Taryba ateities pastangose sukurti valdžią ir "grumtynėse už Lietuvą tegalėjo tikėtis vieno rėmėjo—Vokietijos." Ludendorffo pastangos Lietuvą turėti "kliente valstybe" rėmėsi stipria armija. Kariuomenei subyrėjus Vakaruose, Vokietijos vyriausybei teko persvarstyti savo poziciją Lietuvoje. "Ar bebuvo verta toliau remti Tarybą?" Nepaisant įvairių abejonių, apsispręsta remti. 1919 m. vasario 14 Vokietijos įgaliotinis Zimmerle įspėjo Berlyną: "Nėra reikalo plačiau kalbėti apie pavojų. Vokietijos ateičiai, jei susidarytų Lietuvos unija su Lenkija. Juo labiau reikia remti antilenkiškas nacionalistines lietuvių pastangas ir padėti kiek galima, nors ir neakivaizdžiai, lietuviams sukurti savo valstybę" (45). Tačiau 1919 m. vasarą Zimmerle, savo atsiskaitoma jam memorandume apie veiklą Lietuvoje nuo 1918 m. lapkr. iki 1919 m. birž. vokiečių nutarimą 1917. remti nepriklausomą Lietuvą vadino "politiškai nelaimingu žingsniu" (46). Zimmerlės raportų atskleidimas nusipelno dr. A. Sennui dėkingumo. Tik tokios medžiagos dėjimas II skirsnyje, kuris turėjo būti įvadas į seniai lauktas progas lietuviams patiems pasireikšti ir sukurti valdžią, t.y. 1919 m. lapkričio mėn., savotiškai "nudažo" tas pastangas—kurioms iš anksto užbėgama už akių.

Taigi, jau po to skaitome, kad 1918.11.14 Tarybos posėdyje "Smetona pripažino, jog praraja (gulf) skyrė Tarybą nuo žmonių, betgi jisai teigė, kad atsiskyrimas įvyko dėl vokiškos okupacijos ir dabar dalykai eisią daug geriau" (48). Šaltinis: M. Yčo straipsnis "Pirmojo Dešimtmečio" leidiny, p. 87. Tačiau Yčas citavo štai kokius žodžius; "Būdama visą laiką atkirsta nuo visuomenės ir neturėdama jokių **tiesioginių** (mano pabraukta. KRJ) ryšių su ja, negaudama laisvės žodžio spaudoje..."

Autorius pažymi nerangumą organizuojant valdžią ir kariuomenę ir pastebi: "Kai revoliucionieriai pradėjo ofensyvą, jie nesutiko jokio pasipriešinimo iš Tarybos ir jos šalininkų pusės" (51). Šaltiniu nurodomas Nevako veikalas, be tiesioginės citatos. Lietuviai su viltimi laukė Amerikos paramos, "tačiau amerikiečiams ekspertams, kuriems buvo pavesta taikos projektą paruošti, Lietuvos problema buvo arba Lenkijos problemos arba Rusijos klausimo dalimi, be jokios savitos vertės" (57). Čia autorius nurodo vieną 1919 m. sausio 21 d. šaltinį. Mano disertacijoj, kurią dr. A. Senn tuo klausimu vadina "gal naudingiausia", yra platesnių duomenų, kurie neleidžia sutikti su tokiu teigimu.

1918 m. gruodžio mėn. vokiečiai traukėsi, o paskui juos, 15-20 km. atstu, atsekė "bolševikų raudonoji armiją" (turėtų būti —"Raudonosios gvardijos daliniai"). Dr. A. Senn pažymi, kad nebuvo kovojama, ir gal būta susitarimo nekovoti. "Iš tikrųjų vokiečiai nebūtų pajėgę priešintis komunistų žygiui pirmyn" (60). Betgi kitoje vietoje (p. 77) autorius teigia, kad Vilnių okupavo vos 500 vyru dalinys.

Kapsuko vyriausybės genezė painiai dėstoma. Esą, Kapsukui ir Angariečiui atvykus Vilniun su instrukcijomis iš Maskvos, Lietuvos ir Baltgudijos kompartijos CK posėdyje 1918 m. gruodžio 8 d. buvo "suorganizuota Laikinoji Lietuvos Revoliucinė Darbininkų Vyriausybė". Toliau beskaitant paaiški, kad tai buvęs tik projektas ir kad Rusijos kompartijos CK vėliau patikrino projektą ir išbraukė žodžius apie susijungimą su Rusija ir davė vyriausybei kitokį vardą: Laikinoji Lietuvos Revoliucinė Darbininkų ir Valstiečių Vyriausybė. Gruodžio 15 Vilniuje buvo sudarytas Sovietas, kuriame dominavo komunistai, nors jie turėjo tik 96 iš 200 vietų. Visvien tasai Sovietas gruodžio 16 nutarė perimti Vilniuje valdžią ir tą pačią dieną kompartija paskelbė apie savo laikinosios vyriausybės (antru patobulintu titulu) sudarymą, nepriklausomai nuo Vilniaus Sovieto (63-64). Po to dr. A. Senn pastebi, kad kapsukinė vyriausybė buvusi tik "šmėkla", bet vėl pareiškia, kad ji sudaryta gruodžio 8 . Jos nariai tučtuojau pakriko—vieni liko Vilniuje, kiti išvyko Vileikon, "pasiimdami su savim vyriausybės vardą. ...Jos sudarymo tikslas buvo tik paruošti kelią raudonajai armijai" (65). Betgi jau sekančiame sakiny dr. A. Senn rašo: "Nors Lietuvos komunistinei vyriausybei pavyko laimėti daugelio provincijos sovietų pripažinimą, ji susilaukė pasipriešinimo iš Vilniaus sovieto" (65). Pastarajam teigimui šaltiniu nurodomas 1918.12.22 "Komunistas", o kitoms machinacijoms—Kapsuko 1931 m. veikalas ir gruodžio 20-24 laikotarpio "Komunistas". Mano jau minėtas "Keleivio" straips-

nis cituoja Angariečio straipsnį 1922 m. "Komunaro" Nr.6, kad, rusams žengiant į kraštą, "Nuo Dvinsko, kaip nuo laikino revkomų centro, pradėjo kurtis Lietuvoje visokie revkomai ir "revkomai"...". Taigi kyla klausimas: kada ir kur, prieš 1918. 12.22, "daugelis sovietų pripažino" kapsukinę valdžią?

Antrojo kabineto sudarymas pagrįstas "Mykolo Sleževičiaus" autorių duomenimis, o išnašoj dr. A. Senn pastebi: "Šapokos redaguotoje "Lietuvos Istorijoje", p.548, kabineto pakeitimo atpasakojimas yra visiškai klaidingas" (68). Pasiskaičius nurodytą vietą, nepavyko užtikti to "visiško klaidingumo". Autorius tęsia, kad lietuviai labai atsargiai stengėsi "pašaliečiams tą pasikeitimą vaizduoti kaip reorganizaciją, o ne perversmą", ir pradeda pasakoti apie naujos vyriausybės darbus. Sleževičiaus vyriausybės atsišaukime taip cituojama viena vieta: "... for our Mother Fatherland (sic—"Motin Tėvynė"), for the Lithuanian State!" (69). Tačiau tėvynės - patria-ojczyzna atitikmeniui autorius patsai pasirinko "Fatrerland", o ne kitokį žodį, prieš dėdamas "sic".

Dr. A. Senn rašo, kad gruodžio 30 d. "Sleževičiaus vyriausybė padarė paskutinį bandymą gauti Vilniaus lenkų paramą" ir Vileišio vadovaujama delegacija (autorius nemini kitų narių—Sleževičiaus ir M. Biržiškos) pradėjo derybas su 5 lenkais (70). Wielhorskis savo veikale teigia, kad lenkų delegacija atstovavo kelių gubernijų atstovų sukurtai "laikinajai tarybai."

Toliau dr. A. Senn rašo, kad 1919 m. sausio 2 d. lietuvių vyriausybė davė lenkams ultimatumą ir tą pačią dieną išsikėlė iš Vilniaus, o lenkai perėmė iš vokiečių miesto kontrolę ir "po daugiau kaip 12 valandų kautynių pakrikdė Vilniaus sovietą" (71). Apie tokias kautynęs 1931 m. rašė Kapsukas, kurio Vilniuje tą dieną nebuvo. Lietuvių paliktas "simbolinis dalinys susilaikė nuo bet kokio dalyvavimo kovose, už miestą ir sausio 5 naktį ramiai išvyko Kaunan". Toliau dr. A. Senn rašo: "Vilniaus kritimas visiems interesuotiems padarė didelio įspūdžio. Vokiečių kariai ir lietuviai daugiau sielojosi dėl miesto perleidimo lenkams, nei dėl bolševikinės okupacijos" (71). Iš sekančio sakinio atrodo, kad tokią išvadą autoriui pakišo... Soldatenrato kivirčai ir Vydūno 1932 m. veikalas. Bet prie ko čia lietuviai? Esu gyvas liūdininkas, kad Vilniun su rusais atėjo ir soldatenratiečiai, o patsai dr. A. Senn 79 psl. išnašoj nurodo, kad "lenkai buvo ypatingai stiprūs gynybos komisariate" pas Kapsuką.

Veikalo 75 psl. po Lietuvos žemėlapiu rašoma, kad Memelio Teritorija buvo "Vokietijai sugrąžinta 1938m.", o "pietrytinė siena su Lenkija" buvo "lietuvių pripažinta tik 1939 m." Datos netikros, teigimai neteisingi.

Toliau pasakojama, kad vokiečiai nutiesė demarkliniją priešais Kauną ir pranešė komunistams, su kuriais atviro konflikto ligi šiol buvo išvengta, kad "tos linijos peržengimas būtų laikomas priešišku veiksmu" (77). Šaltinis: Vokietijos įgaliotinio pranešimas. Pridėjęs, kad "Raudonoji armija buvo sustabdyta", autorius išnašoj pažymi, kad Vilnių užėme "vos 500 vyrų dalinys". Nuo savęs tegaliu pridėti, kad vokiečių vadovybė turėjo tiesioginį telefono ryšį su rusais ir, kaip užfiksuota JAV užsienio politikos dokumentų leidiny, vokiečiai siūlė amerikiečiui korespondentui kalbėti telefonu su rusų vadovybe. Kita vertus, lenkų savanorių buvo daugiau nei 500 ir jie nepajėgė atsilaikyti prieš žymiai stambesnes rusų pajėgas, nepaisant "Komunisto" teigimo apie 500 vyrų okupacinį dalinį.

Toliau dr. A. Senn išvedžioja, kad "vokiečių dalinių buvimas buvo absoliučiai reikalingas lietuviams. Be jų, Kaunas gal negalėjo būti atlaikytas". (78). Tam teigimui pagrįsti—išnašoj pastebima; "Vokiečių pajėgos taipgi nulėmė išgelbėjant Latviją, o Estijai padėjo suomiai savanoriai. Žr. Von Hehn, "Die Entstehung der Staaten Lettland und Estland," "Ferschungen zur osteuropischen Geschichte" IV (1956), 160 "Sunku į žvelgti ryšį su Kauno gynyba. Taip pasisakęs, dr. A. Senn palieka Kauną ramybėje ir imasi dėstyti Vilniaus režimo bėdas.

Angariečio agrarinė politika "kėlė didelį nepasitenkinimą provincijoj, kuri pradžioje sveikino Raud. Armiją kaip atoslūgį po vokiečių" (80). Šaltinis nenurodomas, bet prieš tai ir po to cituojamas "Komunistas", 1919 m. sausio-vasario mėn. Kaimiečių pritarimo atėjūnams nesimato Angariečio rašiny (1919 m. "Komunaras" Nr. 7). kurį cituoja š.m. rgp. 26 "Keleivis": "1919 m. pradžioje Lietuvos kaime darbininkuose sovietų valdžios vardas labai žemai stovėjo. 1919 m. balandžio m. lauko darbininkai suvažiavime žiūrėjo į sovietų valdžią, kaip į savo priešų valdžią, kaipo į bagočių valdžią".

Dr. A. Senn pažymi, kad "Kitoje sienos pusėje, nacionalistinė vyriausybė Kaune buvo daug sėkmingesnė laimint žmonių paramą, ypatingai dėl žemės reformos skatinimo" (82). Esą, nei "lenkų partijos", nei vokiečiai nežavėjo lietuvių. "Ilgai lauktoji Valstybės Konferencija" susirinko Kaune 1919 m. sausio 16-23 dd., ir joje Jonas Vileišis kėlė klausimą dėl jos kompetencijos, "kadangi netvarkos sąlygos neleido įgyvendinti vienodos procedūros deputatams išrinkti" (83). Tas rašoma, jau nušvietus vasario ir kovo įvykius Vilniuje, o deputatų rinkimai iš viso pirmą kartą minimi. Taigi, kažko pasigendama, greta smulkmenų apie bolševikų darbų eigą.

Įvykiams Vilniuje nušviesti—autoriui pakako komunistų spaudos, ypač vilniškės. Tačiau "kitoje sienos pusėje" (atseit: kitoje fronte pusėje) įvykiams nušviesti—vietiniai šaltiniai nenaudojami, su retomis išimtimis. Ir taip: kad vasario 13 buvo mobilizuojami 1897-8 m. gimę vyrai -šaltiniu nurodoma Brooklyno "Vienybė Lietuvninkų" (89); apie kitų 3 metų šaukimą rugsėjo 27—šaltiniu nurodomas Lenkijos štabo liedinys (166); kad Lietuvos vyriausybė "atšaukė politinę cenzūrą, nors paliko karinę cenzūrą"—šaltiniu yra "Waldibas Wehstnesis", o karo stovio atšaukimui "Vienybė Lietuvnininkų" (201); Galvanausko deryboms Londone ir pareiškimams užs. politikos klausimais—šaltiniais žymima lenkų, rusų, prancūzų, šveicarų ir tt. spauda (206-207); Vileišio nota Lansingui cituojama iš Hertmanovicziaus rinkinio, o Lansingo atsakymams—šaltiniais nurodomi "Waldibas Wehstnesis" ir Am. Liet. Tarybos rinkinys; apie Lietuvos Raudonojo Kryžiaus misijos ("Juozo Aleknos" vieton dr. Jurgio Aleknos) išvykimą Maskvon- šaltiniai "Kurjer Polski" ir Brooklyno "Vienybė" (211); Voldemaro nota Maskvai imama iš "Pravdos" (212), apie Lietuvos delegacijos išvykimą taikos deryboms. Maskvon—šaltinis Ciuricho laikraštis (labai dažnai minimas) (213); Kauno "Laisvės" pasisakymas cituojamas pagal Voršuvos "Narod" pranešimą (211). Vienoje vietoje rašoma: "1920 m. sausio mėn. lenkų laikraščiai teigė, kad Yčas pakeitė Galvanauską" (208) — išnašoj šaltiniu nurodomas "Waldibas Wehstnesis". Taikos sutarties su Rusija nuostatai cituojami iš "Izviestijų" (208) nors sutartis buvo paskelbta oficialiuose rusų Lietuvos ir Tautų Sajungos leidiniuose. Panašiai ir su Paryžiaus taikos konferencijos reikalais: Dmowskio parodymams šaltiniu nurodo Žoltowskio veikalą. (94) Curžono linijos nutiesimas tik Wielhorskio autoritetu pagrindžiamas (194), ir panašiai.

Autorius rašo: "Buvo sakoma, kad kariuomenės sukūrimas (1919) sausio mėn. buvo paskutinis žingsnis valstybei suorganizuoti... Tačiau popierinės organizacijos nereikia painioti su tikra organizacija.... Vokiečiai tebenešė karo veiksmų naš-

tos sunkumą (brunt of the warfare), ir partizanų sąjūdis bolševikų linijų užnugaryje, veikiąs nepriklausomai nuo Kauno vyriausybės, buvo svarbesnis nei reguliari armija. Todėl tiktai nuo vėlyvo balandžio ir gegužės, kai partizanų pajėgos buvo inkorporuotos į reguliarią armiją, tegalima Lietuvos valstybę laikyti realybe" (84). Išnašoj autorius nurodo Navako ir Rusecko straipsnius ir prideda: "Nesama duomenų apie partizanų pajėgų dydį nei vasario, nei gėgužės m. 1919 m." Šio pasisakymo prasmė paaiškės kiek veliau, kai apžvelgsime karo veiksmų eigos aprašymą.

Tarp įvairių Kauno vyriausybės bėdų autorius mini, kad "pulkininkas Glovackis" 1919 m. vasario mėn. su šaudęs kelis civilius "Suvalkuose, numalšinus ten sukilimą" (98). Verta pastebėti, kad vasario mėn. karininkų laipsnių dar nebuvo kariuomenėje, o antra vertus—ką Glovackis veikė "in Suwalki", kur ne lietuviai šeimininkavo? Mistifikuoja ir prie rašas prie Ant. Smetonos išrinkimo pirmuoju prezidentu: autorius patikslina, kad titulas buvo "Valstybės prezidentas", ne "Respublikos prezidentas" ir pamini vokiško laikraščio žinią jog Tarybos nariai socialistai protestuodami išėjo iš salės. Čia dr. A. Senn prideda; "betgi tenka žinią skeptiškai vertinti, nes tuo laiku Taryboje jau nebebuvo likę socialistų" (100). Šiaipjau kitur autorius ir liaudininkus vadina socialistais, taigi kyla abejojimas apie ką čia kalbama.

Kaip tik šiuo metu įvykiai pagyvėjo. Lenkų kariuomenė stūmėsi "Į rytus, pakeisdama vokiečius ir stumdama bolševikus atgal" (102), nors tiksliau būtų kryptį nurodžius į šiaurę, Lydos ir Vilniaus pusėn. "Kovo 30 Vokietijos vyriausybė pakišo koją lietuvių planams, įsakydama vokiečių daliniams nutraukti ofensyvinius veiksmus prieš bolševikus ir vengti bet kokio konflikto su lenkais" (103). Pilsudskis, "nuolat žygiuodamas į rytus," Velykų savaitgaly užėmė Vilnių. Lenkai džiūgavo, nes ir 1661 m. Vilnius buvo per Velykas paimtas ir "1794 m. balandžio 22 d. buvo Kosciuškos paimtas" (105) Tiksliai kalbant, į rytus keliaudamas, Pilsudskis nebūtų Vilniaus pasiekęs, o Kosciuška anuomet buvo Krokuvoje.

Nuo čia prasideda rimtesnis ginčas su lenkais. Dr. A. Senn rašo: "Lietuvių požiūriu, bolševikų valdžią atrodė geriau turėti (preferable) nei lenkų valdžią ten, kadangi bolševikai bent negalėtų tiek daug paramos laimėti Vakaruose" (109). Šaltiniai nenurodomi. "Antra vertus, Lenkijos vyriausybė norėjo savo santykiuose su lietuviais būti laisva nuo kliudymų iš Paryžiaus pusės ir todėl stengėsi bet kuria kaina palaikyti dėryba" su lietuviais (110), sakoma įvade į Šaulio misiją Varšuvon, nors iš derybų eigos nesimato jokio noro kainą mokėti. "Betgi lietuviai šuo metu pagyvino savo pastangas galutinai susitarti su baltgudžiais" (116). Čia išnašoj šaltiniais nurodomi "Le Temps", Ciuricho laikraštis ir Wielherskis. Staniszewskio misiją Kaunan, laikraštis "Laisvė" vadino "juokdariais"—autoriaus išversta "jokers" (vieton jesters) (118).

Lietuviai budriai stebėjo Vakarų politikos posūkius. Anot dr. A. Senn, "vienos politikos Lietuvos klausimu neturėjimas, ar tai individualiai ar kolektyviai, turi būti laikomas viena priežasčių tiesioginių pokalbių tarp lietuvių ir lenkų nepasisekimui", surandant kokį nors sprendimą (119). Taip įžengiama į Taikos Konferencijos darbus Paryžiuje.

Lenkijos reikalų komisijoje amerikietis Morison nepritarė Lietuvos žemių okupacijai ir ragino leisti vokiečiams pasilikti, ligi patys lietuviai pajėgs savo reikalus tvarkyti. "Gegužės 26 Morisonas vėl tą klausimą iškėlė, teigdamas, kad nuo kovo 30 d. lietuviai patys vieni laikė frontą ir tuo būdu esą pajėgūs patys perimti visą Lietuvos teritoriją" ir ragino skirti komisiją lenkų-letuvių konfliktui sutvarkyti (124). Išnašoj dr. A. Senn nurodo, kad Morisonas klydo:" Vokiečiams buvo uždrausta stumtis pirmyn prieš bolševikus po kovo 30 d., bet jie pasiliko fronte ligi birželio pradžios." Šaltinis atitaisymui nenurodomas, betgi netrukus autorius vėl pasisako:" Avansavimas prieš bolševikus tęsėsi visą balandžio mėn. Vokiečių kariuomenei buvo iš Berlyno įsakyta nepulti rusų, betgi savo priešakinius postus vadindami "patruliais" ir po to laimėtą teritoriją perleisdami lietuvių kariuomenei, jie apėjo tą uždraudimą ir taip padėjo lietuviams paimti Ukmergę gegužės pradžioje" (126). Tokį teigimą dr. A. Senn priskiria J. Jakšto straipsniui 1935 m. "Karo Archyve", VI, 214-5 ir amerikiečiui pulk. Dawley. Tačiau—"birželio 3 d. lietuviai perėmė viso bolševikų fronto kontrolę" (128). Čia autorius nurodo Schroderio ir Heygendorffo veikalą apie saksų freiwilligerius Lietuvoje. Ukmergės paėmėjams ir kitiems to meto kovų dalyviams toksai aiškinimas bus tikra naujiena. Čia pat autorius dar rašo, kad tuo pačiu laiku lenkai pradėjo plėsti savo okupacinę zoną "į šiaurę nuo Varėnos-Vilniaus geležinkelio" (129). Man asmeniškai kaip tik tada teko pakliūti lenkams nelaisvėn, kai jie veržėsi į vakarus nuo tos linijos.

Toliau dr. A. Senn rašo, kad 1919 m. vidury "nebuvo kalbos apie uniją su Vokietija... Toksai kursas būtų buvęs neįmanomas dėl gyventojų nusistatymo prieš vokiečius, ir Santarvės pripažinimo gavimo sumetimais." (138). Padaręs tokį teigimą, autorius kiek toliau (148 psl.) Eltą vadina "an affiliate of the German Wolff agency", o išnašoj 94 pažymi, kad "Wolffo agentūra Kaune buvo uždaryta rugsėjo mėn." 1919 m. Tam šaltiniu nurodo Ciuricho laikraštį. Taip ir neaišku - kas buvo kieno agentūra.

"Lenkų pasisekimai žymiai sumažino bolševikų grėsmę lietuviams, ir rugpjūčio bei rugsėjo mėnesiais, lietuviams lėtai artėjant prie Dvinos upės, tenykštės kautynės buvo Amerikos chargės (d'affairs) Stokholme apibūdintos kaip 'nedaugiau kaip pakrūmėm daužymasis (bushwhacking) su žemiausios rūšies kariuomene'." (151). Amerikiečių profesionalų karininkų teigiami atsiliepimai (o tokių buvo) neminimi. Tad ar priderėjo tokiu niekinančiu pareiškimu apibūdinti Lietuvos savanorių krauju ir kentėjimais nušlakstytą pergalės kelią, ligi rusai buvo nublokšti anapus Dauguvos?

Po to aprašomi prasidėję bolševikų, baltiečių ir Santarvės manevrai, kurie pradžioje privedė prie bendro fronto derybomis su bolševikais (autorius nevykusiai 154 p. apibūdino žodžiais "to negotiate in a common front with the Bolsheviks") — ir to fronto subyrėjimo bei paskirų taikos derybų.

Priėjus prie bermontiados, autorius rašo, kad, nepaisydami gen. Niesselio raginimo nepulti besitraukiančių vokiečių, lietuviai lapkr. 21 puolė ir kitą dieną paėmė Radviliškį. Išnašoj autorius pasipiršo su papildoma informacija. Esą, "Laimėjimas atrodo įvykęs daugiausia dėl latvių pasisekimų toliau šiaurėje. (Kanadietis generolas) Crozier pasipiktino pasenusia taktika ir bloga drausme lietuvių kariuomenėje. Jisai betgi pasakė neradęs "blogų kareivių, tik blogus pulkininkus" (188). Sumenkindamas lietuvių brangiai nupirktą pergalę prieš keleriopai stipresnį ir šauniai ginkluotą priešą, autorius nepriminė nei estų šarvuočių ir britų laivyno vaidmens "toliau šiaurėje" prie Rygos.

Toliau dr. A. Senn rašo, kad kai latviai ir lenkai paėmė Daugpilį, "Lietuviai labai (extremely) pyko dėl lenkų ir latvių bendradarbiavimo, ypač kad jie patys buvo savo akis nukreipę į Daugpilį nuo 1919 m. vasaros" (195). Čia pat išnašoj autorius priduria: "Gen. Crozier savo memuaruose pareiškė, kad lenkai ir

latviai nepasitikėjo lietuviais, įtardami juos slaptai prekiaujant su bolševikais, 'reiškinys' kuris deja, nebuvo atviras abejonei'... Priekaištą iškėlęs, autorius dėl jo nepasisako.

"Amerikos lietuvių brigados" nepasisekimo klausimu—autorius remiasi Swarthouto ir Bielskio versija. Jis rašo, kad plk. Gedgaudas Paryžiuje "paskyrė amerikietį plk. Swarthoutą vykti Amerikon padėti Am. liet. brigadą suorganizuoti" (166). Iš tikrųjų Swarthout JAV kariuomenėje buvo majoru, Lietuvos kariuomenėn pasisiūlydamas, priimtas pulkininko, vėliau brigados generolo laipsniu. Lietuvos Laisvės Sargų kpt. Dr. Julius Bielskį autorius tituluoja Am. liet. brigados "generaliniu inspektorium" (196). Pagal dr. A. Senn dėstomą dr. Bielskio versiją, Voldemaras —užs. reik. ministeris Voldemarasnorėjęs gauti karių iš svetur, bet norėjo juos išbarstyti tarp "egzistuojančių karinių dalinių", o Bielskis norėjęs atskiro amerikiečių dalinio. "Nors Lietuvos kariniai vadovai, tokie kaip Žukauskas ir Liatukas, pritarė brigados idėjai, Voldemaro opozicija reiškė neperžengiamą barjerą. Su Lietuvos vyriausybės parama, sumanymas atkelti brigadą galėjęs būti įvykdytinas; be jos, projektas subyrėjo" (197). Ši versija nemini iškilusio karininkų kvalifikacijų klausimo. Kai kurie savanoriai nesutiko atsižadėti Lietuvos Laisvės Sargų organizacijos suteiktų (civiliams) laipsnių, o kai kurie pasiliko Lietuvoje tarnauti, pvz. vienas LLS organizatorių "leit" Jonas K. Milius viršilos laipsniu.

Autorius rašo, kad "Finansinės krizės sukeltas administracijos paralyžius sukūrė naują prarają (abyss) tarp žmonių ir vyriausybės" 1919 m. gale (198) — taigi, kai partizanų masė padėjo vyriausybei ir kariuomenei susidoroti su bermontininkais... Autorius tęsia, kad "gabūs lietuviai nesutiko eiti menkai apmokamon valdžios tarnybon, ir dėl to daugelis buvusių Rusijos valdininkų laikė postus naujoje valdžioje, dar labiau atstumdami gyventojų masę nuo vyriausybės" (198). Toksai ryškus perdėjimas pagrįstas Brooklyno "Vienybės Lietuvninkų" 1920 m. sausio mėn. paskelbtais laiškais iš Lietuvos.

1920 m. pradžioje Purickis iš Berlyno rašė šauliui Bad Nauheime, kad kariuomenėje buvę nepasitenkinimo dėl nesuteikimo kariams balsavimo teisės būsimuose steigiamojo seimo rinkimuose. Reikalai ėjo blogyn vasario mėn., "kai bolševikų agitacija laimėjo tarp nepatenkintų gyventojų sluogsnių... Gandai, kad gal bus įvesti balsavimo suvaržymai... dar daugiau nepasitenkinimo sukėlė" (199-200). Šaltiniu nurodytas "Kurjer Polski". Na, bet ir Vac. Sidzikauskas vas. 23 rašęs Šauliui Vokietijoje, kad "Bendrai imant, revoliucinė dvasia auga Lietuvoje, ir žmonės ten atvirai kalba ir laukia revoliucijos" (200).

Taip nuteikęs skaitytoją, autorius nauju paragrafu pradeda žinią apie karinį sukilimą vasario 22. Esą, "keli valdžios pastatai buvo artilerijos ugnimi apšaudyti, o kai kurie lietuviai karininkai suimti, betgi sukilimas buvo greitai numalšintas, daugiausia Santarvės karininkams padedant Kaune ir kitose Lietuvos dalyse" (200). Šaltiniai tokiai informacijai—Brooklyno "Vienybė," lenkų "Monitor", Londono "Times ir tarybinis Šarmaitis. Vistik, nepaisant tokių smarkių įvykių, "Vienintelė auka karininkų tarpe buvo amerikietis kpt. Samuel Harris, projektuojamos Am. liet. brigados narys, kuris buvo nukautas" (200). Kiti šaltiniai kalba apie leit Harrisą.

Sukilimą greitai numalšinus, karių gyvenimo sąlygos buvo pagerintos, suteikta teisė balsuoti ir nustatyti kanalai nusiskundimams priimti. Netrukus po to, kanadietis gen. Crozier "atsistatydino iš savo posto gen. štabe (on the General Staff) ir buvo pakeistas (replaced by) Žukausku, kuris dabar tapo štabo viršininku" (201). Išnašoj 15 rašoma: "Liatukas buvo formali gen. štabo galva, betgi atrodo, kad Crozier buvo tikroji galybė." Jokio šaltinio tokiam teigimui nenurodoma. Kažkodėl lietuvių karininkų laipsniai apleidžiami, Croziero ir Harriso bent po kartą minimi. Autorius tęsia, kad Lietuvos kariuomenėje didėjo nepasitenkinimas privilegijuota užsieniečių karininkų padėtimi ir Crozier rezignavęs "del principo" (neįvardinto). Vėliau jisai Anglijoje rėmė Lietuvos reikalą, ypač prieš lenkus. Laiške į Londono "Times" Crozier rašė, kad britų ir prancūzų misijos Lietuvoje "seniai stengėsi grąžinti Žukauską malonėn, ir kad galop tas joms pavyko" (201). Išnašoj nurodoma į gen. Niesselio 1919 m. lapkr. 21 d. raportą Prancūzijos K.A.M.-jai, bet ne sakoma, kas ten parašyta—žymiai anksčiau nei aptariamas laikotarpis.

Rašydamas apie Lietuvos laisvės paskolos vajų Amerikoje, autorius pastebi: "...ir nors pasitaikė apsivogimų (some embezzlement), vėliau buvo sakoma, kad "be amerikiečių pagalbos"... (207). Šaltiniu nurodytas kan. F. Kemėšio straipsnis, Amerikos Lietuvių Kova", "Pirmasis Dešimtmetis", I, 61-62. Patikrinus: Kemėšis nerašo apie "apsivogimus" ryšium su tuo vajumi, o tik aptaria amerikiečių liet. bendrovių likimą: "Pražudė juos iniciatorių nesugebėjimas ir nepritytimas, o kartais ir bloga valia." Neatitinka ir kitas Kemėšiui priskirtas autoriaus teigimas apie varžtus žemei pirktis Lietuvoje.

Toliau dr. A. Senn rašo, jog "išvijus" Vokietijos įgaliotinį Zimmerlę, lenkai ir bolševikai teigė, kad vokiečiai tebebuvo "piktieji genijai" Lietuvos vyriausybės užnugary. Autorius tuos teigimus šiais žodžiais paneigia: "Tikrovėje, atrodo, kad dabar, anglai visiškai pakeitė vokiečius Lietuvoje, nors, dėl vidaus netvarkos sąlygų, atrodo buvus žymios vokiečių veiklos" (210). Tokiam autoriaus teigimui pagrįsti išnašoj nurodoma į JAV komisionieriaus John Gade 1920 m. kovo 16 d. pranešimą Washingtonan. Kiek vėliau cituojamas ir "Komuniste" 1920 m. geg. 26 d. paskelbtas Lietuvos komunistų partijos pareiškimas, kad komunistai negali taikintis su Lietuvos anuometine vyriausybe, kadangi jos buržuaziniai vadai tebuvo britų "įrankiai" (214).

Autorius teigia, kad komunistai boikotavo steigiamojo seimo rinkimus, o išnašoj nurodo vėlesnį Kapsuko pasisakymą, kad tai buvusi klaida (215). Jei taip, tai kodėl steigiamajam seime buvo du "nepartiniai", kurių faktinė partijinė priklausomybė buvo vieša paslaptis?

Apie 1920 m. liepos mėn. įvykius autorius rašo: "Lenkų partizanai ir reguliari kariuomenė pasipriešino lietuvių žygiui į Vilnių, ir to pasekmėje rusai pirmieji miestą okupavo, paimdami jį iš lenkų liepos 14. Lietuvių daliniai Vilniun atvyko po kelių dienų vėliau" (218). Šaltiniai išnašoj nurodomi, betgi faktai netikri: ir rusai, ir lietuviai Vilniun įžengė tą pačią liepos 15 d., tik rusai atvyko anksčiau. Be to, lenkų partizanai anuomet dar neveikė Vievio ruože. Kiek vėliau, skirsnį baigdamas, autorius teisingai pastebi: "Yra tiesa, kad lenkų laimėjimai prieš rusus 1920 m. rugpjūčio mėn., kaštavo lietuviams Vilnių, betgi veikiausiai išgelbėjo jiems Lietuvą" (220).

Iš daugelio čia cituotų ištraukų aiškėja, kad kai kurie šaltiniai neteikia reikalingo tikrovės orumo ir kad ne visos autoriaus pasirinktos citatos buvo kruopščiai patikrintos, prieš suvedant jas veikalan ir atiduodant spaudon. Tenka gailėtis, kad autorius nerado reikalo savo veikalą pateikti kritiškam specialistų pasiskaitymui, nors ir įvade suminėtiems tauriems lietuviams, prieš skelbiant daugelį tendencingų teigimų, pusiautiesų ir nerimtų teigimų. Veikalas nuo to nukenčia ir prašosi pataisomas.

Dr. K. R. Jurgėla

RELIGINIS GYVENIMAS

KINIJOS KATALIKAI
TARP SCHIZMOS IR KANKINYSTĖS

Šiais metais komunistinė Kinijos respublika užbaigė pirmąjį savo gyvavimo dešimtmetį. Dešimt metų — palyginti trumpas laikas, bet Kinijos katalikams jie buvo kupini didžių, skaudžių ir kaskart vis baisėjančių pergyvenimų. Padėtis pastaruoju metu tiek pasunkėjo, kad kelių mėnesių bėgyje popiežiai net tris kartus turėjo viešai pakelti balsą prieš nežmoniškas neteisybes, kurias turi iškęsti ji, dar jauna, Kristaus vynuogyno dalis.

Prieš komunistams užvaldant Kiniją, katalikybė joje jau buvo pradėjus gražiai klestėti. Katalikų skaičius, tiesa, nebuvo didelis, nesudarė nė vieno procento visų Kinijos gyventojų (oficiali Tikėjimo Platinimo Kongregacijos statistika 1947 m. duoda 3.251.347 katalikus, vėliau jų skaičius bus peržengęs 3,5 milijonų), bet jų veikla turėjo nemažos reikšmės viso krašto gyvenime. Pekine, Tientsine ir Šanchajuje buvo po kat. universitetą, visoje Kinijoje katalikai išlaikė 156 gimnazijas, 445 vidurines mokyklas, 1559 pradžios mokyklas ir 140 profesinių mokyklų. Katalikų misijos aprūpino 216 ligoninių, 847 ambulatorijas, 5 raupsuotųjų namus, 272 našlaičių prieglaudas, turėjo savo 29 spaustuves. Katalikai gyveno išsiskaidę visose plačios Kinijos teritorijos dalyse. Patogesniam tikinčių aprūpinimui ir Bažnyčios reikalų tvarkymui Pijus XII 1946 m. įsteigė atskirą Kinijos hierarchiją, padalindamas visą teritoriją į 20 arkivyskupijų ir 85 vyskupijas; vieną kiną vyskupą pakvietė į kardinolų kolegiją, visą eilę kitų kinų paskyrė vadovauti anoms vyskupijoms. Kaip visur kitur misijose, taip ir Kinijoje buvo stengiamasi išauklėti pakankamą skaičių vietinių kunigų ir jiems pavesti tolimesnį savo krašto apaštolavimą. Jau Pijus XI 1926 X 22 Romoje savo rankomis pakonsekravo 6 kinus vyskupus, o prieš komunistų įsigalėjimą Kinijoje buvo jau 27 vietiniai vyskupai, 2.557 vietiniai kunigai ir 5.112 kinų vienuolių seserų. Tap buvo pasodinta daug žadanti dieviškojo vynmedžio atžala, bet netrukus užėjo didžiulė audra....

Kinijos raudonieji paėmę valdžią, jau patyrusių Rusijos draugų pamokyti, nepuolė tuojau pat griauti bažnyčių ar persekioti kunigų. Žinoma, netrūko ir žiaurumų, ypač kol dar tebevyko karo veiksmai (1946-47 m. buvo nužudyta virš 100 kunigų, 183 bažnyčios paverstos įstaigomis, 123 teatrais bei kinais, 101 uždaryta, 12 sudegintų), bet paskui beveik per visus 1950 metus buvo duota reliatyvi laisvė. Internuncijus arkiv. A. Riberi galėjo išsilaikyti iki 1951 m., iki to pat laiko, kad ir visaip varžomas, veikė Kinijos Katalikų Centrinis Biuras Šanchajuje, kuris, būdamas Kinijos episkopato ir internuncijaus žinioje, koordinavo katalikų veiklą. Iki 1951 m. veikė taip pat dalis katalikiškų mokyklų, dar buvo galima platinti katalikišką spaudą. Katalikų vadai, numatydami sunkius ateities bandymus, stengėsi stiprinti tikinčiuosiuose tikėjimo dvasią ir joje veikiai paplito "Marijos Legijonas", kuris vėliau suvaidino didelę rolę katalikų pasipriešinimo prieš komunistų smurtą.

Trijų autonomijų sąjūdis. Kad komunistų nusistatymai Kinijoje buvo tokie patys kaip ir Rusijoje ir kad pradinis susilaikymas nuo religijos persekiojimo buvo tik aplinkybių diktuojama taktika, paaiškėjo jau 1950 m. rudenį. Viduje sustiprėjęs režimas pradėjo per spaudą, radiją, kiną, teatrą ir visas kitas propagandos priemones pulti katalikų Bažnyčią, kaip didžiausią socialistinės Kinijos priešą. Laikraščiuose pasipylė straipsniai prieš atskirus kunigus ir vyskupus, prieš religines institucijas, prieš katalikų mokyklas ir ypač prieš "Marijos Legijoną". Neva liaudžiai reikalaujant buvo atimamos mokyklos, draudžiamos pamaldos, uždarinėjamos bažnyčios. Visa akcija buvo vaizduojama kaip "tėvynės gynimas nuo Vakarų kolonialistų pasikėsinimų". 1951 m. sausio mėn. buvo paskelbtas "Trijų autonomijų sąjūdis", kuriam pradžią davęs Kwangyuen kaimo klebonas kun. Wang ir 40 jo parapijiečių, išleidę tuo reikalu manifestą. Kun. Wang vėliau tvirtino, kad jis to manifesto nepasirašęs, ir už tai buvo sušaudytas. Trijų autonomijų vardu buvo reikalaujama išlaisvinti Kinijos katalikus iš finansinės priklausomybės nuo užsienio, duoti jiems laisvę savistoviai valdytis, nepriklausant nuo užsieniečių vyskupų ir kunigų, ir išlaisvinti evangelijos skelbimą iš kapitalistinių interesų, atsižvelgiant į naujos Kinijos reikalavimus. Nesunku buvo įžvelgti, kad po sąjūdžio skraiste slėpėsi komunistų siekimas pavergti religiją savo tikslams, kitaip sakant, įsteigti tautinę bažnyčią. Komunistams ne tiek rūpėjo Kinijos katalikų finansinė ir administratyvinė autonomija — nes jau nuo pat pirmos komunistų užvaldymo dienos nutrūko bet kokia finansinė parama iš užsienio, ir pati Bažnyčia siekė administracinio savistovumo, kinams dvasininkams pavesdama atsakingas vietas — kiek jų atskyrimas nuo visuotinės Bažnyčios kamieno, kad tokiu būdu lengviau galėtų juos visai sunaikinti. Bet, kad ir kaip spaudžiami, beveik visi katalikai liko ištkimi Kristui ir Jo Vietininkui Romoje, tik vienas kitas ir dvasiškių ir tikinčiųjų, pabūgęs grasinimų, pasidavė. Kinui jėzuitui T. Bedai Tsaing, "Auroros" universiteto humanitarinių mokslų fakulteto dekanui ir Zikawei gimnazijos direktoriui, buvo pasiūlyta vadovauti Kinijos Bažnyčios "Išsilaisvinimui", bet jis atsisakė; už tai buvo suimtas ir po 3 mėnesių mirė kalėjime. Prasidėjo užsieniečių kunigų ir vienuolių persekiojimas ir trėmimas iš Kinijos. Internuncijus arkiv. A. Riberi buvo suimtas 1951 m. birželio mėn. 28 d. ir tų pačių metų rugsėjo mėn. 4 d. ištremtas. Iš 5.916 užsieniečių kunigų ir vienuolių, 1949 m. dirbusių Kinijoje, 1957 m. beliko 18, ir tie patys beveik visi kalėjimuose. Visa katalikų vadovybė ir atsakomybė užgulė ant kinų vyskupų ir kunigų pečių. Ir jie tai atliko sumaniai ir ryžtingai. Užsieniečiai kunigai, kurie dar turėjo progos būt jų veiklos liudininkais, pripažįsta jų drąsią laikyseną ir savitarpio susiklausymą. Ypač iškeliama Šanchajaus vysk. Ignaco Kung figūra, kuris po internuncijaus ištrėmimo ir Katalikų Centrinio Biuro uždarymo tapo tarsi dvasinė Kinijos katalikų galva. Jo nuostabią veiklą plačiai aprašo Jean Lefeuvre, Les enfants dans la ville, Paris 1957. Užsieniečių misionierių ištrėmimas skaudžiai sukrėtė išorinę Kinijos katalikų organzaciją (daug vyskupijų liko be vyskupų ir parapijų be kunigų), bet katalikų vidinis nusistatymas žymiai sustiprėjo, ypač kai popiežius Pijus XII išleido encikliką "Ad Sinarum Gentem" (1954.X 7), kuri išsklaidė kai kurių komunistams palankių katalikų abejojimus.

Patriotinė Sąjunga. Komunistai, matydami katalikų tvirtą laikyseną ir Trijų autonomijų sąjūdžio nesekmę, 1955 m. nusistatė katalikų atsparumą palaužti iš vidaus. Prasidėjo teroro aktai. 1955 m. rugsėjo mėn. 8 d. suimtas Šanchajaus vyskupas su 21 kunigu ir 300 pasauliečių; 18 dienų praėjus buvo įmesti į kalėjimą dar 17 kunigų, 38 klierikai, 5 vienuolės ir apie 600 pasauliečių. Panašus teroras ir suėmimai vyko ir kitose Kinijos vyskupijose. Suimtiems,kurių didžiausią dalį sudarė įtakingi ir aktyvūs katalikai, buvo pritaikytas liūdnai pagarsėjęs Kinijos komunistų "išradimas", vadinamasis "smegenų plovimas" — fizinė ir ypač dvasinė tortūra, kurios tikslas sugriauti bet kokį asmenybės pasireiškimą. 1956 m. pradžioje suėmimai lyg aprimo. Aukščiausiosios Kinijos Liaudies Tarybos IV sesijos posėdžių metu (1956 m. sausio mėn.) Kinijos ministrų tarybos generalinis sekretorius Si Ciong-su pasišaukė tarybos dalyvių tarpe esančius 9 "katalikus" ir pasiūlė jiems įsteigti Patriotinę Sąjungą, pažadėdamas jų darbui realią ir aktyvią valdžios paramą.Atsirado keli su komunistais "katalikai", kurie buvo įkinkyti į naujosios saj-gos organizavimą. Per ištisus 4 mėnesius vyko didelė propaganda ir nuolatinis spaudimas į Bažnyčios autoritetus (vyskupus ir vyskupijų valdytojus), kad važiuotų į Pekiną, kur 1956 m. liepos mėnesį turėjo įvykti Patriotų Sąjungos steigėjų suvažiavimas. Susirinko tik 36 asmens iš 23 vysk-jų (visoje Kinijoje yra 139 bažnytinės administracijos vienetai), tarp kurių, sakoma, buvę ir 4 vyskupai. Toks menkas dalyvavimas komunistams nebuvo pakankamas ir todėl tuomet tebuvo sudarytas būsimosios sajungos organizacinis komitetas. Jis turėjo įsteigti kiek galima daugiau lokalinių patriotinių sąjungų, kurių visuotiniu pageidavimu vėliau būtų sudaromi centriniai sajungos organai. Suradę kurioje vietovėje kelis komunistuojančius "katalikus" ir kokį apostatą ar "smegenų plovimo" jau palaužtą kunigą, tuojau steigė patriotų Sąjungos skyrių, siuntė pritarimo telegramas organizaciniam komitetui į Pekiną ir reiškė padėką "mylimiausiam ir gerbiamiausiam prezidentui Mao-Tse-Tungui". visur buvo pabrėžiamas patriotizmas, skelbiama kova Kinijos liaudies priešams, prie kurių, be abejo, buvo priskiriami visi į šią sąjungą nesirašą katalikai. Išplėtus tokių periferinių patriotinių sąjungų tinklą, buvo galima steigti ir patį centrą. Tam tikslui 1957 m. birželio mėn. 19 d. buvo sušaukti į Pekiną 240 delegatų; jų tarpe, kaip skelbia komunistai, buvę 11 vyskupų ir 72 kunigai. Pirmoji, 27 dienas trukusi suvažiavimo darbų fazė liko apgaubta paslaptingos tylos, tiek laiko, matyt, reikėjo palaužti paskutinei rezistencijai tųjų, kuriems dar neužteko ankščiau pavartotos prievartos bei bauginimų. Antroji suvažiavimo fazė buvo vieša ir iškilminga, kuriai baigantis paskelbta sekanti "nepriklausomumo deklaracija:"

"Suvažiavimas yra įsitikinęs, kad tėvynės gerovė ir Bažnyčios ateitis reikalauja iš pagrindų pakeisti Kinijos Bažnyčios kolonialistinę ir pusiau kolonialistinę formą, kurią įvedė imperializmas senojoje Kinijoje. Ji turi būti autonominė ir nepriklausoma ir valdoma kinų dvasininkų bei tikinčiųjų. Kiek tai neprieštarauja tėvynės interesams, jos nepriklausomybei ir garbei, reikia palaikyti su Šv. Sostu santykius grynai religinėje plotmėje ir klausyti popiežiaus tikėjimo mokslo bei bažnytinių apeigų reikaluose. Bet reikia galutinai nutraukti visus ekonominius ir politinius ryšius su Šv. Sostu ir pasipriešinti Vatikano sąmokslams, kuris, panaudodamas religiją, maišosi į mūsų krašto vidaus politiką, pažeidžia jo savistovumą ir kenkia mūsų teisėtam, antiimperialistiniui ir patriotiniui sąjūdžiui."

Kas šią deklaraciją iš tkrųjų parašė ir kas ją savo ranka pasirašė, nežinia, kaip nežinia, kiek prie jos prisidėjo suvažiavime dalyvavę vyskupai ir kunigai. Bet pažindami komunistų darbo metodus, galime būti tikri, kad visa buvo paruošta ir suorkestruota pačios komunistų partijos. Tai patvirtina ir vienas Pekino suvažiavime dalyvavęs kunigas, kuris galėjo perduoti į Vakarus trumpą žinutę: "Netikėkite nė vienu žodžiu, ką skelbia spauda apie suvažiavimą" o vienas vyskupas, taip pat suvažiavimo dalyvis, kitaip negalėdamas rašyti, laiške pabrėžė: "Vienybėje su Kristumi ir su Jo Vietininku!"

Pats deklaracijos tekstas, šalia neteisingo ir įžūlaus Vatikano apkaltinimo, atrodo, stengiasi išsaugoti esminę katalikų su Šv. Sostu ir su popiežium santykių dalį: "reikia palaikyti su Šv. Sostu santykius grynai religinėje plotmėje ir klausyti popiežiaus tikėjimo mokslo bei bažnytinių apeigų reikaluose". Bet taip tik atrodo, nes faktai kalba ką kita. Grynai religinė drausmės priemonė, kaip ekskomunika už vyskupijos valdytojo pareigų ėjimą prieš popiežiaus norą, jiems yra "politinis persekiojimas, nieko bendra neturįs su religija", "politinė konspiracija", "klaidingas ir nepriimtinas įsakymas" ir todėl minėtasis vyskupijos valdytojas vertas visokios paramos, nes" jis drąsiai ryžtasi eiti savo pareigas ir nekreipia dėmesio į Vatikano patvarkymus". Kai Maldos Apaštalavimas kviečia pasaulio katalikus melstis už Kiniją, šaukiama: "Vatikano sąmokslas", kai vyskupas ar kunigas grynai religiniais sumetimais kam nors neteikia sakramentų, kviečiamas pasiaiškinti, ir t.t. Iš viso to matyti, kad popiežiui palankūs žodžiai buvo tik tam įrašyti į deklaraciją, kad lengviau galėtų suklaidinti mažiau apdairius katalikus. Tikrumoje komunistai steigdami Patriotinę Sąjungą siekė visiško Kinijos katalikų nuo Romos atskyrimo ir po to jų galutinio sunaikinimo. Tai aiškiai pasako slaptas dokumentas — aplinkraštis 1957 m. vasario mėn. 12 d. išsiuntinėtas Kinijos komunistų partijos nariams. Jame tarp kitko tvirtinama: "Katalikų Bažnyčia, kuri tarnauja imperializmui, turės būti sunaikinta iki pat šaknų. Kas liečia protestantizmą, kuris leidžiasi suklaidinamas ir linksta prie taikaus sugyvenimo politikos, užteks neleisti jam toliau plėstis, ir jis pats numirs savo natūralia mirtimi" (pilną šio aplinkraščio tekstą žr. "Agenzia Fides" prancūzų k. 1958 p.p. 28 -29). Ir pats Kinijos Religijos reikalų departamento direktorius straipsnyje, kuris pasirodė kinų žurnale "Filosofijos studijos", neslepia: "Komunistinėje Kinijoje krikščionims tik **laikinai leidžiama laikytis** savo įstikinimų ir praktikuoti savo tikėjimą... Dievą negalima taip lengvai sunaikinti ir nėra galimybės priversti žmones iš karto išsižadėti savo tikėjimo.... Turime teisės laukti iš tikinčiųjų pozityvaus bendradarbiavimo tautiniame ir socialistiniame liaudies auklėjime".

Liaudies "išrinkti" vyskupai. Visokiausiais būdais stengdamiesi atplėšti Kinijos katalikus nuo Romos ir juos pajungti savo partijos tikslams, Kinijos komunistai ėmėsi dar vienos priemonės, kurios platus pavartojimas privalo ypačiai sudrumsti Bažnyčios vidaus gyvenimą. Jų inspiruotoji Patriotų sąjunga pradėjo skirti savo nuožiūra naujus vyskupus. Jau 1955 m. buvo paskirtas Šanchajaus vyskupijos valdytojas; vėliau buvo "išrinkti" vyskupai Cengtu, Kantano ir kai kurioms kitoms vyskupijoms, kurių teisėti ganytojai buvo ištremti arba įmesti į kalėjimus. Norėdami šiuos neteisėtus žygius pilnai atbaigti, pradėjo ruošti naujų "vyskupų" konsekracijas. Taip, komunistų radijo pranešimu, 1958 metais balandžio mėnesį 13 dieną Hankowo katedroje buvo pakonsekruoti vyskupais du kunigai pranciškonai. Juos konsekravęs vyskupas Li Tao-nam jau ankščiau buvo verčiamas atlikti konsekracijos apeigas, bet jis tuomet griežtai atsisakė, nes "nenorįs pražudyti savo sielą". Kas

gali žinoti, kokius "smegenų plovimus" jis turėjo iškęst, kol pagaliau sutiko? Abu pranciškonai nebuvo popiežiaus paskirti, kaip to reikalauja Bažnyčios teisė, bet Patriotinės Sąjungos iniciatyva "išrinkti". Sekančiais mėnesiais panašių "išrinkimų" ir konsekracijų buvo daugiau, taip kad šiuo metu neteisėtų vyskupų Kinijoje skaičius siektų apie 20.

Nors šios žinios yra iš komunistinių šaltinių ir būtų neprotinga visam kam be atodairos tikėti, tačiau pats faktas, kad Kinijoje konsekruojami vyskupai be šv. Tėvo sutikimo, ir kitų šaltinių patvirtintas.

Ar Kinijoje jau schizma? Susidaro skaudi ir apgailėtina situacija. Arba konsekruojantieji ir konsekruojamieji yra spaudžiami tokios prievartos, kad prieš savo norą turi atlikti ar prisiimti šias apeigas — tada jiems trūksta intencijos ir konsekracija savyje neturi jokios galios; arba, kad ir nebūdami visai laisvi, sąmoningai atlieka tai, kas reikalaujama, nors ir neturi tam popiežiaus sutikimo — tada svarbiame punkte pažeidžiama katalikų Bažnyčios tvarka, kėsinamasi prieš jos vienybę, ir dėl to jie tuo pačiu (ipso facto) užsitraukia ekskomuniką, ypatingiausiu būdu rezervuotą Apaštalų Sostui, ir taip tampa išskirti iš katalikų Bažnyčios bendruomenės. Kad ši bausmė turi galios ir Kinijos atveju, aiškiai pabrėžė Pijus XII savo paskutinėje encikllikoje "Ad Apostolorum Principis" (1958. VI. 29). Normaliais laikais tokie veiksmai būtų tikros schizmos reiškinys. Ar jau reikėtų manyti, kad ir Kinijos katalikai tapo schizmatikais? Kinai, kurie gyvena laisvame pasaulyje ir pažįsta savo krašto žmones, neigia, kad tai būtų tikros schizmos pradžia. Li Pa-shan, neseniai spaudoje aprašęs Kinijos katalikų kenčiamus persekiojimus ("Stimmen der Zeit" Bd. 163 (1958-59), p. p. 115 -129 ir "Vita e Pensiero" 1959, p.p. 303 - 315) tvirtina, kad tiek vyskupai, kurie atliko konsekracijos apeigas, tiek leidę save konsekruoti kunigai yra nežmoniško spaudimo, ilgalaikės politinės indoktrinacijos ("smegenų plovimo") aukos. Todėl, jo manymu, negalima sakyti, kad jie būtų norėję ir siekę schizmos. Tačiau nėra abejonės, kad tokiose sąlygose schizmos pavojus daug didesnis negu ligi šiol.

Viskas priklausys nuo kunigų ir tikinčiųjų laikysenos. Jų padėtis labai sunki. Raudonoji valdžia Bažnyčios autoritetu telaiko Patriotinę Sąjungą. Katalikai, kurie nori likti ištikimi, turi eiti į katakombas ar užsidaryti kiekvienas savo sąžinės gilumoje, nes bažnyčioje juos pasitinka Dievo nepašauktas kunigas. Dėl ištikimybės Kristaus Bažnyčiai jų laukia kalėjimai, koncentracijos stovyklos, politinio perauklėjimo mokyklos. Kinijos katalikas šiandie stovi prieš dilemą: arba pasiduot schimai, arba eiti kankinio keliu. Kad daugelis pasirenka antrąjį kelią, rodo tos trumpos žinutės, kurios išvengdamos kontrolės gali pralįsti pro bambuko uždangą. "Aš ir kiti kunigai, be jokios išimties — rašo iš Kantono — esame priversti, kai kurie grasomi ginklu, dalyvauti "smegenų plovimo" kursuose. Komunistai nori, kad išsižadėtume Kristaus Vietininko, ir mus visokiais būdais spaudžia. Bet dalykai nevyksta taip, kaip jie norėtų, nes kiekvienas priešinasi visomis jėgomis". Kitame laiške rašo jau daug kartų tardytas, apkaltintas ir turbūt, neilgai laisve besidžiaugsiąs vyskupas: "Laukiu kitų, dar skaudesnių, dar įžūlesnių tardymų.... Turiu tvirtą norą likti ištikimas šv. Petro įpėdiniui, net jei reikėtų dėl to ir mirti, bet nedrįstu perdaug pasitikėti pačiu savimi. Melskitės, kad galėčiau iki galo ištverti katalikų tikėjime ir ištikimybėje Kristaus Vietininkui". Ir vienas vokietis protestantas, ketverius metus kalintas Kinijos kalėjimuose drauge su kinais katalikais, stebisi jų tikėjimo gilumu ir prie jo prisirišimu: "Jie tuojau pat galėtų pagerinti savo beviltišką padėtį, pareikšdami norą priklausyti patriotinei Bažnyčiai, bet lieka nepajudinami, nežiūrint visų bauginimų ir kankinimų".

Katalikų Bažnyčios Kinijoje kančias, persekiojimus ir kėslus ją atplėšti nuo Romos viešai iškėlė naujasis popiežius Jonas XXIII 1958 m. gruodžio mėn. 15 d. viešoje konsistorijoje ir 1959 m. gegužės mėn. 17 d., Sekminių šventėje, šv. Petro bazilikoje. Šių neteisybių akivaizdoje popiežius kalbėjo: Mūsų viltis tebūna Tame, "kuris įsteigdamas Bažnyčią nenorėjo iš jos išskirti bandymus ir persekiojimus. Tekyla į Jį nesiliaujanti malda, prašanti persekiojamiems broliams ištvermės ir tvirtybės ir nelaimingiems persekiotojams šviesos, atleidimo ir atsivertimo, nes jie nežino, ką daro" (Osserv. Rom. Nr. 114 — 1959. V. 18 - 19). Galime būti tikri, kad neįkainojami fizinių ir moralinių kančių turtai, aukojami Dievui tyloje visoje plačioje Kinijoje, kalėjimuose, koncentracijos stovyklose ir perauklėjimo mokyklose, atėjus laikui, turės Kinijos ateičiai lemiamą svorį, viršijantį visas tamsių dienų neištikimybes ir silpnybes.

R. P.

MENAS

VIZITAS PAS JAUNĄ DAILININKĄ

Biografija:

Vytautas Remeika gimė 1930. IX. 2 Radviliškyje. Vidurinius mokslus ėjo Radviliškyje. 1947 įstojo Taikomosios Dailės institutan Freiburg i. Br. Vokietijoje. Lankė iki 1950 (paišybą pas Kasiulį, Jonyną, Krivicką; keramiką pas Marčiulionienę ir Bakį). 1950 atvyko Montrealin, Kanadon, ir 1952-57 tęsė studijas (tapybą ir paišybą) Ecole des Beaux-Arts. Dalyvavo lietuvių ir Montrealio miesto apžvalginėse parodose.

— —

Ilgos, gilios žiemos pėdsakų jau nebesimatė Švento Lauryno upės pakrantėse. Pro pradedančius lapoti medžius žėrėjo gegužio saulėje platūs ir sraunūs vandenys. Ant akmenų žaidė vaikai ir paukščiai, ir vienplaukiai meškeriotojai žiūrėjo į plūdes.

Toks kelias veda į Montrealio priemiestį Lachine, kur seni namai, apstoję kanalą ir uostą, aprūkusiais langais žiūri į praplaukiančius garlaivius, ant kranto išvilktas įvairiaspalves jachtas, dažomas naujam sezonui, į senus indėnus, primerktom bejausmėm akim stebinčius naują pasaulį. Lachine kadaise buvo kailininkų sustojimo vieta, pionierių užbėga, viena pirmųjų vietų, kur europiečių naujakuriai pradėjo savo sunkią kelionę į šiaurės nepaliestą gamtą.

Viename tų senųjų namų gyvena jaunas lietuvis dailininkas, iš kurio atelje mudu abu stebėjome milžiniškus medžius, tikriausiai, šlamėjusius virš Jacques Cartier ir jo bendrakeleivių galvų.

Dailininkų kūriniai sutinka žiūrovą parodose. Paveikslai nėra knygos, kurių didesni kiekiai gali pasiekti žmones. Paveikslai yra vienetai, dažnai privačių asmenų namuose, todėl dailininko kelias į viešumą yra komplikuotesnis ir reikalaująs ilgesnio laiko. Mes patys savų jaunųjų tapytojų, skulptorių ir grafikų vardų beveik nežinome, nebent netikėtai užtinkame svetimųjų spaudoje ir parodų recenzijose. Todėl mano kelionė pas Vytautą Remeiką, kanadietiško pavasario rytą, turėjo vieną tikslą — pristatyti jį saviesiems, pasakyti, kad tarp daugelio daugiau ar mažiau pažįstamų naujų tapytojų yra dar vienas jaunas žmogus, ateinąs į mūsų dailės gyvenimą.

Vytautas Remeika

Jo meniškasai kelias panašus į daugelio jo vienmečių — išaugintas savų dailininkų, jis turėjo rinktis asmenišką kelią tarp svetimo krašto ir tradicijos kūrėjų, ieškoti siužetų nebe jo žemės gamtovaizdžiuose ir veiduose, būti savotišku pionierium visiškai naujam pasaulyje. Naujam idėjiniam pasaulyje, naujam formalinių ieškojimų pasaulyje.

Montrealyje, dviejų kultūrų mieste, prancūziškasai elementas tebepalaiko, nors ir sporadišką, ryšį su nuolat gyvastingu Paryžiumi ir Prancūzija, o angliškasai tebėra stipriai įtakojamas Didžiosios Britanijos konservatyvaus žvilgio. Tarp šių dviejų didžiųjų kultūrų ir meniškųjų tradicijų yra dar keliasdešimt kitų etninių grupių papildančios ir pasipildančios tendencijos, suteikiančios — jeigu ir netikra to žodžio prasme gyvą — bent įdomų kultūrinį foną. Šitam fone ir laukinės šiaurės dar nevisai civilizuotoj paunksmėj bręsta šimtai įvairių tautų menininkų.

Vytautas Remeika yra vienas jų. Kantriai ir rimtai ieškąs savo pasisakymo ir braižo. Žiūrėdamas į visą eilę jo tapybinių kompozicijų, bandau atrasti ryšį tarp gaivališko šitos žemės pavasario, nudegusių indėnų veidų prie geltonos smuklės sienų, tolumoj praplaukiančių jūrlaivių ir senųjų klevų švento Lauryno pakraščiuose. Vytauto Remeikos tapyboje man pasirodė reikšmingas vienas bruožas — jo giedri paletė, spalvinga, subtili savo niuansuose ir individuali savo traktavime. Romaniškasai absoliutinės tapybos, akcentuojančios kolorito primatą, principas čia aiškus. Skoninga, užtikrinta, išjausta ir apgalvota jo paveikslų visuma. Forma ir spalva išbalansuotos. Kompozicija intuityviai atbaigta. Siužetai paimti iš mūsų jau matytos pavasario panoramos: laivai, žemsemė, vaikai senose gatvelėse, žmonės su uosto fonais, kasdieniškos buities iškarpos, drąsūs nature morte. Mokiniško netikrumo, kurio dar matosi keliuose prieš ketverius metus tapytuose darbuose, nebėra visiškai paskutiniuose kūriniuose. Ir dar kartą: tikras savo pašaukimo pajutimas, žinančio savo kelią — rimtis. Nejauti čia netiktai — jauniems įprasto — blaškymosi tarp įvairių stilių ir manierų, bet taip pat ir jokio pataikavimo eiliniam skoniui ar pasinešimo į madingus eksperimentus. Pastaruoju metu Montrealio dailės gyvenime pasireiškusios pseudoabstraktizmo ir "automatizmo" atstovų įtakos nesimato jokiam Remeikos paveiksle. Ir tai reikia laikyti labai geru ženklu, nes kiekvienas stilius turi subręsti viduj, be jokios išorinės mėgdžiojimo pastangos. Patys vėliausieji Remeikos kūriniai jau kiek atsitolinę nuo konkrečios realybės, bet ankstyvo pavasario keistos šviesos fone įsikirtę namų siluetai ir nuogų medžių šakos, yra išgyventa ir išjausta tikrovė, ne formalinė kabalistika. Sunkus žemsemės pavidalas tarp blyškaus dangaus ir tamsaus žalvario vandens, nešančio tiršto raudonumo buojas ir atspindinčio geležinės mašinos žiotis, perduoda beveik mistišką laukinių vandenų ir civilizuoto pasaulio rendez-vous. Liekni dviejų vargingų berniukų pavidalai vidudienio saulės nušviestoj gatvelėj, be puikaus spalvinio sprendimo, perduoda ir dailininko nemeluotą rūpestį žmogiškąja dalia.

Mano kelionė į Lachine patvirtino vieną paprastą, dažnai nepastebimą, tiesą: mūsų benamė lemtis nevien žudo, bet ir augina naujus kūrėjus. Ir kitą, nemažiau svarbią, tiesą: jauni menininkai, bręstą svetimoj žemėj, atranda savo kelią, tuo pačiu neatlaidžiu dėsningumu, kuris atskiria tikrąjį talentą nuo tariamojo. Ir dar daugiau: jaunųjų lietuvių dailininkų tematiniam pasirinkime ir jo įforminime (kaip kantriai, ramiai ir rimtai jie tai atlieka) matosi mūsų žemės žmogaus (pradedant Čiurlioniu ir baigiant Galdiku, Vizgirda, Valeška ir pačiais jaunaisiais, kaip mūsų minimas, Vytautas Remeika) struktūra ir santykis su vaizduojamaisiais objektais — tikra žemdirbio vaikų atsineštoji dovana, gimusi iš meilės ir gilaus prisirišimo — troškimas atspėti už įvairiausių žmonių ir šalių veidų jų sielą.

Henrikas Nagys

ATSIŲSTA PAMINĖTI LEIDINYS

Art Gallery of "Čiurlionis". Duodamas Čiurlionio Meno Galerijos Čikagoje vaizdas. 36 p. didelio formato. Leidinys gausiai iliustruotas paveikslų ir su Galerija susijusių iškilmių nuotraukomis. Išleido Lithuanian American Art Club.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ATSKIRŲ KOLONIJŲ VAIDMUO BENDRAJAME BARE

(Vietoj korespondencijos iš Bostono)

Kova už lietuvybę vyksta įvairiuose lygiuose. Pirmoji šios kovos arena yra **šeima**. Joj yra lemiama, ar jaunoji karta išauga tėvų kovos tęsėja ar nuo jos nusisuka. Jei vaikai išauga ne tokie, kokių tėvai nori, tenka tik save pačius kaltinti. Vaikai nėra kalti, bet tėvai yra kalti už savo vaikus. Neteisu savo kaltę dangstyti "aplinkybėmis". Šeima yra pagrindinė aplinka, kurioj vaikas bręsta. Jei šeimoj yra lietuviška dvasia, tos dvasios išauga ir vaikai. Tik **labai jau negabus vaikas nepajėgia dviejų kalbų išmokti.** Jei kieno vaikai nėra psichiškai atsilikę ir apskritai yra normalių gabumų, tėra tėvų kaltė, kad vaikai jų kalbos nebeišmoksta ir jos nebevartoja. Taip atsitinka tik tose šeimose, kur patys tėvai yra apkiautę ar ištižę. Kur tėvai turi kantrybės rūpintis, kad namuose ir savo tarpe vaikai kalbėtų jų kalba, ten nėra reikalo nuo savęs kaltę versti "aplinkybėms". Aplinkybės visiems tos pačios, Jei vienų vaikai įugdomi į lietuvybę, o kitų ne, tai tik dėl to, kad vienose šeimose buvo rūpinamasi vaikų lietuviškuoju auklėjimu, o kitose nebuvo.

Šeimai tenka pagrindinis vaidmuo. Bet nė šeima nėra visagalė. Tėvai gali atsakyti už vaiką tik tol, kol jis yra vaikas. Vaikystėj įdiegtas lietuviškas nusiteikimas gali išsiskleisti sąmoningu nusistatymu tik tuo atveju, jei iš šeimos išeinama ne į svetimą aplinką, o savą bendruomenę. **Niekas izoliuotai negali lietuvybės išlaikyti**, reikia jai išskleisti atitinkamos bendruomenės. Tokią bendruomenę sudaro visos lietuviškosios **organizacijos.** Visos jos yra prasmingos tiek, kiek jos gyvai vykdo savo uždavinius. Turime pakankamai organizacijų. Kitas yra klausimas, ar visos jų iš tiesų yra gyvos. Jų tarpe yra ir tokių, kurios iš tiesų tik vegetuoja. Tokios organizacijos virsta žaizda lietuviškajame organizme: atitinkami uždaviniai, pasiimti tos ar kitos organizacijos, lieka nevykdomi. Todėl yra visiems lygiai svarbu, kad visos mūsų organizacijos būtų gyvos.

Šalia šeimos ir organizacijų, tenka kelti ir atskirų **kolonijų** vaidmenį lietuviškajame bare. Labai svarbu, kokia dvasia įsigali kurioj kolonijoj. Nuo to priklauso ir tai, kaip anie veiksniai savo uždavinius sėkmingai vykdo. Jei kurioj kolonijoj įsimeta "nuovargio" (abejingumo, apkiautimo ir ištižimo) epidemija, nei atskiros šeimos, nei atskiros organizacijos negali pajėgti savo lietuviškųjų uždavinių atlikti. Jų pastangos lieka partizaniškos ir tuo pačiu mažai sėkmingos. Priešingai jei kurioj kolonijoj vyrauja sveika lietuviška nuotaika, tose pačiose "aplinkybėse" daug pasiekiama. Žinome, pavyzdžiui, kiek Kanados Hamiltono apylinkė daug reiškia lietuvybės bare. Jei visose kolonijose būtų lygiai uoliai atsiliepiama lietuviškajai spaudai ir kitiems rūpesčiams, daug dalykų iš sumanymų būtų paverčiami konkrečiais darbais.

Šį kartą noriu mesti akį į savo koloniją—Bostoną. Tai viena iš pačių mažųjų kolonijų, imant naujuosius ateivius. Šių pastarųjų Bostone tėra apie 150 šeimų. Kaip ši kolonija vykdo savo lietuviškuosius uždavinius?

Pirmiausia — lietuviškasis auklėjimas. Bostono šeštadieninė lituanistinė mokykla veikia 10 metų, vidutiniškai turėdama 150 mokinių. Daug kur tebeveikia šeštadieninės mokyklos, tik labai mažai kur jos bėra tokios, kokios buvo sukurtos. Bostono šeštadieninė mokykla ligšiol tebėra 12 metų kurso mokykla, atseit drauge ne tik pradžios, bet ir augštesnioji lituanistinė mokykla. Visame Atlanto pakraštyje tokia mokykla yra išlaikyta tik Bostone. Nedaug tokių mokyklų yra ir kitur, tik Čikagoj ir Clevelande. Čikagos augštesnioji lituanistinė mokykla yra geriausiai žinoma iš spaudos. Ji stipriai figūravo ir pernai metų Kultūros Fondo 1000 dolerių premijai gauti kandidatų tarpe. Bet ar negausios Botono kolonijos šeštadieninė lituanistinė mokykla mažai verta dėmesio? Nei Detroitas, nei Los Angeles, nei New Yorkas, nei Philadelphia nebeturi (ar nė neturėjo) pilnos 12 metų šeštadieninės mokyklos, nors tos kolonijos yra nepalyginamai didesnės už Bostoną. Kas įgalino Bostoną ligšiol išlaikyti tokią mokyklą? Iš vienos pusės tai, kad ši kolonija klebonu turi šviesios dvasios ir lietuviškos širdies kunigą prel. Pr. Virmauskį. Iš antros pusės tai, kad patys tėvai parodė supratą mokyklos svarbą. Gal ir Bostone būtų buvę nusmukta. ligi 8 metų kurso ar dar žemiau, jei nebūtų buvę beveik visą laiką turėta rūpestingo tėvų komiteto. Tėvų susirinkimai ir čia, kaip visur, negausūs, 20-30 žmonių. Bet tie žmonės, kurie į tėvų komitetą įeina, pareigas sąžiningai atlieka. O šiose pareigose darbo yra daugiau kiekvienam komiteto nariui negu keliose organizacijose pirmininkauti. St. Vaitkevičius, P.Žičkus, inž. V.Kubilius, inž. Z. Gavelis, J. Venckus yra tie vyrai, kurie su savo talkininkais sutelkė tėvus išlaikyti šeštadieninei 12 metų kurso mokyklai. Jie pajėgė rasti sprendimą ir finansiniam mokyklos išlaikymui: nuo šeimos, leidžiančios vaikus į mokyklą, mokama metams 28 doleriai. Iš to mokesčio pajėgiama mokytojams mokėti už dieną 8 dol. (anksčiau ilgą laiką buvo mokama 5 dol.). Kiek trūksta lėšų nuo tėvų mokesčio, surenkama (600 dol.) per mokyklos vakarienę, gausiai lankomą visos visuomenės. Mažoj kolonijoj nėra lengva su mokytojais. Bet visą laiką tam darbui atsirado žmonių jų tarpe ir iš pačios mokyklos abiturientų. Mokyklos vadovavimo naštą nešė Vl. Kulbokas, K. Mockus, J. Vaičaitis ir O. Girniuvienė. Ar tai, ką ištesi Bostonas, negali ištesėti gausingesnės kolonijos? Los Angeles, Detroite ar New Yorke žmonės nėra mažiau pajėgūs, priešingai, ten uždarbiai yra didesni.

Šalia mokyklos minėtinos ir kitos pastovios Bostono lietuvių institucijos. Aleksandra ir Antanas Gustaičiai pastoviai išlaiko dramos mėgėjų kolektyvą, kuris kasmet parengia spektaklį. Be Bostono, su spektakliu išvykstama gastrolėms ir į kitas kolonijas (pernai net į tolimąją Čikagą). Chorų Bostonas turi du: J. Kačinsko vedamą parapijos chorą ir J. Gaidelio vyrų chorą (pastarasis šiais metais persiformavo į atskirą meno ansamblį.). Kasmet surengiami keli koncertai su vietinėmis ir kviestinėmis pajėgomis. Kai Pasaulio lietuvių seime buvo pabūgta, ar pakaks publikos simfoninei muzikai, tai už keleto mėnesių mažutė Bostono lietuvių kolonija klausėsi lietuvių kompozitorių simfoninės muzikos Bostono universiteto koncerte (viena šio koncerto dalis, diriguojama J. Kačinsko, buvo skirta lietuvių muzikai.) San-

tariečiai studentai kasmet pasirūpina dailės parodos Bostone suorganizavimu. Pagrįstai Bostono ir apylinkės lietuviai gali didžiuotis savo radijo valanda, pavadinta Laisvės Varpu. P. Viščinio vadovaujama ši radijo programa iš pusvalandžio išaugo į valandą. Be kultūringai atrinktos muzikinės programos, per šią valandą skiriama laiko rašytojų kūrybai, o taip pat paties vedėjo ar jo kviestų svečių žodžiui aktualiaisiais kultūriniais klausimais. Mažutėj Bostono kolonijėlėj turima nemažiau kaip kitose didelėse kolonijose. Be to, šioj kolonijoj yra ir Lietuvių Enciklopedijos leidykla.

Atskirai minėtinas kultūros klubas (iš pradžių veikęs rašytojų klubo vardu). Tai įdomus bandymas susitelkti į organizaciją be "organizacinių varžtų". Nuo pat įsisteigimo (8 ar 9 metus), išskyrus vasarą, kiekvieno mėnesio ketvirtą šeštadienį sueinama susirinkimui. Nedaug tėra organizacijų, kurios būtų taip uolios. Vietoj organizacinės drausmės į susirinkimus žmones sukviečia asmeninis interesas. Oficialaus narių sąrašo nėra, klubas atviras visiems, kurie domisi to ar kito jo susirinkimo programa. Niekam nėra pareigos klube dalyvauti, bet visada vidutiniškai susirenka apie 50 asmenų. Nėra nario mokesčio bet mokama po $1.00 atsilankius į susirinkimą padengti svečių prelegentų kelionei, kavutės ir kitoms išlaidoms. Pavyzdžiui pernai klube svečiais buvo muzikas V. Marijošius (iš New Britain), poetas A. Nyka-Niliūnas (iš Baltimorės), istorikas V. Trumpa (iš Vašingtono) ir psichologas dr. V. Vygantas (iš New Yorko). Dalis svečių atvyko savo lėšomis. Visais atvejais iš kitur atvykę prelegentai sutraukė daugiau žmonių negu vietiniai. Eilėj klubo susirinkimų gausiai dalyvavo ir jaunimo, visų pirma tuose susirinkimuose, kuriuose svečiais buvo jaunesnės kartos atstovai (V. Kavolis, dr. V. Vygantas). Politinių temų nesirenkama. Klube dalyvauja įvairių pažiūrų žmonės.

Ir kitose kolonijose buvo bandymų panašiai sutelkti vietos šviesesnius žmones. Tačiau šiandien, berods, tokio pobūdžio klubas veikia tik Bostone ir Detroite (įkurta dar prieš naujųjų ateivių atvykimą). Los Angeles turi "cenzuotą" klubą, kurio nariais tampama tik specialiu debiutu įrodžius "dailiesiems menams" priklausomybę. Čikagos amerikiečių lietuvių menininkų klubas taip pat yra "profesinis", ne visiems atviras. Nesiimu neigiamai vertinti tokio uždaro profesinio susitelkimo. Tačiau iš Bostono patirties atrodo, kad pozityvų vaidmenį galėtų vaidinti ir tokie atviri klubai kaip bostoniškis kultūros klubas. Pirma, reguliarus lankymasis į paskaitas kultūriniais klausimais savaime žadina kultūrinį interesą. Kviečiantis prelegentus iš kitur, palaikomi ryšiai su kitų kolonijų šviesuomene. Esant gyvesniam kultūriniam interesui, mažiau skęstama į balius ar kortas (Bostone žalinga aistra, atitraukianti žmones iš visuomenės, greičiau yra meškeriojimas). Antra, reguliariai susitinkant bendrų kultūrinių klausimų svarstyme, arčiau susigyvenama, daugiau savitarpio pagarbos įsigyjama. Bostono kolonijoj iš tiesų niekada nėra buvę partinių ar kitų rietenų. Nors jokiu būdu bostoniečiai nėra uniformiški, savitarpio santykiai yra geri, jų nepajėgia sudrumsti nė "viršūnėse" sukylančios audros. Iš dalies tai yra ir kultūros klubo teigiama įtaka. Trečia, kultūros klubas palaiko dėmesį ir kitiems vietos kolonijos reikalams. Klubo nariai dirba įvairiose organizacijose. Klube kilo iniciatyva prie šeštadieninės mokyklos suorganizuoti knygynėlį (tai jau atlikta).

Baigiu apie Bostoną. Neužmerkiu akių, kad ir mano kolonijoj yra daug to paties lietuvybei abejingumo bei dvasinio ištižimo, kaip ir kitur. Bet, kada iš antros pusės yra ir daug pozityvas kultūrinio darbo, abejingieji yra visą laiką jo žadinami. Jei visur būtų bent tiek parodoma lietuviško jautrumo, kiek Bostone, bendrasis lietuvybės baras daug gyvesnis būtų. Ir būtent: visos kolonijos turi save matuoti su kitomis ne abstrakčiai, o pagal savo gausumą. Čikagai, Los Angeles, Detroitui ar New Yorkui nepakanka tiek teturėti, kiek Bostonas turi. Iš "provincijos" žiūrint atrodo, kad didžiųjų centrų šviesa yra per silpna. Pavyzdžiui, New Yorke rašytojų draugijos premijos teikimo iškilmėsna buvę susirinkę ligi 50 žmonių su visais rengėjais! Jei tokios iškilmės būtų buvusios patikėtos kuriai mažesnei vietovei, tikrai būtų buvę galima sutelkti bent ligi 150 žmonių. Arba vėl: Los Angeles augštesnioji mokykla likvidavosi išleidusi tik 4 abiturientus. Tuo tarpu Bostone tik šiais metais abiturientų (12 metų kurso) išleista 11. Beje, nė vienas iš abiejų dienraščių nerado reikalo paminėti Bostono mokyklos nei dešimtmečio, nei 10 pilnų abiturientų laidos. Kam domėtis atšiauria "provincija"?! Bet kai didieji centrai mažai beduoda pavyzdžio, verta yra pasidomėti ir provincija. **Kas galima vienur, tas galima visur.** Ar, pavyzdžiui, rinktinių pajėgų Vašingtono kolonija neturi rausti ligšiol neturėdama nei savos šeštadienio mokyklos, nei LB apylinkės? Vargiai kurioj kitoj kolonijoj yra tiek gausiai susitelkę elito, kiek Vašingtone. Bet šiai kolonijai būdingas ne veiklumas, o "nuosaikumas". Neatsitiktinai rūpestis dėl mūsų kultūrinio lygio kilo Bostone. Yra ir kitų kolonijų, kur panašiai būtų galima sakyti: pasitempkite, pasižvalgę po kaimynus! Daugiau ambicijos sudaryti kolonijai garbingą vardą! Daugiau įsipareigojimo imtis atsakomybės už savo artimąją bendruomenę! Kur neatsidedama pozityviai veiklai, ten laiką suėda dekadentinės pramogos.

J.A.

BENDRUOMENĖ PASISAKO

JAV Lietuvių Bendruomenės apylinkių bei apygardų atstovų ir centrinių organų visuotinis suvažiavimas, įvykęs 1959 m. rugsėjo 5-6 dienomis Detroite, išklausęs pranešimų ir dalyvių pasisakymų įvairiais bendruomeninės veiklos klausimais, priėmė eilę rezoliucijų.

1. Lietuvių Bendruomenė, būdama prigimtinė institucija, demokratiniais pagrindais tejungia visus lietuvius ir jų organizacijas bendriesiems tautiniams tikslams siekti.

2. Tegul visos Lietuvių Bendruomenės institucijos ko aktyviausiai siekia lietuvybės ugdymo tikslų. Ypatingą dėmesį teskiria toms Lietuvos laisvinimo, kultūrinės ir socialinės veiklos sritims, kuriomis šiuo metu niekas nesirūpina arba nepatenkinamai rūpinasi. Tebus ateinama į talką visoms lietuvių institucijoms, kurios vaisingai dirba reikšmingus darbus lietuvių tautos gyvybei ir klestėjimui.

3. Gyvybingai būtinas Lietuvos laisvinimo veiksnių planų ir darbų derinimas. LB Centro Valdyba, susitarusi su PLB Valdyba, tesiima visų įmanomų žygių bei pastangų tų veiksnių veiklos darnai įgyvendinti.

4. JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba teatkreips dėmesį į suvažiavimo dalyvių pareikštus pageidavimus JAV LB Tarybos rinkimų tvarkos keitimo klausimu ir tepadarys savo nutarimų.

5. LB Centro Valdyba, apygardos ir apylinkės, tegul ješkos ryšių su čia gimusių - augusių lietuvių organizacijomis lietuvybės ugdymui ir tautinei veiklai svarstyti bei vykdyti.

6. Didžiausios reikšmės turi kiekvieno lietuvio mokamas nuolatinis tautinio solidarumo įnašas kaip Lie-

tuvių Bendruomenės plėtimo, tautinės vienybės ugdymo ir lėšų telkimo veiksnys. Todėl visi Bendruomenės veikėjai, o ypačiai apylinkių valdybos į šią reikšmingą darbo sritį tegul atkreipia ypatingą dėmesį ir tesutelkia visą organizacinį patyrimą tautinio solidarumo įnašams išrinkti.

7. Lėšų trūkumas lėtina ir stabdo LB Centro Valdybos centrinių organų, apygardų ir aplinkių darbo planų vykdymą, Centro Valdyba, naudodamosi suvažiavimo pranešėjų ir dalyvių duotais patarimais, tejieško šaltinių ir kelių papildomoms pajamoms telkti.

8. LB Centro Valdyba iki 1959 m. lapkričio 1 d. tesudaro JAV LB Ekonominę Tarybą ir tepaveda jai, išstudijavus padėtį, iki 1959 m. pabaigos paruošti įgyvendinamus planus Bendruomenės papildomoms pajamoms organizuoti.

9. LB apylinkės, rinkdamos tautinio solidarumo įnašus, tekviečia visus lietuvius mokėti daugiau negu nustatytą tautinio solidarumo įnašo dviejų dol. minimumą. Sumokėjusiųjų pavardės ir įnašo dydis tebus skelbiami lietuvių spaudoje.

10. LB Centro Valdyba spalio mėnesį, tepaskelbia Lietuvių Bendruomenės lėšų telkimo mėnesiu.

11 Lituanistinėms mokykloms lietuvybės ugdymo srity pripažintina išskirtinė reikšmė. Pritartina Lietuvių Bendruomenės sėkmingai pradėtiems ir vykdomiems švietimo darbams. Visi Bendruomenės organai tepadeda lituanistinėms mokykloms išsilaikyti, augti ir stiprėti.

12. JAV LB Kūltūros fondas tedaro žygių suvažiavime iškeltai ir pritartai kultūros kooperatyvo idėjai realizuoti.

13. Suvažiavimas pritaria Spaudos Dienos idėjai, pripažįsta jos išskirtinę reikšmę tautinei sąmonei išlaikyti, kūrybinėms nuotaikoms kelti ir kovos už laisvę žygiams paremti. Bendruomenės organai tegul deda pastangų ją įgyvendinti, naudodami visas įmanomas propagandos priemones ir platinimo galimybes.

14. Išeivijos buičiai ir laisvės kovai reikšmingos įtakos turėtų deramas mūsų kultūros ir jos kūrėjų pristatymas laisvojo pasaulio šviesuomenei. Bendruomenė jieškos priemonių ir galimybių supažindinti svetimuosius su iškiliaisiais mūsų mokslo ir meno laimėjimais.

15. Bendruomenė kreips ypatingą dėmesį į neorganizuotą jaunimą, skatindama jį jungtis į veikiančias jaunimo organizacijas, sudarydama jam sąlygas ugdyti lietuviškumą. Organizuos jaunimo tautinio meno ansamblius.

Skleis Bendruomenės idėją ir mintį jaunimo tarpe, eidama "į jaunimą per jaunimą".

Rems, ugdys ir glaudžiai bendradarbiaus su veikiančiomis jaunimo ir sporto organizacijomis, kreipdama dėmesį į jų veiklą, suvažiavimus ir stovyklas.

Rems jaunimui skiriamą lietuvišką spaudą ir Lietuvių Studentų Sąjungos leidžiamą žurnalą "Lituanus".

Prašys tėvus ir visus lietuvius supažindinti jaunimą su Lietuvių Bendruomenės idėja ir remti jaunimo veiklą.

16. Pripažindami pranešime ir pasisakymuose siūlytų tradicijų reikšmę Bendruomenės gyvenime, Bendruomenės organai tesiima iniciatyvos joms įgyvendinti.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

ANTANAS MACEINA, DIDŽIOJI PADĖJĖJA. Šv. Mergelės Marijos būties ir veiklos apmąstymas. Išleido prel. Pr. M. Juras. Putnam, Conn. 1958 m., 234 psl. Kaina $3.00.

PRANAS NAUJOKAITIS, UPELIAI NEGRĮŽTA Į KALNUS. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, Chicago, 1959. 510 psl. Kaina $5.00.

SIMAS MIGLINAS, LIETUVA SOVIETINĖS AGRESIJOS DOKUMENTUOSE. Išleido Tremtis, Memmingen, 86 psl.

Tautos Praeitis. Istorijos ir gretimųjų sričių neperiodinis žurnalas. Tomas I. Knyga I. Redaktorius **Č. Grincevičius.** Chicago, 1959 m., 164 psl. Kaina $3.00.

POPIEŽIAUS LEONO XIII enciklika **HUMANUM GENUS** (apie masonus). Išvertė KAS. išleido K.A.S. spaudė "Draugo" spaustuvė Cikagoje 1959 m.

ISTORINĖS LIETUVOS ALBUMAS. Redaktorius: **A. Vilainis-Šidlauskas.** Išleido Nemunas. Chicago, 1959. 268 p.

A. RINKŪNAS: KREGŽDUTĖ II dalis, trečioji laida. Skaitymai, aplinkos ir tėviškės pažinimas. Išleido Spaudos b-vė "Žiburiai". Toronto, 1959. 195 p.

Estanislao Gastautas: ANTOLOGIA BIOGRAFICA DEL ARTE LITUANA. Editorial Bedout. Medelin, Columbia. 1959. 246 p.

NEUES TESTAMENT Išvertė **Otto Karrer** Išleido Ars sacra-Joseph Mueller. Muenchene 1959 m., 820 p. Gražiai įrištas.

Tėvynės Sargas. 1959 m. 1(16) nr. 104 psl. Redaguoja — **Dr. V. Litas, P. Maldeikis ir Kan. V. Zakarauskas.**

Sportas Dvimėnesinis Šiaurės Amerikos laikraštis. Nr. 1 - birželio mėn. Nr. - 2 rugsėjis. Red. **Kęstutis Čelkeliūnas.**

ĮVYKIAI

• Rugsėjo 23 d. Čikagoje įvyko Kunigų Vienybės seimas, kuriuo paminėta šios organizacijos 50 metų jubiliejus. Lietuvių kunigų telkimu į bendrą pastoracinį ir lietuvišką darbą jau sielojosi kun. A. Burba 1895 m. Tačiau Kunigų Vienybės organizacija buvo formaliai įsteigta kiek vėliau — 1909 m. gegužės mėnesį Niujorke. Iniciatorių eilėse matome žymius ano meto veikėjus kunigus: Staniukyną, Kaupą, Kriaučiūną, Saurusaitį ir kt. Šios lietuvių dvasiškių organizacijos reikšmė emigracijoje yra labai žymi. Tai vadovaujančių jėgų sambūris lietuvių katalikų gyvenime. Besikuriančios Lietuvos rėmimas, jos palaikymas, atgavus laisvę, spauda, šalpa, mokyklos yra Kunigų Vienybės pagrindiniai darbo laukai. Šiai organizacijai vadovauti seime perrinktas kun. J. Čepukaitis iš Filadelfijos. Šiuo metu Kunigų Vienybė leidžia dvasinio pobūdžio žurnalą Lux Christi.

* Lietuvių pranciškonų provinciolas Tėv. Viktoras Gidžiūnas mokslo reikalais Ordino centrinės vadovybės pakviestas į Romą. Jo vieton trimečiui užbaigti paskirtas provinciolu Tėv. J. Gailiušis, šias pareigas jau ėjęs šešerius metus. Tėv. Viktoras Gidžiūnas pasižymėjo istorijos mokslo šakoje, paskelbdamas kelias studijas lietuvių ir lotynų kalbomis. Italijon jis išvyko rugpjūčio 26 d.

* Lietuviai krepšininkai lankėsi Pietų Amerikoje — Kolumbijoje, Argentinoje, Uragvajuje, Brazilijoje ir Venecueloje. Ten jie sužaidė 17 rungtynių, pralaimėjo tik 4. Kelionės tikslas buvo išgarsinti Lietuvos vardą. Sportininkai išskrido iš Čikagos liepos pradžioj, grįžo į Niujorką rugpiūčio 13 d. Komandą treniravo Vytautas Grybauskas, kelionėje grupei vadovavo V. Adamkevičius. Išlaidoms iš visuomenės surinkta 3000 dol, gauta stambi auka iš J. Bachuno, užsitraukta paskola.

• Laisvosios Eltos biuletenis leidžiamas jau šešti metai italų kalba. Jis išeina metuose šešis kartus. Redaguoja kun. V. Mincevičius. Biuletenis siunčiamas Italijos parlamento nariams, užsienio atstovybėms Romoje, italų žymesnioms mokslo įstaigoms, žymesniems asmenims ir organizacijoms.

• **Vasario 16 gimnazijai per paskutiniuosius dvejus metus Amerikoje** surinkta. 48, 027 dol.

• "Aidų" platintoja Regina Siniūtė šį pavasarį Montrealyje gavo anglų kalbos bei literatūros bakalaurato laipsnį ir aukso medalį.

"AIDŲ" PREMIJA UŽ LITERATŪRĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas pranciškonų, pamečiui skiria po vieną $500.00 premiją už vertinimo komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiama jos taisyklės:

1. 1960 metais penktą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1958-1959 m. viešumoj pasirodžiusius nepremijuotus grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais. Premijos komisijai neatsiųsti kūriniai nebus vertinami.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1960 metų vasario 1 d. Siųsti "Aidų" redakcijos adresu: Ant. Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S.E. Washington 28, D.C.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".
7. Vertinimo komisijos sąstatas bus paskelbtas vėliau.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — Leonardas Andriekus, O.F.M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai
680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius,
84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis,
4757 East Ave., S. E., Washington 28, D. C.

